

OBSAH: Jaroslav Pánek, **Perspektivy činnosti Historického ústavu AV ČR v letech 2002 až 2006**; Jaroslav Pánek, **Sít' střeoevropských historických ústavů** (Úvodem k zahájení nové mezinárodní spolupráce historiků a k vydávání ročenky *Historia Europae Centralis*); **Přednášky:** Jaroslav Šebek, Přednáška profesora Stanley B. Winterse v Historickém ústavu AV ČR; Miloslav Polívka, Přednáška J. M. Classena *Akty milosrdenství a náboženská rétorika v Praze v letech 1518-1531*; **Bibliografie:** Václava Horčáková - Kristina Rexová, Výběrová bibliografie pracovníků Historického ústavu AV ČR za rok 2001; **Prezentace a tiskové konference:** Prezentace společného díla střeoevropských historiků („Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích“ v Clam-Gallasově paláci) - Jaroslav Pánek, Bádání o ústavních dějinách jako východisko dlouhodobé spolupráce střeoevropských historiků; Karel Malý, Vladislavské zřízení zemské v ústavním vývoji českého státu; Jiří Pešek, Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619); Jaroslav Pánek, Pocta Jaroslavu Mezníkovi; Aleš Vyskočil, Prezentace projektu a publikace „*Grenze und Staat*“ na půdě Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně; Jan Němeček, Seminář nejen o tzv. Benešových dekretech; Jaroslav Pánek, Reinterpretace a negace (Teze sdělení na tiskové konferenci Tiskového odboru AV ČR, uspořádané 25. dubna 2002 na téma *Módnost negativistických interpretací dějin*); Jaroslav Pánek, *Historikové proti znásilňování dějin* (Úvodní slovo k tiskové konferenci dne 7. května 2002); Jiří Pešek, Prvá polovina 20. století – doba nucených migrací, vyhnání a transferů; Jindřich Dejmek, Edvard Beneš a jeho role v dějinách první poloviny XX. století (Glosy k současným diskusím nejen o odsunu Němců); Jan Němeček, Ediční práce k československým dějinám 1918-1945; **Konference a vědecká zasedání:** Jaroslav Šebek, Konference „Srdce Ježíšovo“ na Vranově; **Zahraniční cesty; Miscellanea.**

Perspektivy činnosti Historického ústavu AV ČR v letech 2002-2006

Úvodem. V roce 1998 Historický ústav AV ČR předal jeho znovu-zakladatel prof. dr. František Šmahel, DrSc., svým pokračovatelům jako stabilní a mezinárodně respektovanou instituci, která má nezaměnitelné místo nejen v rámci Akademie věd ČR, ale i v české vědě vůbec. Na tuto skutečnost, kterou potvrdilo dvojí mezinárodní evaluační řízení, bylo možno navázat v uplynulém čtyřletí. Vývoj ústavu v letech 1998-2002 vyjadřoval na jedné straně úsilí o zachování dlouhodobé *kontinuity* výzkumu v oblasti historických věd a jeho infrastrukturního zázemí, na druhé straně pak odrážel potřebu *dílčích proměn*

organizace práce (s důrazem na týmovou součinnost) a měnící se způsob financování vědy, ale také nové zkušenosti s organizací mezinárodních vědeckých styků a nezbytnost soustavné inovace technologické a informační základny.

Vzhledem k tomu, že dlouhodobá orientace Historického ústavu AV ČR, přijatá nynějším vedením a schválená Vědeckou radou HÚ AV ČR, byla již publikována (ve stati *O perspektivách činnosti Historického ústavu AV ČR*, Bulletin Historického ústavu AV ČR IX-1, 1998, s. 2-5), soustředí se tento stručný rozbor především na výhledy do příštího čtyřletí.

1. Příprava rozsáhlých děl širokého vědeckého a kulturního dosahu.

Oproti situaci v devadesátých letech se zřetelně mění organizační přístup k pojetí akademického výzkumu, neboť se projeví také stinné stránky značné atomizace výzkumu, určené okamžitou úspěšností individuálních grantů, a větší důraz je oprávněně kladen na *výzkumné záměry*, které mohou sdružit síly uvnitř jednoho ústavu, popřípadě přes hranice několika ústavů. Tento přístup vytváří příznivější předpoklady pro vznik takových děl, která lze zajistit právě v akademických ústavech a jež v současné době svou náročností přesahují možnosti jednotlivců nebo malých pracovních skupin na vysokých školách. Do *mezioborové a meziinstitucionální součinnosti*, nesené Historickým ústavem AV ČR, se již nyní zapojily nebo se mohou perspektivně zapojit jednotlivci i celé skupiny odborníků z akademických a vysokoškolských pracovišť, z archivů a muzeí. V tomto ohledu se může plně rozvinout koordinační, metodická a servisní úloha Historického ústavu AV ČR při vytváření takových děl, jakými jsou *Encyklopedie českých dějin*, *Biografický slovník českých zemí*, dále dvě rozsáhlá historicko-kartografická díla – *Historický atlas měst České republiky* a nově koncipovaný *Atlas českých dějin* – a konečně i *Stručné dějiny Česka*; toto souhrnné jednosvazkové dílo je třeba co nejdříve připravit k anglickému vydání (*Concise History of Czechia*) a jeho prostřednictvím zajistit lepší informovanost zahraničních zájemců o naši minulost.

2. Encyklopedie českých dějin, hlavní projekt Historického ústavu AV ČR na počátku 21. století. Projekt *Encyklopedie českých dějin* (EČD) se zrodil jako pokus o odpověď na potřebu důkladného encyklopedického zpracování dějin českých zemí v mezinárodních souvislostech, zpřístupňujícího nejen vědcům, ale i české kulturní veřejnosti současný stav historického poznání, a to v přístupné podobě zevrubných encyklopedických statí (hesel). Projekt vychází z komparativního studia mnoha desítek rozsáhlých i menších historických encyklopedií, které vznikly v průběhu 20. století a nadále vznikají v Evropě a v Americe; musí však zvládnout specifickou problematiku dějin českých zemí, čemuž odpovídá vlastní pojetí celé Encyklopedie českých dějin i jednotlivých jejích částí.

Základní představa o podobě EČD je dána snahou zachytit přiměřenou (slovní, kartografickou, ikonografickou či jinou) formou *nejnovější vědecké poznatky* zejména o těchto *tematických okruzích*: územní a správní vývoj (včetně svěbytných administrativních a kulturně historických celků), populační vývoj,

etnika, společenská struktura, ústavní a právní zřízení, politický systém a instituce, mezinárodní (bilaterální a multilaterální) vztahy, hospodářství, vnitřní a zahraniční politika, vojenství, společenské organizace, sociální a politická hnutí, kulturní proudy a základní kulturní instituce, ideologie, církve a náboženství. Všechna tato témata budou zpracována v podobě zhruba 5000 hesel (podle významu a rozsahu vymezených kategorií A, B, C, D; navíc odkazová hesla kategorie E), a to v celkovém rozsahu asi 20.000 normostran. Abecedně řazená, bibliografickými údaji opatřená hesla budou vzájemně provázána odkazy a budou důsledně autorizována tak, aby za každé heslo nesli odpovědnost příslušný autor či spoluautoři. Cílem je vytvořit nejen důkladné a proporčně vyvážené dílo velkého informačního dosahu, ale také přispět k celkovému pojmovému a interpretačnímu ujasnění v oboru historických věd.

Koncept EČD vycházel původně z představy, že bude – až na malé výjimky – dílem pracovníků Historického ústavu AV ČR a že bude ve smyslu zakládací listiny ústavu sahat pouze do roku 1945. Rozsáhlá externí oponentura prokázala, že o EČD je podstatně větší vědecký a společenský zájem, než sami navrhovatelé původně předpokládali; připomínky a doplňující návrhy z mnoha akademických a vysokoškolských pracovišť vedly k tomu, že projekt byl doplněn také o nejnovější dějiny. Na základě řady pracovních diskusí a jednání se EČD stala společným projektem Historického ústavu AV ČR, který nadále ponese hlavní tíhu prací, a Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. Při definitivním doplnění hesláře a zpracování první části hesel se do příprav EČD velmi intenzívně zapojili rovněž pracovníci Orientálního ústavu AV ČR, kteří jsou disponováni ke kvalifikovanému vystižení afroasijského kontextu českých dějin, a již dnes se na něm podílejí pracovníci Univerzity Karlovy v Praze i mimopražských vysokých škol. Neobyčejně tím vzrostly nároky na organizační zajištění součinnosti všech autorů ze strany Historického ústavu AV ČR, zároveň však se začalo rodit velké společné dílo historiků a dalších společenskovědních badatelů z celé České republiky. Badatelská a redakční činnost na přípravě přibližně desetisvazkové Encyklopedie českých dějin by měla v příštích letech napomoci k *prohloubení plodné spolupráce badatelů v Akademii věd ČR a na vysokých školách* a měla by vyústit ve vydání díla, které by nezaostávalo za úrovní historických encyklopedií, vznikajících v západní Evropě a USA.

3. Kolektivní díla syntetické povahy. Analytický a monografický výzkum by měl v příštím období směřovat k završení syntetickými díly, která by řešila vždy celé komplexy vědeckých problémů a zároveň by předložila veřejnosti (popřípadě v překladu i zahraničním čtenářům) počet z dosavadního českého výzkumu. I když práce na zamýšlených syntézách pravděpodobně přesáhne závěr příštího čtyřletého období, je třeba tyto práce zahájit nebo v nich – na již připravených základech – pokračovat. (1) Ve spolupráci s Komisí pro srovnávací církevní dějiny a s německými odborníky, sdruženými kolem Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas v Lipsku, se

hodlá Historický ústav AV ČR vědecko-organizačně a autorsky podílet na zpracování *Příručky církevních a náboženských dějin českých zemí*. Jde o dlouhodobý úkol, který nemůže navázat na podobnou tradici, jakou má církevní historiografie v západním sousedství nebo v Polsku, proto je třeba přistoupit k důkladným přípravným pracím. V dohodě s kolegy z Historického ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně se hodlá Historický ústav AV ČR podílet na založení a vydávání ročenky *Církevní dějiny*, jež by přinášela průpravné studie a nezbytné bibliografické přehledy; kolem této ročenky by se měl utvořit budoucí autorský kolektiv, který v příštích letech přistoupí ke koncipování zamýšlené *Příručky církevních a náboženských dějin českých zemí*. (2) Zatímco medievistické bádání dospělo již nyní k vynikajícím syntetickým výsledkům, ve výzkumu novověku taková díla chybí. Bude nutno se vrátit k ústřednímu tématu dějin raného novověku a 19. století a znovu promyslet možnosti kvalitního zvládnutí přehledných *Dějin habsburské monarchie*. Dosavadní badatelské výsledky v oboru středoevropské historie, zejména 16.-18. století, naznačují, že bude možno začít *kolektivní práci o vztahu státu a církve v období raného novověku*; výzkum tohoto zaměření přispěje současně k lepšímu zvládnutí výše uvedené *Příručky církevních dějin*. (3) Specialisté na první polovinu 20. století budou připravovat kolektivní monografii *Strukturální analýza politického systému a státní správy první Československé republiky*; tato publikace by se měla stát jedním z východisek k sepsání *Příručky dějin první ČSR*, jež by v komprimované podobě shrnula problematiku dějin našeho státu a společnosti v letech 1918-1938. (4) Skupina badatelů o historii jihovýchodní Evropy se po dosavadních úspěšných přehledech dějin jihoslovanských zemí a Řecka přiblížila k další syntéze většího rozsahu; důstojným vyústěním dosavadních výzkumů českých balkanistů by se v několika příštích letech měly stát *Dějiny Balkánu*.

4. Analytická a ediční práce. Přes veškerou snahu o intenzivní zapojení vědeckých a odborných pracovníků Historického ústavu AV ČR do rozsáhlých týmových úkolů (Encyklopedie českých dějin, Biografický slovník českých zemí) zůstává dostatečný prostor pro dobře zdůvodněné dílčí výzkumy, které budou za pomoci grantů provádět jednotliví vědečtí pracovníci nebo skupiny badatelů. Zvláštní podporu si však zaslouží vydávání pramenů ve standardních edičních řadách pro dějiny středověku (*Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, *Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV.*, *Monumenta Bohemiae Vaticana*) a 19.-20. století (*Programy politických stran*, podíl na *Dokumentech československé zahraniční politiky*). Vzhledem k tomu, že se již konsolidovalo oddělení dějin raného novověku, je nanejvýš žádoucí zformulovat ediční program též pro vydávání pramenů k českým a středoevropským dějinám 16.-18. století; pro toto období by bylo možné postupovat cestou provenienčně tematických edicí, které by postupně zvládly pramennou základnu jednotlivých významných archivů (za zvláště užitečné pokládám

zahájení takovéto ediční práce v součinnosti s Historickým ústavem Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích).

5. Mezinárodní vědecká spolupráce. Nejobektivnějším kritériem kvality vědecké činnosti se stane konkurenční schopnost v mezinárodní spolupráci Historického ústavu AV ČR. Ústav naváže na základy vybudované v několika posledních letech: (1) spolupráce *středoevropských historických ústavů* (Bratislava, Lipsko, Praha, Varšava, Vídeň); (2) společné akce s předními *centry evropského a světového výzkumu prostřednictvím bilaterálních a multilaterálních institucí* (zejména Forum of British, Czech and Slovak Historians, Francouzsko-česko-slovenská komise historiků, Czechoslovak History Conference v USA); (3) k rozvoji mezinárodní spolupráce je žádoucí v maximální míře využít *Českého historického ústavu v Římě*, a pokud to finanční prostředky dovolí, pokusit se o realizaci námětu mladých vědců na zřízení *Badatelské základny ve Vídni*; (4) mezi významné úkoly bude patřit prosazení českých témat na *světové kongresy* historiků, balkanistů a badatelů o dějinách střední a východní Evropy, přičemž se již nyní jeví jako velmi perspektivní spolupráce s příslušnými národními komitétami polským a slovenským.

6. Výuka na vysokých školách. Za základní formu přenosu vědeckých poznatků lze pokládat vedle encyklopedických a dalších knižních i článkových publikací *výuku na vysokých školách*. Podíl pracovníků Historického ústavu AV ČR na výuce historie je již nyní značný, zejména na Filozofické fakultě a Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze a na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Je však žádoucí, aby byl na těchto vysokých školách, popřípadě také na dalších univerzitách (jde především o Historický ústav Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích) dovršen proces formální *akreditace* a aby se zřetelněji *propojilo doktorské studium s výzkumnou prací* Historického ústavu AV ČR. Ústav je připraven podílet se na *přípravě mladých vědeckých pracovníků*, pokud by byla zavedena vnitroakademická forma jejich školení, stejně jako na historickém programu mezinárodní školy pokročilých studií, pokud by taková škola v budoucnosti vznikla při Akademii věd ČR. Nemalé možnosti existují však již nyní; velmi perspektivní je zejména podíl Historického ústavu AV ČR na vědecké přípravě *mezinárodních seminářů doktorandů a habilitandů* ve spolupráci s Univerzitou Karlovou a Internationales Zentrum für wissenschaftliche Zusammenarbeit der Universität Tübingen (první seminář, věnovaný srovnávacímu studiu společnosti na území habsburské monarchie a jihoněmeckých teritoriálních států v 16.-19. století, se má konat v Praze na podzim 2002).

7. Přenos vědeckých poznatků do širšího společenského vědomí. Publikační a pedagogickou činnost bude třeba doplňovat prezentací výsledků vědeckého výzkumu i mimo rámec Akademie věd ČR a vysokých škol. Vynikající předpoklady k tomu vznikly v devadesátých letech v nejvyspělejších archivních a muzejních institucích. Historický ústav AV ČR bude proto nadále rozvíjet spolupráci zejména s *Národním muzeem* a s *Archivem hlavního města Prahy*,

kde se již rýsují možnosti pořádání společných konferencí a zajištění společenské i mezinárodní prezentace nejzajímavějších publikací. Vzhledem k nevyvážené medializaci poznatků (a také dezinformací) o českých dějinách v hromadných sdělovacích prostředcích budou někteří pracovníci Historického ústavu AV ČR nadále rozvíjet osvědčenou spolupráci s *Českým rozhlasem* při přípravě rozsáhlých přednáškových cyklů (v nejbližší perspektivě jsou to témata česká státnost na přelomu středověku a novověku, či osvěcenství v českých zemích).

8. Zdokonalování vědecké a informační infrastruktury. Mezi povinnosti Historického ústavu AV ČR patří podíl na neustálém zdokonalování vědecké infrastruktury historických věd v České republice. Jde zejména o budování nejucelenější *odborné knihovny* s historickou literaturou (včetně kontinuálních řad periodik) v našem státě a doplňování rozsáhlé *historicko-kartografické dokumentace*, o vydávání *historické bibliografie*, výše uvedených pramenných *edici* a o evidenci celosvětové sítě historického bádání s bohemikálním zaměřením (příprava lexikonu *Scholars of Bohemian, Czech and Czechoslovak History Studies*). Zvláštní význam si samozřejmě podrží péče Historického ústavu AV ČR o vydávání ústředních oborových časopisů (*Český časopis historický*, *Slovanský přehled*), periodického sborníku *Historica. Historical Sciences in the Czech Republic* a specializovaných sborníků (*Mediaevalia Historica Bohemica*, *Folia Historica Bohemica*, *Moderní dějiny*, *Hospodářské dějiny - Economic History*, *Historická geografie*, *Slovanské historické studie*). Je zapotřebí dosáhnout větší pravidelnosti ve vydávání všech uvedených sborníků (podobně jako se podařilo odstranit zpoždění sborníku *Historica*, je nutno obnovit periodicitu zejména sborníku *Folia Historica Bohemica*).

Aktuální informace o činnosti Historického ústavu AV ČR a jeho mezinárodních vztazích bude podávat kromě *Bulletinu Historického ústavu AV ČR* také ročenka *Historia Europae Centralis. Bulletin of the Central European Institutes of History*, připravovaná společně s partnerskými středoevropskými historickými ústavu. Soustavnou péči si bude vyžadovat rovněž *webová stránka Historického ústavu AV ČR*, umožňující rychlou výměnu informací ještě před jejich zachycením v tištěných periodikách.

9. Strukturální a personální změny. Na základě doporučení Akademického hodnotitelského grémia a zvláště se zřetelem k potřebám pracoviště, které s těmito podněty plně korespondují, byly na přelomu let 2001/2002 dokončeny dílčí změny ve vnitřní struktuře Historického ústavu AV ČR – vznikla samostatná oddělení českých dějin 19. století a 20. století, nově bylo koncipováno oddělení biografických studií a rovněž byla založena nevelká pracovní (redakční) skupina pro encyklopedickou činnost. Úkolem těchto složek ústavu bude zřetelně zformulovat nejen vlastní program, ale také a především zajistit podíl příslušných badatelů na plnění stěžejních úkolů Historického ústavu AV ČR.

Na základě evaluace průběžně dochází také k dílčím změnám ve složení pracovních skupin. V nejbližších letech však musí pokračovat příliv *mladších*

badatelů. Při této personální obměně bude kladen přednostní důraz na obsazení těchto klíčových (resp. dosud nedostatečně zajištěných) tematických okruhů: *medievalistika* (9.-13. století), *české dějiny první poloviny 19. století*, *moderní dějiny Polska*, *dějiny západoevropské a americké historiografie*. Nezbytné bude rovněž přenesení větší části vědecko-organizačních povinností na mladší pracovníky, avšak nejschopnějším z nich bude třeba nabídnout i příležitost k uplatnění vynikajících výsledků na zahraničních kongresech a konferencích.

10. Umístění Historického ústavu AV ČR. Kromě průběžné modernizace technologického vybavení spočívá zvláště naléhavý úkol v přiměřeném rozšíření pracovních a skladových prostor ústavu. Zatímco pobočka v Brně by měla v dohledné době tento problém vyřešit, zůstává dosud ve fázi projektové přípravy otázka *přístavby pražské budovy Historického ústavu AV ČR*. Tento problém je nutno vyřešit, neboť v dosavadních krajně stísněných prostorách by nebylo možno plnit dlouhodobé úkoly ústavu a zajistit badatelské veřejnosti knihovnu, studovnu a další služby na srovnatelné evropské úrovni.

Závěrem. Výše nastíněné záměry a představy o možnostech dalšího vývoje Historického ústavu AV ČR nejsou výsledkem voluntaristického uvažování jediného vedoucího pracovníka. Naopak, jde o souhrn poznatků z dlouhé řady diskusí, vedených na vědecké radě a na ústavní radě Historického ústavu AV ČR, u příležitosti akademické evaluace i při jednáních s partnery v dalších evropských zemích. Záměry vycházejí z přesvědčení, že činnost tohoto ústavu je a v budoucnosti by měla zůstat významným komplementárním protějškem historického výzkumu, prováděného na vysokých školách i ve vědecky ambiciózních archivech a muzeích. Zároveň však tyto výhledy odrážejí celoživotní zkušenost níže podepsaného historika, který měl možnost projít všemi typy historických pracovišť u nás a seznámit se s nimi i v mnoha jiných zemích. Vyjadřují přesvědčení, že akademická historiografie se může úspěšně rozvíjet pouze při neustálém prolínání s ostatními sférami historického výzkumu a při otevřenosti vůči mladší generaci, která by měla vedení i tohoto ústavu v nedaleké budoucnosti převzít.

Jaroslav Pánek

Sít' střeoevropských historických ústavů

(Úvodem k zahájení nové mezinárodní spolupráce historiků a k vydávání ročenky *Historia Europae Centralis*)

Počátek devadesátých let 20. století přinesl do mezinárodních vztahů historiků v zemích, dříve ležících na východ od železné opony, zásadní změny. Tyto změny byly ovšem provázány řadou paradoxů. Na jedné straně skončilo padesátileté období systematického omezování mezinárodních vědeckých kontaktů totalitárními politickými režimy a otevřel se nevídaný prostor pro rozvíjení spolupráce historiků na všech stranách, zejména mezi „Východem“ a „Západem“ Evropy. Na druhé straně se v prvních letech po pádu komunistických režimů projevil spontánní úpadek zájmu o vzájemnou spolupráci mezi historiky postkomunistických zemí, neboť se veškerá pozornost soustředila na Západ. Bylo zapotřebí nových zkušeností s uplatňováním jednotlivých národních historiografií na pluralitním fóru světové vědy, aby se zejména historici ze zemí středovýchodní Evropy začali vracet k realistickému hodnocení svých možností a zájmů. Postupně se prosadilo vědomí, že zvláště „malé“ historiografie zemí středovýchodní Evropy nabývají většího mezinárodního významu právě tehdy, když jsou schopny předložit své výsledky na širším komparativním základě a když při tom využijí skutečně komparabilních možností.

Tato zkušenost vedla ve většině zemí střední Evropy k obnovení bilaterálních vztahů mezi historiky, třebaže se již nemohla uplatnit jednoduchá, shora reglementovaná podoba formalizovaných dvoustranných komisí historiků z dob socialismu. Postupného zlepšování situace dosáhli navazováním nových styků také historici v České republice. Aniž by bylo nutno zacházet do podrobností, lze říci, že v posledních letech dochází ke zřetelnému vzestupu mezinárodní kooperace. Na bilaterální úrovni se slibně rozvíjí spolupráce českých historiků s kolegy ve všech sousedních zemích, to jest v relaci česko-polské, česko-rakouské a česko-slovenské, přičemž zcela zvláštní postavení získala (díky podpoře vlád obou zemí) činnost *Česko-německé komise historiků*. Do jisté míry se obnovila rovněž tradiční součinnost se zeměmi jihovýchodní Evropy, většího významu však nabyly kontakty s historiografií francouzskou (v podobě pravidelných konferencí českých, francouzských a slovenských historiků), britskou (na základě nově zřízeného *Forum of British, Czech and Slovak Historians*), italskou (s podporou *Fondazione Giorgio Cini* v Benátkách) a americkou (prostřednictvím *Czechoslovak History Conference* v USA). Vzhledem k významu někdejšího sovětského impéria pro vývoj střední Evropy ve 20. století a ovšem také s ohledem na nesnadno dostupné prameny v tamních archivech byla vytvořena samostatná *Česko-ruská komise historiků a archivářů*. Neformální cesty spolupráce směřují rovněž k historikům ukrajinským, běloruským, pobaltským a dalším. Bilaterální spolupráce přináší výsledky v podobě konferencí, společných projektů a publikací, které přispívají k

překonávání jednostrannosti jednotlivých národních historiografií. Napomáhá také k rozšiřování spektra jejich badatelských zájmů i k vyváženější prezentaci výsledků historického poznání, zejména v podobě dějepisných učebnic.

Nicméně tyto formy spolupráce neřeší problém, který je spojen s druhým paradoxem nejnovějšího vývoje. Od devadesátých let 20. století historiografie středoevropských zemí využívá sice v plném rozsahu dobrodiní elektronických nástrojů komunikace, avšak vzájemná informovanost o možnostech, metodách a výsledcích práce historiků v jednotlivých zemích se příliš nezlepšila. Mnohdy se naopak zdá, že se při zaplavení informacemi, poskytovanými Internetem, ztrácí nejen povědomí o živých tvůrcích historiografie, ale také přehled o skutečně podstatných stránkách vývoje našeho oboru v jednotlivých zemích. Závratné množství nedostatečně utříděných internetových dat a zároveň rostoucí finanční náročnost reálné výměny osob a publikací vedou k tomu, že za první (internetovou) informací často již nenásleduje soustavné studium a recenzování relevantních výsledků jiných národních historiografií; v důsledku toho se pak nerozvíjí ani nezbytná diskuse nad aktuálními vědeckými tématy a problémy. Ve světě politické otevřenosti a zdánlivé dostupnosti potřebných informací vzniká nanejvýš rozporná situace, v níž značná část historiků není dostatečně informována ani o vývoji historiografie v sousedních zemích.

Tento deficit částečně překonávají výše zmíněné i další bilaterální komise. Avšak činnost širokých partnerských sítí moderních univerzit ukazuje, že zcela nové možnosti mezinárodní intelektuální spolupráce nabízejí právě takováto mnohostranná zájmová seskupení. Konkrétní zkušenost z budování globální sítě Univerzity Karlovy v Praze se stala podnětem k návrhu na vybudování analogického partnerského sepětí historických ústavů. V tomto případě samozřejmě nejde o instituce z pěti kontinentů, jak je tomu u velkých univerzit, nýbrž o historické ústavy z prostoru střední Evropy. Nejde také na prvním místě o vysokoškolské ústavy či katedry historie, které zajišťují své mezinárodní vztahy zpravidla na úrovni meziuniverzitní. V našem případě jde převážně o mimouniverzitní ústavy, které v jednotlivých zemích vytvářejí podstatnou složku infrastruktury základního výzkumu v oboru historických věd.

Podnět, s nímž vystoupil Historický ústav AV ČR v Praze v jubilejním roce 2000, se dočkal nejen příznivého přijetí u oslovených partnerů ve středoevropských zemích, ale také vzácného porozumění ze strany vedení Akademie věd České republiky. Postupně byly podepsány dohody o společném založení *zájmového sdružení středoevropských historických ústavů* s Historickým ústavem Polské akademie věd (Instytut Historii PAN) ve Varšavě, Centrem pro společenskovědní výzkum dějin a kultury středovýchodní Evropy (Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas) v Lipsku, Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR v Praze, Historickým ústavem Vídeňské univerzity (Institut für Geschichte der Universität Wien) a Ústavem pro výzkum raného novověku (Institut für die Erforschung der Frühen Neuzeit) ve Vídni a konečně Historickým ústavem Slovenské akademie věd v Bratislavě.

Uvedené ústavy v Bratislavě, Lipsku, Praze, Varšavě a Vídni se společně staly zakladateli zájmového sdružení, které je i nadále otevřeno centrálním vědeckým ústavům podobného zaměření z dalších středoevropských zemí. Již v prvním roce své existence začalo toto sdružení naplňovat základní programové cíle: 1. zlepšení vzájemné komunikace, 2. zkvalitnění vědecké infrastruktury vzájemných styků, 3. spojenými silami zintenzívněné poznávání minulosti střední Evropy a dalších částí světa, 4. šíření nových vědeckých poznatků v zainteresované veřejnosti, 5. výměna periodických a neperiodických publikací, bibliografických údajů a aktuálních informací o konferencích a vědeckých zasedáních, 6. podpora výměny badatelů za co možná nejvýhodnějších podmínek, 7. veřejná prezentace a recenzování publikací v časopisech dalších zemí tak, aby se s podstatnými poznatky jednotlivých národních historiografií mohli seznámit odborníci v dalších zemích.

Jedním z pojmů zájmového sdružení se stává společný bulletin *Historia Europae Centralis*, jehož redakcí byl se souhlasem ostatních ústavů pověřen Miloslav Polívka, statutární zástupce ředitele Historického ústavu AV ČR v Praze. Bulletin *Historia Europae Centralis* bude vycházet jako ročenka péčí Historického ústavu AV ČR za podpory ostatních ústavů. Ve svém prvním ročníku zveřejňuje zakládací listiny, jež byly podepsány představiteli zainteresovaných ústavů, a to v rovnocenném znění českém, německém, polském a slovenském. Dále pak přináší profil čtyř ústavů, přičemž v dalších ročnících budou zastoupeny soustavné informace o dalších institutech, stejně jako aktualizace údajů o těch ústavech, které již své celkové charakteristiky zveřejnily. Velkou váhu bude bulletin klást na zveřejňování informací o mezinárodních (nejen středoevropských) kontaktech zúčastněných institucí, o jejich publikačních výsledcích, o předních osobnostech středoevropských historiografií (formou zpráv o jejich veřejném ocenění, dále jubilejních statí či nekrologů). Dlouhodobým cílem bulletinu bude nejen registrování dosažených výsledků, ale i předběžné upozorňování na plánované akce (konference, projekty, publikace), jichž se mohou zúčastnit zainteresovaní badatelé ze středoevropských i dalších zemí.

Bulletin *Historia Europae Centralis* vstupuje do života jako výsledek spolupráce středoevropských historiků v době, která se vyznačuje mimořádným sklonem k aktualizaci a politizaci dějin právě střední Evropy. Jeho úkolem je podávat věcné informace a přispívat ke spolupráci vědců ze středoevropských zemí. Zároveň však chce napomáhat k tomu, aby historie zůstala vědeckou disciplínou, která se při respektu k názorové pluralitě snaží o co možná pravdivý výklad minulosti a jež odmítá zneužívání pseudohistorické argumentace v politických zápasech a vzájemném rozeštvávání středoevropských národů.

Jaroslav Pánek

Přednáška profesora Stanley B. Winterse v Historickém ústavu AV ČR

Dne 23. května 2002 se v Historickém ústavu AV ČR uskutečnila přednáška známého amerického historika Stanley B. Winterse, který ve svém bádání věnuje značnou pozornost také historii českých zemí, například dějinám českého národního a politického hnutí na přelomu 19. a 20. století.

Tématem Wintersova vystoupení byly vzpomínky na působení českého historika – od třicátých let profesora Filozofické fakulty UK v Praze – Otakara Odložilíka (1899-1973) ve Spojených státech. Odložilíkův badatelský okruh tvořily dějiny české reformace v širokém kontextu od Husových předchůdců až po působení Jana Amose Komenského. Po nacistické okupaci odešel do exilu do USA, kde působil na univerzitě v Coloradu a v letech 1941-1943 na Kolumbijské univerzitě v New Yorku. Poté patřil až do roku 1945 k poradcům československého exilového ministerstva zahraničí. Jak zdůraznil prof. Winters, po válce byl pokládán za důstojného nástupce velikánů české historické vědy, profesora Šusty, Krofty a Novotného. Jeho další vědecký rozvoj ale přerušil nástup komunistického režimu. Krátce poté, v červnu 1948, odešel prof. Odložilík podruhé z vlasti.

Odložilíkovy životní osudy v této době, zejména pak jeho pedagogické působení na amerických vysokých školách, byly také těžištěm přednášky prof. Winterse. Odložilík přednášel novověké a moderní dějiny střední a východní Evropy zejména na Kolumbijské univerzitě (v letech 1949-1955) a na Pensylvánské univerzitě (v letech 1955-1969). Aby neohrozil své postavení hostujícího vědeckého pracovníka (v počátečních letech pobytu v USA), vyhýbal se zapojení do politických aktivit emigrantských spolků. Tento postoj ovšem souzněl také s jeho dlouho zastávaným názorem, že politika nepřeje vyvážené a objektivní historiografii. Zajištěnější perspektivu mu přineslo až působení na Pensylvánské univerzitě, kde se mohl také soustředit na sepsání svého vrcholného díla – monografie, věnované osobnosti „husitského krále“ Jiřího z Poděbrad a jeho roli v soudobé evropské politice.

Prof. Winters, který také patřil k Odložilíkovým žákům, ve svém referátu naznačil, jakou mimořádnou pozornost věnoval prof. Odložilík těm, kdo u něho hledali radu a informace pro svůj výzkum a vědeckou kariéru. Své osobní vzpomínky na setkání s Otakarem Odložilíkem, včetně několika postřehů k jeho politickým názorům a pozornosti, kterou věnoval českým studentům v Americe, připojil v následné diskusi i prof. Radomír Luža.

Jaroslav Šebek

Přednáška J. M. Classena *Akty milosrdenství a náboženská rétorika v Praze v letech 1518-1531*

Ve spolupráci s Centrem medievistických studií uspořádal 26. června Historický ústav AV ČR přednášku kanadského bohemisty Johna Martina Classena. Přednášející rozebral celkem 477 závětí, které během třinácti let (1518-1531) pořídili pražští měšťané. Využil zejména metodu rozboru rétoriky závětí, která ukazuje, že vypovídací hodnota tohoto pramene je vyšší, než bylo očekáváno. Nad formální stránku posledních pořízení vystupuje hodnota sdělení, která svědčí o sociálních vztazích v rodinách, o jejich náboženské orientaci (katolíci nebo utrakvisté) i o snaze ovlivnit život a výchovu rodinných příslušníků.

Miloslav Polívka

Výběrová bibliografie pracovníků Historického ústavu AV ČR za rok 2001

Václava Horčáková – Kristina Rexová

BOBKOVÁ, Lenka

- *Zemská zřízení a zemské stavy v Horní a Dolní Lužici v 16. století*. In: Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619). Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8. prosince 2000 v Praze. Praha, Historický ústav AV ČR 2001, s. 165-191.
- *Pobělohorský exil v Sasku a možnosti jeho dalšího výzkumu*. In: Vira nebo vlast? Exil v českých dějinách raného novověku. Ústí nad Labem, Muzeum Ústí nad Labem 2001, s. 72-106.
- *In exilio*. In: Sláva barokní Čechie. Umění, kultura a společnost 17. a 18. století. Praha, Národní galerie 2001, s. 501-504.

BOUBÍN, Jaroslav - ZACHOVÁ, Jana

- *Příbramova excerpta z tábořských traktátů z kapitulního sborníku D 49*. In: Mediaevalia Historica Bohemica 8, 2001, s. 139-167.

BOHÁČ, Zdeněk

- *Topografický slovník k církevním dějinám předhusitských Čech. Pražský archidiakonát*. Boháč, Pavel - Šimůnek, Robert (Eds.). [Úvod napsal, soupis pramenů a literatury a seznam zkratk sestavil Boháč, Pavel]; [Doslov o vědeckém díle Zdeňka Boháče napsal a výběrovou bibliografii jeho prací sestavil Šimůnek, Robert]. Praha, Historický ústav AV ČR 2001, 255 s.

BRABENCOVÁ, Jana

- *České živnostnictvo a parlamentní volby v roce 1897*. In: Studie k moderním dějinám. Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha, Historický ústav AV ČR 2001, s. 131-135.
- *Vývoj profesní aktivity žen v 19. a 20. století a česká společnost. Zaměření výzkumu a možnosti komparace se zahraničními výsledky*. In: Studie k sociálním dějinám 8, 2001, s. 88-91.
- *Vývoj živnostenského pokračovacího školství a jeho místo v systému průmyslového vzdělávání v Čechách v letech 1850-1914*. In: Studie k sociálním dějinám 6, 2001, s. 236-247.

BUCHAROVÁ, Jaroslava

- *Výběrová bibliografie prací PhDr. Vlastislava Laciny, CSc.* In: Studie k moderním dějinám. Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha, Historický ústav AV ČR 2001, s. 9-19.

CIBULKA, Pavel

- *Plzeňské symposium Komunikace a izolace v české kultuře 19. století.* In: Časopis Matice moravské 120, 2001, č. 1, s. 287-288.

DEJMEK, Jindřich

- *Britská diplomacie, Československo a Sudetoněmecká strana.* In: Moderní dějiny 9, 2001, s. 161-236.

- *Československá zahraniční politika a snahy o bezpečnost republiky mezi světovými válkami.* In: T. G. Masaryk a československá státnost. XIII. Letní škola historie. Sborník textů a přednášek. Praha, Porta linguarum 2001, s. 40-60.

- *Edvard Beneš a fenomén Ruska mezi světovými válkami.* In: Slovanský přehled 87, 2001, č. 2, s. 165-188.

- *Velká Británie a Československo v době jednání o nový evropský bezpečnostní systém (březen 1936 - červen 1937).* In: Studie k moderním dějinám. Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha, Historický ústav AV ČR 2001, s. 329-360.

- *Masaryk, Beneš a zahraniční politika Československa v první polovině dvacátých let (1919-1924).* In: Společnost v přerodu: Češi ve 20. století. Praha, Masarykův ústav 2000 [vyšlo 2001], s. 268-287.

- *Camill Hoffmann and His Berlin Political Diaries.* In: The Prague Yearbook of Contemporary History, I. Prague 1998, [vyšlo 2001], s. 39-64.

- *Quelques données fondamentales sur la politique étrangère et la diplomatie de la Tchécoslovaquie dans les années 50 et 60.* In: Les politiques étrangères des États satellites de l'URSS 1945-1989. Praha, CeFRoS 2001, s. 63-83.

- *Slovanství Edvarda Beneše a pokusy o jeho aplikaci v politické praxi na sklonku války. (Glosy k východnímu aspektu Benešovy válečné politiky).* In: Válečný rok 1944. Příspěvky účastníků mezinárodní konference konané ve dnech 19. - 20. října 1999 v Praze. Praha, Ministerstvo obrany ČR 2001, s. 87-104.

DEJMEK, Jindřich - **NĚMEČEK, Jan** - **NOVÁČKOVÁ, Helena** - **ŠTOVÍČEK, Ivan** (Eds.)

- *Československá zahraniční politika v roce 1938. Sv. 2. (1. červenec - 5. říjen 1938).* Praha, Ústav mezinárodních vztahů 2001, 672 s. (= Dokumenty československé zahraniční politiky.)

DEJMEK, Jindřich - **KOLÁŘ, František** - **NECHVÁTAL, Martin** - **NOVÁČKOVÁ, Helena** - **ŠTOVÍČEK, Ivan** (Eds.)

- *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920. Sv. 1. (listopad 1918-červen 1919).* Praha, Ústav mezinárodních vztahů - Karolinum – Historický

ústav Akademie věd ČR 2001, 390 s. (= Dokumenty československé zahraniční politiky.)

DOLEŽALOVÁ, Eva

- *36th International Congress on Medieval Studies, Kalamazoo, Michigan, USA, 3.- 6. května 2001.* In: Český časopis historický 99, 2001, č. 4, s. 904-905.

KLASSEN, John M. - **DOLEŽALOVÁ, Eva** - SZABO, Lynn

The Letters of Rožmberk Sisters. Noblewomen in fifteenth-century Bohemia. Translated from Czech and German with introduction, notes and Interpretive Essay. Cambridge, D. S. Brewer 2001, X, 134 s. (= Library of medieval women.)

BAHLCKE, Joachim - EBERHARD, Winfried - POLÍVKA, Miloslav (Uspoř.)

DOBEŠ, Jan - **DOLEŽALOVÁ, Eva** - HRDINA, Jan - OHLÍDAL, Jiří - OHLÍDALOVÁ, Anna - ŠIMŮNEK, Robert (přel. z něm. orig.)

- *Lexikon historických míst Čech, Moravy a Slezska.* Praha, Argo 2001, CIX, 811 s., mp., pl., gen. tab.

GEBHART, Jan

- *Historiography on the Period 1938-1945.* In: Historica 7-8, 2001, s. 145-163.

- *Retrospektiva a deziderata. Dvacetiletá bilance české historiografie období let 1938-1945.* In: Deset let soudobých dějin. Jednání sekce Soudobé dějiny na 8. sjezdu českých historiků. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001, s. 24-41.

GREČENKOVÁ, Martina

- *L'Oeil du voyageur. Pratiques d'observation et la formation de la représentation d'un État étranger à l'époque des Lumières.* In: Menschen-Handlungen-Strukturen. Historisch-anthropologische Zugangsweisen in den Geschichtswissenschaften. České Budějovice, Historický ústav, Jihočeská univerzita 2001, s. 325-342.

- „*Republika učených*“ v Arrasu. *Mezinárodní konference o korespondenci v 18. století.* In: Český časopis historický 99, 2001, č. 1, s. 193-195.

- *Jak se rozbíjejí tradiční symboly? Co způsobil Josef II. ve Francii.* In: Dějiny a současnost 23, 2001, č. 3, s. 14-19.

- *Jazyk vědy a evropská korespondence v 18. století.* In: Bulletin České společnosti pro výzkum 18. století 2001, č. 1, s. 4-6.

- *Výkonný výbor ISECS/SIEDS v Lausanne.* In: Bulletin České společnosti pro výzkum 18. století 2001, č. 1, s. 2-4.

HÁJEK, Jan - LACINA, Vlastislav

- *Společnost pro hospodářské a sociální dějiny.* In: Politická ekonomie IL 4, 2001, s. 593-595.

HARNA, Josef

- *Historiography on the First Czechoslovak Republic (1918-1938)*. In: *Historica* 7-8, 2001, s. 113-143.
- *Masaryk a politické strany*. In: T. G. Masaryk a československá státnost. XIII. Letní škola historie. Sborník textů a přednášek. Praha, Porta linguarum 2001, s. 61-72.
- *Profesní a věková struktura členů poslanecké sněmovny Národního shromáždění z období první Československé republiky. (Příspěvek k typologii politických stran)*. In: *Studie k moderním dějinám. Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny*. Praha, Historický ústav AV ČR 2001, s. 315-327.
- *Vlastislav Lacina jubilující*. In: *Studie k moderním dějinám. Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny*. Praha, Historický ústav AV ČR 2001, s. 5-8.
- *Formy a fáze transformace v Československu 1918-1993, Collegium Carolinum, Bad Wiese [Wiessee] 23. - 26. listopadu 2000*. In: *Český časopis historický* 99, 2001, č. 1, s. 192-193.
- *Kolokvium k otázkám vývoje národního vědomí na Moravě*. In: *Český časopis historický* 99, 2001, č. 3, s. 676-678.
- *Konference k válečnému zážitku*. In: *Bulletin HÚ AV ČR* 12, 2001, č. 1, s. 23-24.

HLADKÝ, Ladislav

- *Bosenská otázka za první světové války (1914-1918)*. In: *Slovanský přehled* 87, 2001, č. 4, s. 385-399.
- *Bosna a Hercegovina - objekt zájmu rakousko-uherské a jihoslovenské politiky (1878-1914)*. In: *Slovanský přehled* 87, 2001, č. 3, s. 269-296.
- *Dějiny jihovýchodní Evropy v české historiografii (1990-2000). Stav, problémy a perspektivy studia jihovýchodní Evropy*. In: *Slovanské historické studie* 27, 2001, s. 123-141.
- *Dějiny jihovýchodní Evropy v české historiografii (1990-2000). Balkanistika*. In: *Slovanské historické studie* 27, 2001, s. 227-237.
- *Mezinárodní balkanistické sympozium v Brně*. In: *Bulletin HÚ AV ČR* 12, 2001, č. 2, s. 27-28.
- *Mezinárodní sympozium mladých balkanistů v Brně*. In: *Slovanský přehled* 87, 2001, č. 3, s. 379.
- *T. G. Masaryk i Bosna i Hercegovina. (Prilog historiji bosansko-českih odnosa)*. In: *Prilozi-Contributions* 30, 2001, s. 117-141.

VLČEK, Radomír - HLADKÝ, Ladislav

- *Brněnské kolokvium k problematice vývoje identity obyvatel Moravy*. In: *Bulletin HÚ AV ČR* 12, 2001, č. 1, s. 24-26.

HLAVAČKA, Milan

- *Historiography on the „Long“ 19th Century (1790-1918)*. In: *Historica* 7-8, 2001, s. 81-111.

- „*Clarissime domine, mnoho-li vaše fara vynáší?*“ *Solidarita nebo klientelismus: materiální zázemí českého vlastence v prvních desetiletích 19. století.* In: Jeden jazyk naše heslo buď. Antonín Jaroslav Puchmajer. Praha, KLP 2001, s. 115-127.

- *Obrázky z předbřeznové doby.* In: Studie k moderním dějinám. Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha, Historický ústav AV ČR 2001, s. 21-32.

- *Spiknutí vídeňských a uherských jakobínů.* In: Historický obzor 12, 2001, č. 1-2, s. 17-24.

HLAVAČKA, Milan - ČECHURA, Jaroslav - ČECHUROVÁ, Jana – KOLDINSKÁ, Marie

- *Falza a podvody české historie.* Praha, Akropolis 2001, 177 s., il.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka

- *Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches.* In: Lexikon der Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Berlin, Duncker & Humblot 2001, s. 1-27.

- *Církev v českých zemích na přelomu 14. a 15. století.* In: Jan Hus na přelomu tisíciletí. Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia. Papežská Lateránská univerzita Řím, 15. - 18. prosince 1999. Ústí nad Labem, Albis international 2001, s. 35-58.

- *Vyšehradské probošství a české kancléřství v první polovině 14. století.* In: Královský Vyšehrad. Kostelní Vydří, karmelitánské nakladatelství 2001, s. 74-89.

- *Alžběta, dcera Václava III.* In: Mediaevalia Historica Bohemica 8, 2001, s. 43-49.

- *K životnímu jubileu Ivana Hlaváčka.* In: Mediaevalia Historica Bohemica 8, 2001, s. 252-263.

HOLEČEK, František J.

- „*Ministri dei possunt in dampnationem perpetuam papam male viventem detrudere...*“ (*Hus a problém Antikrista*). In: Jan Hus na přelomu tisíciletí. Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia. Papežská Lateránská univerzita Řím, 15. - 18. prosince 1999. Ústí nad Labem, Albis international 2001, s. 219-245.

- *Giovanni Hus alle soglie del terzo millennio.* In: I due polmoni dell'Europa. Est e Ovest alla prova dell'integrazione. Rimini, Il Cerchio iniziative editoriali 2001, s. 75-87.

DRDA, Miloš - **HOLEČEK, František J.** - VYBÍRAL, Zdeněk (Ed.)

- *Jan Hus na přelomu tisíciletí. Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia. Papežská Lateránská univerzita Řím, 15. - 18. prosince 1999.* Ústí nad Labem, Albis international 2001, 707 s. (= Husitský Tábor. Suppl. 1.)

HORČÁKOVÁ, Václava

- *Výběrová bibliografie prací k dějinám česko-německých vztahů (se zřetelem k publikační činnosti ústavů Akademie věd ČR)*. In: Zpravodaj Historického klubu 12, 2001, č. 1, s. 20-38.

- *Historical Bibliography*. In: *Historica* 7-8, 2001, s. 247-265.

HORČÁKOVÁ, Václava - REXOVÁ, Kristina - /excerpční spolupráce/ DRAŠNAROVÁ, Milada [archeologie] - POLANSKÝ, Luboš – SEDLIAKOVÁ, Alžbeta [slovacika] - ŠIMŮNEK, Robert

- *Bibliografie dějin Českých zemí za rok 1996*. = The Bibliography of the History of the Czech Lands for the Year 1996. Praha, Historický ústav AV ČR 2001, 444 s. (= Práce Historického ústavu AV ČR. Řada D. Bibliographia. Sv. 10.)

HORČÁKOVÁ, Václava – REXOVÁ, Kristina

- *Slovacika v historiografii na území České republiky. Výběrová bibliografie za léta 1996-2000*. In: Česko-slovenská historická ročenka 2001. Brno, Masarykova univerzita 2001, s. 279-430.

HORČÁKOVÁ, Václava - REXOVÁ, Kristina

- *Výběrová bibliografie pracovníků Historického ústavu AV ČR za rok 2000*. In: Bulletin HÚ AV ČR 12, 2001, č. 1, s. 29-49.

VORÁČEK, Emil - **HORČÁKOVÁ, Václava**

Česká historická produkce let 1990-2000 k dějinám Ruska, Ukrajiny, Běloruska a Sovětského svazu. In: Slovanské historické studie 27, 2001, s. 183-226.

HRADEČNÝ, Pavel

- *Holocaust řeckých Židů za druhé světové války*. In: Stín šoa nad Evropou. Praha, Židovské muzeum v Praze 2001, s. 155-176.

IRMANOVÁ, Eva

- *Maďarská reflexe střední Evropy - integrační procesy*. In: Slovanský přehled 87, 2001, č. 2, s. 189-225.

- *Konec starého světa*. In: Slovanský přehled 87, 2001, č. 4, s. 415-449.

Irmanová, Eva (Ed.)

- *Odpověď Alberta Apponyiho na mírové podmínky, předané maďarské mírové delegaci, Paříž, 16.1.1920; Projev ministra zahraničí Jánose Gyöngyösiho na plenárním zasedání pařížské mírové konference (14. srpen 1946)*. In: Slovanský přehled 87, 2001, č. 4, s. 499-512.

JANIŠ, Dalibor

- *Ústavní základy moravského zemského práva na počátku novověku*. In: Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619). Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7. -8. prosince 2000 v Praze. Praha, Historický ústav AV ČR 2001, s. 113-135.

- *Verböczyho Tripartitum a základy ústavního zřízení Uherského království. (Nástin)*. In: Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých

zemích (1500-1619). Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7. - 8. prosince 2000 v Praze. Praha, Historický ústav AV ČR 2001, s. 391-399.

KAHUDA-STERNECK, Tomáš

- *Náhrobníky kostela střížovského*. In: Jihočeský sborník historický 69-70, 2000-2001 [vyd. 2001], s. 145-174.

- *Moravští Lucemburkové 1350-1411. Výstava Muzea města Brna, hrad Špilberk červen - prosinec 2000*. In: Jihočeský sborník historický 69-70, 2000-2001 [vyd. 2001], s. 248-249.

KAVÁNOVÁ, Jana

- *Rakouský nakladatel a kartograf Franz Johann Joseph von Reilly*. In: Historická geografie 31, 2001, s. 109-129.

DEJMEK, Jindřich - **KOLÁŘ, František** - NECHVÁTAL, Martin - NOVÁČKOVÁ, Helena - ŠTOVÍČEK, Ivan (Eds.)

- *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920. Sv. 1. (listopad 1918 - červen 1919)*. Praha, Ústav mezinárodních vztahů - Karolinum - Historický ústav Akademie věd ČR 2001, 390 s. (= Dokumenty československé zahraniční politiky.)

KOLÁŘ, Josef

- *Makedonská otázka, Československo a vznik Malé dohody*. In: Slovanský přehled 87, 2001, č. 4, s. 401-414.

- *Alexandăr Stambolijski, Výbor pro rolnickou diktaturu a makedonská otázka*. In: Slovanský přehled 87, 2001, č. 3, s. 297-311.

KOPIČKOVÁ, Božena

- *Komise pro vydávání středověkých historických pramenů diplomatické povahy při Historickém ústavu AV ČR a její pracovní skupina pro Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae a regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV*. In: Bulletin HÚ AV ČR 12, 2001, č. 1, s. 1-5.

- *Mnichovský fascikl č. 543. Korespondence královny Žofie z období březen 1422 - prosinec 1427. Dodatky ke studii F. M. Bartoše*. In: Mediaevalia Historica Bohemica 8, 2001, s. 121-138.

- *Pracovní skupina pro Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae a Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV*. In: Bulletin HÚ AV ČR 12, 2001, č. 2, s. 8.

- *Letters Defending Jan Hus of the Years 1410-1412. The End of a Legend?* In: Jan Hus na přelomu tisíciletí. Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia. Papežská Lateránská univerzita

Řím, 15. - 18. prosince 1999. Ústí nad Labem, Albis international 2001, s. 265-266.

KUČERA, Martin

- *Z odkazu historika Miloslava Volfa. Část 3.* In: *Moderní dějiny* 9, 2001, s. 237-284.

- *Pokus o vymezení úlohy československých dobrovolníků 1918-1919 v bojích o celistvost republiky.* In: *Studie k moderním dějinám. Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny.* Praha, Historický ústav AV ČR 2001, s. 239-270.

- *Spor o Otakara Hostinského (a Charlottu G. Masarykovou).* In: *Charlotta G. Masaryková. Sborník příspěvků z konference ke 150. výročí jejího narození, konané 10. listopadu 2000.* Praha, Masarykův ústav AV ČR 2001, s. 93-119.

- *Několik poznámek k Masarykově teorii politiky.* In: *T. G. Masaryk, idea demokracie a současné evropanství. Sborník mezinárodní vědecké konference konané v Praze 2.-4. března 2000. Sv. 1.* Praha, Filosofia 2001, s. 79-96.

KUČERA, Martin (Ed.)

Bauer, František: Bismarck v mezinárodní politice po prusko-francouzské válce (1791-1890). Praha, Historický ústav AV ČR 200, 223 s. (= Práce Historického ústavu AV ČR. Řada A. Monographia.)

DOUBEK, Vratislav - KÁRNÍK, Zdeněk - **KUČERA, Martin** (Eds.)

- *Masaryk, Tomáš Garrigue. Parlamentní projevy 1891-1893.* Praha, Masarykův ústav AV ČR 2001, 450 s. (= Spisy T. G. Masaryka. Sv. 21.)

LACINA, Vlastislav

- *Česká eskomptní banka a úvěrní ústav v hospodářství meziválečné republiky a za okupace (1918-1945).* In: *Hospodářské dějiny* 22, 1999 [vyd. 2001], s. 149-162.

- *Hospodářská desintegrace střední Evropy a snahy o její překonání po první světové válce.* In: *Moderní dějiny* 8, Praha 2000 [vyd. 2001], s. 161-167.

- *Agrární strana a pozemková reforma.* In: *K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách.* Praha 2001, s. 289-294.

- *Ekonomika v českých zemích. Vývoj v letech 1780-1914.* In: *Tematická encyklopedie Larousse, sv. 6.* Praha 2001, s. 313-314.

HÁJEK, Jan - LACINA, Vlastislav

- *Společnost pro hospodářské a sociální dějiny.* In: *Politická ekonomie* IL 4, 2001, s. 593-595.

LITERA, Bohuslav

- *Vývoj sovětské armády v letech 1923-1941.* In: *Historický obzor* 12, 2001, č. 1-2, s. 24-29.

MIKULEC, Jiří

- *Mariánské družiny v Jindřichově Hradci za Michnových časů*. In: Hudební věda 38, 2001, č. 1-2, s. 40-47.

- *Rozhlasový cyklus přednášek Světla a stíny baroka*. In: Bulletin HÚ AV ČR 12, 2001, č. 2, s. 7-8.

MIKULEC, Jiří - PÁNEK, Jaroslav

- *Early Modern Studies*. In: Historica 7-8, 2001, s. 57-79.

MAKARIUSOVÁ, Marie - NOVOTNÝ, Jan

- *Biographical Dictionaries*. In: Historica 7-8, 2001, s. 267-287.

NĚMEČEK, Jan

- *Československá zahraniční politika po československo-sovětské smlouvě z roku 1943*. In: Válečný rok 1944. Příspěvky účastníků mezinárodní konference konané ve dnech 19. - 20. října 1999 v Praze. Praha, Ministerstvo obrany ČR 2001, s. 71-86.

- *Edvard Beneš a Sovětský svaz 1939-1945*. In: Slovanský přehled 87, 2001, č. 3, s. 313-343.

- *Slovenská katolická misie ve Francii 1939-1940*. In: Studie k moderním dějinám. Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha, Historický ústav AV ČR 2001, s. 361-375.

DEJMEK, Jindřich - **NĚMEČEK, Jan** - NOVÁČKOVÁ, Helena - ŠTOVÍČEK, Ivan (Eds.)

- *Československá zahraniční politika v roce 1938. Sv. 2. (1. červenec - 5. říjen 1938)*. Praha, Ústav mezinárodních vztahů 2001, 672 s. (= Dokumenty československé zahraniční politiky.)

ČECHUROVÁ, Jana - ČECHURA, Jaroslav - KUKLÍK, Jan - **NĚMEČEK, Jan**.

- *Opočenský, Jan: Válečné deníky Jana Opočenského*. Praha, Karolinum 2001, 495 s.

NOVOTNÝ, Jan

- *Kasino a pražské německé elity do první světové války*. In: Národnostní skupiny, menšiny a cizinci ve městech. Praha - město zpráv a zpravodajství. Sborník referátů ze 14. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, konané ve dnech 1. a 2. října 1996, a z 15. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, konané ve dnech 7. a 8. října 1997. Praha, Scriptorium 2001, s. 135-146.

MAKARIUSOVÁ, Marie - **NOVOTNÝ, Jan**

- *Biographical Dictionaries*. In: Historica 7-8, 2001, s. 267-287.

NOVOTNÝ, Gustav

- *Zapomenutý brněnský radní a místostarosta J. A. Herlth*. In: Vlastivědný věstník moravský 53, 2001, č. 1, s. 40-47.

- *Dějiny našich lesů - přínos Josefa Nožičky*. In: Dějiny věd a techniky 34, 2001, č. 3, s. 205-226.
  - *Msgr Antonín Adamec - římskokatolický kněz a literát z Nemojan*. In: Vyškovský sborník. Sborník Státního okresního archivu Vyškov 2, Vyškov, Státní okresní archiv 2001, s. 226-233.
  - *Historik zemědělství a lesnictví Josef Nožička (1906-1972)*. In: K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách. Praha, Karolinum 2001, s. 307-314.
  - *Dubňanský rodák prof. ing. Gustav Artner (1890-1967) - lesník praktik a pedagog*. In: Jižní Morava 37, 2001, sv. 40, s. 169-186.
  - *Za lesníkem a lesnickým historikem Emilem Hoškem. 1923-2000*. Jižní Morava 37, 2001, sv. 40, s. 347-349.
  - *Tradiční setkání agrárních historiků 2000*. In: Slovákko 42, 2000 [vyd. 2001], s. 274-277.
- NOVOTNÝ, Gustav** (Spoluaut.)
- *Ostrožská Nová Ves*. Čoupek, Jiří (Ed.). Ostrožská Nová Ves, Obec Ostrožská Nová Ves 2001, 348+24 s., il.
- NOVOTNÝ, Gustav** - SLEZÁK, Lubomír
- *Tradiční setkání agrárních historiků v Uherském Hradišti*. In: Český časopis historický 99, 2001, č. 2, s. 442-444.

PÁNEK, Jaroslav

- *Česká historiografie na sklonku 20. století jako problém kontinuity*. In: U schyłku tysiąclecia. Księga pamiątkowa z okazji sześćdziesięciolecia urodzin Profesora Marcelego Kosmana. Poznań, Wydawnictwo Forum Naukowe 2001, s. 189-210.
- *České stavovské vize střední Evropy (Od protiturecké aliance k evangelické konfederaci) – Wizje Europy środkowej w Czechach XVI i XVII wieku (Od aliansu antyturskiego do konfederacji ewangelickiej)*. In: Kultura polityczna Polski III. Wizje przyszłości, Poznań 2000 [2001], s. 103-117.
- *Český stát a stavovská společnost na prahu novověku ve světle zemských zřízení*. In: Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619). Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7. -8. prosince 2000 v Praze. Praha, Historický ústav AV ČR 2001, s. 13-54.
- *Česká historiografie na sklonku 20. století jako problém kontinuity*. In: U schyłku tysiąclecia. Księga pamiątkowa z okazji sześćdziesięciolecia urodzin Profesora Marcelego Kosmana. Poznań, Wydawnictwo Forum Naukowe 2001, s. 189-210.
- *Czech Historiography in the 1990s. Introduction and Initial Assessment*. In: Historica 7-8, 2001, s. 9-12.

- *Czesi i Polacy w tysiącletniej historii (Przemiany modelu sąsiedztwa i współżycia)*. Zwrot. Miesięcznik Społeczno-Kulturalny Polskiego Związku Kulturalno-Oświatowego w Republice Czeskiej 52, 2001, č. 7, s. 3-9;
- *Emperador, rey y revuelta estamental. Los estamentos de Bohemia y su postura ante la política imperial de Carlos V y Fernando I durante la época de la guerra de Esmalcalda*. In: Carlos V / Karl V. 1500-2000. Simposio internacional, coordinador Alfred Kohler. Madrid, Sociedad estatal para la Commemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 2001, s. 137-149.
- *Historička hmotné kultury a organizátorka české vědy. (K šedesátinám Lydie Petráňové)*. Zpravodaj Historického klubu 12, 2001, č. 1, s. 111-114.
- *Historiografie mezi Prahou a Brnem (Tři úvahy o spolupráci na místě pozdravu Sdružení historiků České republiky jubilující Matici moravské)*. In: Dějiny Moravy a Matice moravská. Brno, Matice moravská 2000 [2001], s. 21-30.
- *Italové, Nizozemci a Němci v rudolfínské Praze - některé formy a problémy soužití*. In: Národnostní skupiny, menšiny a cizinci ve městech. Praha - město zpráv a zpravodajství. Sborník referátů ze 14. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, konané ve dnech 1. a 2. října 1996, a z 15. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, konané ve dnech 7. a 8. října 1997. (= Documenta Pragensia 19, 2001). Praha, Scriptorium 2001, s. 67-74.
- *Konference o dějinách parlamentarismu ve střední a východní Evropě*. In: Český časopis historický 99, 2001, č. 3, s. 678-680.
- *Oldřich Kašpar členem Mexické akademie dějin*. In: Zpravodaj Historického klubu 12, 2001, č. 1, s. 80-81.
- *Pojetí předbělohorských českých dějin v díle Zdeňka Kalisty*. In: Zdeněk Kalista a kulturní historie, Semily 2000 [2001], s. 131-140.
- *Příspěvek Georgije Pavloviče Meľnikova české historiografii*. In: Bulletin HÚ AV ČR 12, 2001, č. 1, s. 14-18.
- *„Raný novověk“ a problém základních pojmů při výuce dějepisu*. In: Historické inspirace. Historikové a přírodovědci školnímu dějepisu. Sborník příspěvků k historické terminologii, periodizaci dějin, vývoji vědy a techniky ve 20. století. Redakce Helena Mandelová. Praha, ASUD 2000 [2001], s. 53-60.
- *Selbstdarstellung und politisches Programm eines tschechischen Aristokraten aus dem 16. Jahrhundert (Zur Frage des Frühsarmatismus im jagiellonischen Böhmen)*. In: Ludzie - Kościół - Wierzenia. Studia z dziejów kultury i społeczeństwa Europy Środkowej. Profesorowi Stanisławowi Bylinie w sześćdziesiątą rocznicę urodzin. Warszawa, PAN 2001, s. 489-498.
- *Seminář o pojetí národa v české historiografii*. In: Český časopis historický 99, 2001, č. 1, s. 187-188.
- *Spor o Edvarda Beneše - spor o české dějiny*. In: Společnost Edvarda Beneše v Praze 1990-2000. Praha, Společnost Edvarda Beneše 2001, s. 25-31.

- *Spoleczeństwo czeskie i państwo w ustawach krajowych XVI i XVII wieku*. In: *Aere perennius*. Profesorowi Gerardowi Labudzie dnia 28 XII 2001 roku w hołdzie. Poznań, 2001, s. 29-41.
- *Učenec a učitel obávaný i oblíbený. (K sedmdesátinám profesora Ivana Hlaváčka)*. In: *Zpravodaj Historického klubu* 12, 2001, č. 1, s. 114-117.
- *Vklad Ivana Dorovského do nové formulace česko-jihoslovanských vztahů na sklonku 20. století*. In: *Slavistika a balkanistika*. Brno, Masarykova univerzita 2001, s. 107-116.
- *Zemská zřízení v kontextu ústavních proměn ve střední Evropě v 16. a na počátku 17. století*. In: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619)*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7. - 8. prosince 2000 v Praze. Praha, Historický ústav AV ČR 2001, s. 403-441.
- *Cena Josefa Šusty (Slovo k jejímu prvnímu udělení)*. In: *Zpravodaj Historického klubu* 12, 2000 [2001], č. 2, s. 25-29.
- *Česká a polská historiografie – spolupráce na prahu nového století*. In: *Zpravodaj Historického klubu* 12, 2001, č. 1, s. 72-75.
- *From Patron Saints to Modern Humanists*. In: *The Heart of Europe*. Special issue, 2001, s. 4-7 (vydáno též ve francouzské, italské, německé a španělské verzi).
- *Nauka nie ma granic. Skrót wystąpienia prof. Jaroslava Pánka, doktora honoris causa Uniwersytetu Opolskiego*. In: *Indeks*. Pismo Uniwersytetu Opolskiego, 2001, č. 3-4, s. 22-23.
- *Kulturním optimismem proti primitivismu (Na okraj sborníku k 75. narozeninám Dagmar Čapkové)*. In: *Bulletin Unie Comenius* 13, 2001, s. 20-23.
- *Sedm neklasických důvodů pro výuku klasických jazyků*. In: *AVRIGA*. Zpravodaj Jednoty klasických filologů 42, 2000 [2001], č. 1-2, s. 64-67.
- PÁNEK, Jaroslav (Ed.)**
- *Czech Historiography in the 1990s. To Professor Jaroslav Mezník, a gentleman and outstanding historian*. Prague, Institute of History 2001, 292 s.
- MALÝ, Karel - **PÁNEK, Jaroslav** - JANIŠ, Dalibor (Eds.)
- *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619)*. Praha, Historický ústav AV ČR - Ústav právních dějin PF UK 2001, 458 s.
- BROKLOVÁ, Eva - HORČÁKOVÁ, Václava - **PÁNEK, Jaroslav** - TŮMA, Oldřich
- *O nevdělanosti a předsudcích v historizující žurnalistice. (Polemika s Janem Mlynáříkem)*. *Zpravodaj Historického klubu* 12, 2001, č. 1, s. 15-38.
- MIKULEC, Jiří - **PÁNEK, Jaroslav**
- *Early Modern Studies*. In: *Historica* 7-8, 2001, s. 57-79.
- PÁNEK, Jaroslav** - HOJDA, Zdeněk - PRŮCHA, Václav
- *XIX. mezinárodní kongres historických věd v Oslu (6. - 13. 8. 2000)*. In: *Český časopis historický* 99, 2001, č. 2, s. 415-422.

PÁNEK, Jaroslav - POLÍVKA, Miloslav

- *Konference o komunikaci a individuálním sebevyjádření v pramenech pozdního středověku a raného novověku*. In: Český časopis historický 99, 2001, č. 3, s. 674-676.

PÁNEK, Jaroslav - POLÍVKA, Miloslav

- *Rozprava o Janu Husovi jako historiografický podnět. (Na okraj zamýšlené příručky církevních dějin českých zemí)*. In: Jan Hus na přelomu tisíciletí. Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia. Papežská Lateránská univerzita Řím, 15. - 18. prosince 1999. Ústí nad Labem, Albis international 2001, s. 647-659.

PÁNEK, Jaroslav - POLÍVKA, Miloslav - VAVŘÍNEK, Vladimír - VORÁČEK, Emil

- *Světový kongres střeoevropských a východoevropských studií (VI World Congress ICCEES, Tampere 29. 7. - 3. 8. 2000)*. In: Český časopis historický 99, 2001, č. 2, s. 423-431.

PELIKÁN, Jan

- *Poznámky k základním trendům vývoje národnostních vztahů v Makedonii v padesátých letech 20. století*. In: Slovanský přehled 87, 2001, č. 4, s. 483-498.

- *Srbsko nových nadějí a staronových konfliktů*. In: Mezinárodní otázky 1, 2001, s. 40-67.

- *Jugoslávie a okupace Československa v srpnu 1968. Pět dokumentů k srpnovým událostem*. In: Soudobé dějiny 4, 2000, s. 711-749 (vyšlo v roce 2001).

- *Evropská unie v poločase balkánské krize*. In: Mezinárodní politika 2, 2001, s. 14-15.

POLÍVKA, Miloslav

- *Der Verlust des Pferdes. Ein Kummer für die Soldaten in den Hussitenkriegen 1419 bis 1434*. In: Ludzie - Kościół - Wierzenia. Studia z dziejów kultury i społeczeństwa Europy Środkowej. Profesorowi Stanisławowi Bylinie w sześćdziesiątą rocznicę urodzin. Warszawa, PAN 2001, s. 475-482.

- *Jörg Kurt Hoensch (8. září 1935 - 24. února 2001)*. In: Český časopis historický 99, 2001, č. 3, s. 669-671.

- *K sedmdesátým pátým narozeninám Ludmily Pavlovny Laptěvy*. In: Mediaevalia Historica Bohemica 8, 2001, s. 241-244.

- *Udělení titulů doktora honoris causa Opolské univerzity předsedům českého a polského sdružení historiků*. In: Zpravodaj Historického klubu 12, 2001, č. 1, s. 67-75.

- *Zasedání zemských vlastivědných spolků Bavorska*. In: Zpravodaj Historického klubu 12, 2001, č. 1, s. 78-80.

- *Ocenění apoštolského nuncia G. Copsy na půdě Akademie věd ČR*. In: Bulletin HÚ AV ČR 12, 2001, č. 1, s. 6.

PÁNEK, Jaroslav - POLÍVKA, Miloslav

Rozprava o Janu Husovi jako historiografický podnět. (Na okraj zamýšlené příručky církevních dějin českých zemí). In: Jan Hus na přelomu tisíciletí. Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia. Papežská Lateránská univerzita Řím, 15. - 18. prosince 1999. Ústí nad Labem, Albis international 2001, s. 647-659.

PÁNEK, Jaroslav - POLÍVKA, Miloslav

Konference o komunikaci a individuálním sebevyjádření v pramenech pozdního středověku a raného novověku. In: Český časopis historický 99, 2001, č. 3, s. 674-676.

POLÍVKA, Miloslav - ŠEBEK, Jaroslav

Udělení medaile Františka Palackého prof. Walteru Brandmüllerovi. In: Bulletin HÚ AV ČR 12, 2001, č. 1, s. 18-19.

BAHLCKE, Joachim - EBERHARD, Winfried - POLÍVKA, Miloslav (Uspoř.)

DOBEŠ, Jan - DOLEŽALOVÁ, Eva - HRDINA, Jan - OHLÍDAL, Jiří - OHLÍDALOVÁ, Anna - ŠIMŮNEK, Robert (z něm. orig. přel.)

- *Lexikon historických míst Čech, Moravy a Slezska.* Praha, Argo 2001, CIX, 811 s. mp., pl., gen. tab.

PÁNEK, Jaroslav - VORÁČEK, Emil - VAVŘÍNEK, Vladimír - POLÍVKA, Miloslav

- *Světový kongres střeoevropských a východoevropských studií. (VI. World Congress ICCEES, Tampere, 29. 7. - 3. 8. 2000).* In: Český časopis historický 99, 2001, č. 2, s. 423-431.

POKORNÁ, Magdaléna

- *Milován a sledován. Český spisovatel Prokop Chocholoušek 1819-1864.* Praha, Práh-Archiv AV ČR 2001, 157 s.

- *Zeyerův fond při České akademii věd a umění.* In: Česká literatura 49, 2001, č. 1, s. 95-103.

- *Výzkumné centrum pro dějiny vědy.* In: Zpravodaj Historického klubu 12, 2001, č. 1, s. 65-66.

POŘÍZKA, Aleš

- *Repertorium Poenitentiarie Germanicum. Středověká papežská penitenciárie opět v centru pozornosti.* In: Mediaevalia Historica Bohemica 8, 2001, s. 97-120.

- *Listy na obranu Husovu ze 12. září až 2. října 1410. Konec druhé legendy?* In: Český časopis historický 99, 2001, č. 4, s. 701-724.

PROKŠ, Petr

- *Československo a Západ 1945-1948. Vztahy Československa se Spojenými státy, Velkou Británií a Francií v letech 1945-1948.* Praha, ISV nakladatelství 2001, 327 s. (= Historie.)

- *Pozice českého kapitálu v Rakousko-Uhersku v letech 1890-1914*. In: Studie k moderním dějinám. Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha, Historický ústav AV ČR 2001, s. 51-78.

RAKOVÁ, Svatava

- *Ještě jedna konference o baroku*. In: Bulletin České společnosti pro výzkum 18. století 2001, č. 1, s. 7.

- *Hříchy otce zakladatele. Thomas Jefferson postmoderní*. In: Dějiny a současnost 23, 2001, č. 2, s. 11-15.

- *Přehled bádání. Pobělohorské Temno v české historiografii 90. let: pokus o sondu do proměn historického vědomí*. In: Český časopis historický 99, 2001, č. 3, s. 569-588.

- *World History. Western Europe and America (to 1945)*. In: Historica 7-8, 2001, s. 165-179.

REXOVÁ, Kristina

- *Výběrová bibliografie Josefa Polišenského od roku 1990*. In: Český časopis historický 99, 2001, č. 2, s. 413-414.

- *Bibliografie Karla Pichlíka od roku 1990*. In: Historie a vojenství 50, 2001, č. 2, s. 476-479.

HORČÁKOVÁ, Václava - **REXOVÁ, Kristina** - /excerpční spolupráce/
DRAŠNAROVÁ, Milada [archeologie] - POLANSKÝ, Luboš - SEDLIÁKOVÁ, Alžbeta [slovacika] - ŠIMŮNEK, Robert

- *Bibliografie dějin Českých zemí za rok 1996*. = The Bibliography of the History of the Czech Lands for the Year 1996. Praha, Historický ústav AV ČR 2001, 444 s. (= Práce Historického ústavu AV ČR. Řada D. Bibliographia. Sv. 10.)

HORČÁKOVÁ, Václava – **REXOVÁ, Kristina**

- *Slovacika v historiografii na území České republiky. Výběrová bibliografie za léta 1996-2000*. In: Česko-slovenská historická ročenka 2001. Brno, Masarykova univerzita 2001, s. 279-430.

HORČÁKOVÁ, Václava - **REXOVÁ, Kristina**

- *Výběrová bibliografie pracovníků Historického ústavu AV ČR za rok 2000*. Bulletin HÚ AV ČR 12, 2001, č. 1, s. 29-49.

REXOVÁ, Kristina (sest. bibliografii)

- *Havránek, Jan, Úmrtí docentky Květy Mejdřické (29. dubna 1920 - 29. prosince 2000)*. In: Český časopis historický 99, 2001, č. 3, s. 667-668.

ŘEPA, Milan

- *Moravané nebo Češi. Vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století*. Brno, Doplněk 2001, 221 s. (= Knihy. Dokumenty.)

SEMOTANOVÁ, Eva

- *Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí*. Praha, Libri 2001, 263 s., il.

- „*Tematické*“ *legendy tištěných map Českých zemí ve století Jana Kryštofa Müllera*. In: *Historická geografie* 31, 2001, s. 241-275.
- *Historical Geography*. In: *Historica* 7-8, 2001, s. 227-246.
- *Nejstarší mapa Českého středohoří*. In: *Porta Bohemica* 1. Litoměřice, Státní oblastní archiv 2001, s. 9-26.
- *Zemřel Zdeněk Boháč (3. 1. 1933 Praha – 25. 3. 2001 Praha)*. In: *Zpravodaj Historického klubu* 12, 2001, č. 1, s. 129-131.
- *Zdeněk Boháč odešel navždy*. In: *Historická demografie* 25, 2001, s. 179-181.
- *Zdeněk Boháč již není mezi námi*. In: *Bulletin HÚ AV ČR* 12, 2001, č. 1, s. 27-28.

SEMOTANOVÁ, Eva (Red.)

- *Fišer, Rudolf (Aut.), Historický atlas měst České republiky. Sv. č. 9. Třebíč*. Praha, Historický ústav AV ČR 2001, 1 text dvoulist; 2 text. trojlisty; 26 map. listů.

SEMOTANOVÁ, Eva (sest. bibliografii)

- ŽEMLIČKA, Josef, *Zemřel Zdeněk Boháč (3. ledna 1933 - 25. března 2001)*. In: *Český časopis historický* 99, 2001, č. 3, s. 672-673.

SEMOTANOVÁ, Eva - ŠIMŮNEK, Robert - ŽEMLIČKA, Josef

- *Zdeněk Boháč zemřel (* 3. 1. 1933, † 25. 3. 2001). Výběrová bibliografie prací PhDr. Zdeňka Boháče, Csc., za léta 1999-2000*. In: *Historická geografie* 31, 2001, s. 301-303.

SLEZÁK, Lubomír

- *Zemědělské družstevnictví jako historický problém*. In: *Studie k moderním dějinám. Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny*. Praha, Historický ústav AV ČR 2001, s. 225-237.
- *Agrární strana a svobodné učení selské*. In: *K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách*. Praha, Karolinum 2001, s. 315-324.

NOVOTNÝ, Gustav - SLEZÁK, Lubomír

- *Tradiční setkání agrárních historiků v Uherském Hradišti*. In: *Český časopis historický* 99, 2001, č. 2, s. 442-444. [Uherské Hradiště, 17. - 18. 5. 2000].

ŠEBEK, Jaroslav

- *Encyklika Quadragesimo anno, její recepce a vliv na katolické prostředí v českých zemích ve třicátých letech*. In: *Soudobé dějiny* 8, 2001, č. 2-3, s. 365-383.
- *Sudetoněmecký politický katolicismus mezi Hitlerem a Henleinem. Německá křesťansko-sociální strana v politickém systému první republiky v roce 1933*. In: *Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko-Uherské monarchie v letech 1918-1938*. Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci 2001, s. 179-194.

- *Die tschechische Gesellschaft im Ersten und im Zweiten Weltkrieg*. In: *Bohemia Zeitschrift* 42, 2001, č. 1, s. 130-132.

Profesor G. P. Meľnikov na návštěvě v Praze. In: *Bulletin HÚ AV ČR* 12, 2001, č. 1, s. 12-13.

- *Vedení Historického ústavu Polské akademie věd (Instytutu Historii PAN) v Historickém ústavu AV ČR*. In: *Bulletin HÚ AV ČR* 12, 2001, č. 1, s. 19-20.

- *Přednáška prof. Arnolda Suppana v Historickém ústavu AV ČR*. In: *Bulletin HÚ AV ČR* 12, 2001, č. 1, s. 20-22.

- *Přednášky v Českém klubu skeptiků Sisyfos*. In: *Bulletin HÚ AV ČR* 12, 2001, č. 1, s. 22.

- *Den otevřených dveří v Historickém ústavu AV ČR*. In: *Bulletin HÚ AV ČR* 12, 2001, č. 2, s. 5-6.

- *Přednáška dr. Františka J. Holečka v HÚ AV ČR*. In: *Bulletin HÚ AV ČR* 12, 2001, č. 2, s. 9.

POLÍVKA, Miloslav - **ŠEBEK, Jaroslav**

- *Udělení medaile Františka Palackého prof. Walteru Brandmüllerovi*. In: *Bulletin HÚ AV ČR* 12, 2001, č. 1, s. 18-19.

ŠIMEK, Libor

- *80. výročí založení knihovny Historického ústavu AV ČR v Praze*. In: *Bulletin HÚ AV ČR* 12, 2001, č. 2, s. 1-5.

ŠIMŮNEK, Robert

- *Zlomek urbaniálního rejstříku panství Bor (po 1476)*. *Historická geografie* 31, 2001, s. 277-297.

HORČÁKOVÁ, Václava - REXOVÁ, Kristina - /excerpční spolupráce/
DRAŠNAROVÁ, Milada [archeologie] - POLANSKÝ, Luboš - SEDLIAKOVÁ, Alžbeta [slovacika] - **ŠIMŮNEK, Robert**

- *Bibliografie dějin Českých zemí za rok 1996*. = *The Bibliography of the History of the Czech Lands for the Year 1996*. Praha, Historický ústav AV ČR 2001, 444 s. (= *Práce Historického ústavu AV ČR*. Řada D. *Bibliographia*. Sv. 10.)

SEMOTANOVÁ, Eva - **ŠIMŮNEK, Robert** - ŽEMLIČKA, Josef

- *Zdeněk Boháč zemřel (* 3. 1. 1933, † 25. 3. 2001)*. *Výběrová bibliografie prací PhDr. Zdeňka Boháče, Csc., za léta 1999-2000*. *Historická geografie* 31, 2001, s. 301-303.

BOHÁČ, Pavel - **ŠIMŮNEK, Robert** (Eds.)

- *Boháč, Zdeněk: Topografický slovník k církevním dějinám předhusitských Čech. Pražský archidiakonát*. [Úvod napsal, soupis pramenů a literatury a seznam zkratk sestavil]: Boháč, Pavel. [Doslov o vědeckém díle Zdeňka Boháče napsal a výběrovou bibliografii jeho prací sestavil]: **ŠIMŮNEK, Robert**. Praha, Historický ústav AV ČR 2001, 255 s.

ŠIMŮNEK, Robert (Red.)

- *Historický atlas měst České republiky. Sv. č. 10. Telč. ŠIMŮNEK, Robert - BLÁHA, Jiří* (Autorský kol.). Praha, Historický ústav AV ČR 2001, nestr., 2 text trojlísty, 2 text. svoulisty, 26 mp. listů. (= Historický atlas měst České republiky. Sv. č. 10.)

BAHLCKE, Joachim - EBERHARD, Winfried - POLÍVKA, Miloslav (Uspoř.) DOBEŠ, Jan - DOLEŽALOVÁ, Eva - HRDINA, Jan - OHLÍDAL, Jiří – OHLÍDALOVÁ, Anna - **ŠIMŮNEK, Robert** (z něm. orig. přel.)

- *Lexikon historických míst Čech, Moravy a Slezska*. Praha, Argo 2001, CIX, 811 s. mp., pl., gen. tab.

ŠIMŮNEK, Robert - TRESP, Uwe

- *Beiträge zu Praxis des spätmittelalterlichen böhmischen Söldnerwesens. (Das Söldnerwesen der Herren von Rosenberg um die Mitte des 15. Jahrhunderts. Die Söldnerwerbungen Herzog Ludwigs des Reichen von Bayern-Landshut in Böhmen (1459-1462) - mit Prosopografie)*. Tábořský archiv 10, 2000-2001 [vyd. 2001], s. 73-174.

ŠMAHEL, František

- *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2001, 758 s., il. (= Česká historie. Sv. 9.)

- *Zwei Vorlesungsverzeichnisse zum Magisterium an der Prager Artistenfakultät aus deren Blütezeit 1388-1390*. In: *Jahrbuch für Universitätsgeschichte* 4, Stuttgart, Franz Steiner Verlag 2001, s. 195-208.

- *Mistr Jeroným Pražský na soudu dějin*. In: *Jan Hus na přelomu tisíciletí. Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia*. Papežská Lateránská univerzita Řím, 15. - 18. prosince 1999. Ústí nad Labem, Albis international 2001, s. 313-324.

- *Nástin proměn stavovské skladby Českého království od konce 14. do počátku 16. století*. In: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619)*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7. - 8. prosince 2000 v Praze. Praha, Historický ústav AV ČR 2001, s. 71-84.

- *Záhady nejstarší pečeti Univerzity Karlovy*. In: *Dějiny a současnost* 23, 2001, č. 3, s. 2-7.

- *Prof. PhDr. František Kavka, CSc. (* 21. 11. 1920 v Praze)*. In: *Mediaevalia Historica Bohemica* 8, 2001, s. 232-240.

- *PhDr. Karel Stejskal, CSc. (* 20. 1. 1931 v Praze)*. In: *Mediaevalia Historica Bohemica* 8, 2001, s. 245-251.

BERÁNEK, Karel - ČORNEJOVÁ, Ivana - KADLEC, Jaroslav - KEJŘ, Jiří - HLAVÁČKOVÁ, Ludmila - PAVLÍKOVÁ, Marie - PEŠEK, Jiří - SVATOŠ, Michal – SVOBODNÝ, Petr - **ŠMAHEL, František**

History od Charles University. Vol. 1. 1348-1802 (Ed. Čornejová, Ivana - Svatoš, Michal - Svobodný, Petr). Praha, Karolinum 2001, 476 s., fot.

ŠMAHEL, František - Žemlička, Josef

- *Medieval Studies*. In: *Historica* 7-8, 2001, s. 13-55.

ŠESTÁK, Miroslav

- *Východoevropská studia a česká historiografie*. In: *Slovanské historické studie* 27, 2001, s. 7-14.

- *Jugoslávská krize 90. let v perspektivě Masarykova myšlenkového odkazu*. In: T. G. Masaryk, *idea demokracie a současné evropanství*. Sborník mezinárodní vědecké konference konané v Praze 2. - 4. března 2000. Sv. 2. Praha, Filosofia 2001, s. 91-118.

ŠESTÁK, Miroslav - VLČEK, Radomír

- *East European Studies*. In: *Historica* 7-8, 2001, s. 181-226.

TŘEŠTÍK, Dušan

- *Vznik Velké Moravy. Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 781-871*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2001, 384 s., il., fot. (= *Česká historie*. Sv. 8.)

- *Čechové a Karel Veliký (791-806)*. In: *Marginalia Historica* 4, 1999 [vyd. 2001], s. 17-61.

- *K poměru archeologie a historie*. In: *Archeologické rozhledy* 53, 2001, č. 2, s. 357-361.

- *Eine grosse Stadt der Slawen namens Prag. Staaten und Sklaven in Mitteleuropa im 10. Jahrhundert*. In: *Boleslav II. Der tschechische Staat um das Jahr 1000*. Praha, Filosofia 2001, s. 93-138.

- *Dějiny jako dějiny společností nebo jako dějiny kultur?* In: *Dějiny a současnost* 23, 2001, č. 4, s. 29-33.

ZACHOVÁ, Jana - TŘEŠTÍK, Dušan

- *Adhortace De ammonicione ad presbiteros a biskup Vojtěch*. In: *Český časopis historický* 99, 2001, č. 2, s. 279-293.

ČECHURA, Jaroslav - PECHAR, Vladimír - TŘEŠTÍK, Dušan

- *Králové a knížata zemí Koruny české*. Praha, Rybka Publ. 2001, 415 s.

TEJCHMAN, Miroslav

- *Nicolae Ceausescu – vzestup a pád diktátora*. In: *Slovanský přehled* 87, 2001, č. 2, s. 245-256.

- *Sféry vlivu - cesta k vytvoření bloků (S ohledem na Balkán)*. In: *Válečný rok 1944. Příspěvky účastníků mezinárodní konference konané ve dnech 19. - 20. října 1999 v Praze*. Praha, Ministerstvo obrany ČR 2001, s. 129-136.

- *Obnova československo-rumunských vztahů po druhé světové válce*. In: *Slovanský přehled* 87, 2001, č. 4, s. 539-544.

- *Holocaust v Rumunsku (osudy rumunských Židů za druhé světové války)*. In: *Stín šoa nad Evropou*. Praha, Židovské muzeum v Praze 2001, s. 231-239.

- *Voluntari romani in unitatiile SS*. *Magazin Istoric* 2001, č. 1, s. 59-62.

- *Voluntari straini in Waffen SS*. *Magazin Istoric* 2001, č. 5, s. 71-75.

TEJCHMAN, Miroslav (překl. z angl. orig., úvod a doslov)

- *Andreescu, Ștefan: Dracula. Vlad III. Tepeș. Mezi mýtem a realitou.* Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2001, 281 s.

VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla

- *Czas wolny kobiet w Czechach w XIX i na początku XX w.* In: *Kobieta i kultura czasu wolnego.* [Red.]: Żarnowska, Anna - Szwarz, Andrzej. Warszawa, DiG 2001, s. 393-408.

- *Žena a kultura volného času v 19. a 20. století.* In: *Český časopis historický* 99, 2001, č. 2, s. 439.

- *Evropský výzkumný projekt. The Impact of National Socialist and Fascist Rule on Europe.* In: *Český časopis historický* 99, 2001, č. 2, s. 439-440.

- *Dvacátá léta v české reklamě.* In: *Studie k moderním dějinám. Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny.* Praha, Historický ústav AV ČR 2001, s. 291-303.

- *Prameny a metody výzkumu dějin mentalit.* *Studie k sociálním dějinám* 6, 2001, s. 47-50.

- *Místo biografie v sociálních dějinách.* *Studie k sociálním dějinám* 8, 2001, s. 53-57.

- *Žena a česká reklama před první světovou válkou.* In: *Česko-slovenská historická ročenka 2001.* Brno, Masarykova univerzita 2001, s. 253-257.

- *Städteentwicklung und Bädertouristik. Ihre Bedingungen und ihre Form in den böhmischen Ländern vor dem Ersten Weltkrieg.* In: *Stadt. Strom - Strasse - Schiene. Die Bedeutung des Verkehrs für die Genese der mitteleuropäischen Städtelandschaft.* Linz/Donau, Österreichischer Arbeitskreis für Stadtgeschichtsforschung 2001, s. 247-256.

VALENTA, Jaroslav

- *Hat die Tschechische Republik eine Ostpolitik?* In: *Schwierige Nachbarschaften. Die Ostpolitik der Staaten Ostmitteleuropas seit 1989.* Marburg, Verlag Herder-Institut 2001, s. 95-114.

- *Powstania - listopadowe i styczniowe we współczesnej myśli i w historiografii czeskiej.* In: *Polskie powstania narodowe na tle przemian europejskich w XIX wieku.* Barańska, Anna - Matwiejczyk, Witold - Ziółek, Jan (Red.). Lublin, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 2001, s. 529-542.

- *Czeskie badania wokół postaci Oskara Schindlera.* In: *Rozdział wspólnej historii. Studia z dziejów Żydów w Polsce.* Warszawa, Cyklady 2001, s. 385-394.

- *Dějiny Zaolží ve 20. století: skutečnosti versus legendy.* In: *Slovanský přehled* 87, 2001, č. 1, s. 27-42.

- *Signál o neznámé stopě polsko-slovenských politických kontaktů?* In: *Slovanský přehled* 87, 2001, č. 1, s. 47-50.

- *Poslední číslo pařížské „Kultury“.* In: *Slovanský přehled* 87, 2001, č. 1, s. 51-55.

- *Několik slov o válečném roce 1944*. In: *Válečný rok 1944. Příspěvky účastníků mezinárodní konference konané ve dnech 19. - 20. října 1999 v Praze*. Praha, Ministerstvo obrany ČR 2001, s. 354-362.
- *Arbitráž z 28. července 1920 po osmdesáti letech*. In: *Těšínsko* 44, 2001, č. 2, s. 13-25.
- *Vlast nejen Čechů a Slováků - Československo 1918-1938*. In: *Demokratické principy vzniku Československa. Sborník referátů z vědecko-osvětové konference k 80. výročí vzniku ČSR pořádané Českým svazem bojovníků za svobodu dne 22.10.1998 v Brně*. Praha, Ministerstvo obrany ČR 2001, s. 46-56.
- *České studium dějin zemí středovýchodní Evropy v letech 1990-2000. (Polsko, Lužice, Maďarsko, Pobaltí). K současným problémům české polonistiky a polské bohemistiky*. In: *Slovanské historické studie* 27, 2001, s. 27-34.
- *Dějiny Polska v 19.-20. století a česká historiografie*. In: *Slovanské historické studie* 27, 2001, s. 60-80.
- *Česká sorabistika*. In: *Slovanské historické studie* 27, 2001, s. 81-82.
- *Dějiny Maďarska*. In: *Slovanské historické studie* 27, 2001, s. 82-86.
- *Dějiny Pobaltí*. In: *Slovanské historické studie* 27, 2001, s. 86-88.

VALENTA, Jaroslav - KRAFL, Pavel

- *České studium dějin zemí středovýchodní Evropy v letech 1990-2000 (Polsko, Lužice, Maďarsko, Pobaltí)*. In: *Slovanské historické studie* 27, 2001, s. 155-181.

VLČEK, Radomír

- *Práce Josefa Macůrka z dějin východoevropského dějepisectví*. In: *Josepho Macůrek viginti lustra complenti oblatum*. Brno, Masarykova univerzita 2001, s. 59-68.
- *Kolokvium o moravské identitě*. *Akademický bulletin AVČR* 2001, č. 4, s. 15.
- *Kolokvium o moravské identitě*. In: *Slovanský přehled* 87, 2001, č. 2, s. 241-242.
- *Kolokvium o ruské a ukrajinské národní identitě*. In: *Slovanský přehled* 87, 2001, č. 2, s. 243-244.
- *Kolokvium o ruské a ukrajinské národní identitě*. In: *Český časopis historický* 99, 2001, č. 3, s. 680.
- *Slovanská studia v české historiografii 90. let 20. století. Obecně slavistická témata a dějiny slavistiky v českém dějepisectví*. In: *Slovanské historické studie* 27, 2001, s. 15-22.
- *Práce českých historiků o starších ruských dějinách (do roku 1917)*. In: *Slovanské historické studie* 27, 2001, s. 94-100.
- *Slovanská studia v české historiografii 90. let 20. století. Slavistická témata a dějiny slavistiky*. In: *Slovanské historické studie* 27, 2001, s. 149-153.
- *Ruská expanze do Střední Asie a její vyvrcholení v 19. století*. In: *Slovanský přehled* 87, 2001, č. 3, s. 257-268.
- *T. G. Masaryk na přelomu tisíciletí*. In: *Český časopis historický* 99, 2001, č. 2, s. 444-445.

BABKA, Lukáš - VLČEK, Radomír

- *Výroční zasedání Společnosti pro výzkum východní a střední Evropy*. In: Český časopis historický 99, 2001, č. 2, s. 446.

VLČEK, Radomír - HLADKÝ, Ladislav

- *Brněnské kolokvium k problematice vývoje identity obyvatel Moravy*. In: Bulletin HÚ AV ČR 12, 2001, č. 1, s. 24-26.

ŠESTÁK, Miroslav - **VLČEK, Radomír**

- *East European Studies*. In: Historica 7-8, 2001, s. 181-226.

VORÁČEK, Emil

- *Vzestupy a pády eurasijství*. In: Slovanský přehled 87, 2001, č. 4, s. 451-481.

- *Instrukce sovětské vojenské delegaci pro jednání s britskou a francouzskou vojenskou misí v létě 1939*. In: Slovanský přehled 87, 2001, č. 1, s. 43-46.

- *Česká historická produkce let 1990-2000 k dějinám Ruska, Ukrajiny, Běloruska a Sovětského svazu. Stav a problémy studia*. In: Slovanské historické studie 27, 2001, s. 89-92.

- *Česká historická bělorusistika*. In: Slovanské historické studie 27, 2001, s. 94.

- *Práce českých autorů o dějinách Ruska, resp. Sovětského svazu po roce 1917*. In: Slovanské historické studie 27, 2001, s. 100-122.

PÁNEK, Jaroslav - **VORÁČEK, Emil** - VAVŘÍNEK, Vladimír - POLÍVKA, Miloslav

- *Světový kongres středoevropských a východoevropských studií. (VI. World Congress ICCEES, Tampere, 29. 7. -3. 8. 2000)*. In: Český časopis historický 99, 2001, č. 2, s. 423-431.

VORÁČEK, Emil - HORČÁKOVÁ, Václava

- *Česká historická produkce let 1990-2000 k dějinám Ruska, Ukrajiny, Běloruska a Sovětského svazu*. In: Slovanské historické studie 27, 2001, s. 183-226.

VYSKOČIL, Aleš

- *Chrlické spolky (včetně bývalé samostatné obce Roznberk) - vývoj a programová náplň do konce druhé světové války*. In: Jižní Morava 37, 2001, sv. 40, s. 81-104.

- *Střilecké panství roku 1927. (Změna vlastnických poměrů ve světle dochované korespondence)*. In: Slovácko 42, 2000 [vyd. 2001], s. 229-240.

- *Den otevřených dveří v brněnské pobočce Historického ústavu AV ČR*. In: Bulletin HÚ AV ČR 12, 2001, č. 2, s. 6-7. [Brno, 19. 10. 2001].

- *Kolokvium k otázkám národního vědomí na Moravě*. Časopis Matice moravské 120, 2001, č. 1, s. 284-287. [Brno, 28. 2. 2001].

STERNECK-KAHUDA, Tomáš - **VYSKOČIL, Aleš**

- *Královská a poddanská města od své geneze k protoindustrializaci a industrializaci*. In: Český časopis historický 99, 2001, č. 4, s. 907-909. [Příbor, 5. - 6. 10. 2001].

WANNER, Jan

- *Spojené státy a evropská válka 1939-1945. Díl 1. Pevnost Amerika*. Praha, Dokořán 2001, 229 s.

ZACHOVÁ, Jana - BOUBÍN, Jaroslav

- *Příbramova excerpta z tábořských traktátů z kapitulního sborníku D 49*. In: *Mediaevalia Historica Bohemica* 8, 2001, s. 139-167.

ZACHOVÁ, Jana - TŘEŠTÍK, Dušan

- *Adhortace De ammonicione ad presbiteros a biskup Vojtěch*. In: *Český časopis historický* 99, 2001, č. 2, s. 279-293.

ŽEMLIČKA, Josef

- *Zemřel Zdeněk Boháč (3. ledna 1933 - 25. března 2001)*. Bibliografii sest. SEMOTANOVÁ, Eva. In: *Český časopis historický* 99, 2001, č. 3, s. 672-673.

- *PhDr. František Hoffmann, CSc. (*3. 2. 1920 v Litomyšli)*. In: *Mediaevalia Historica Bohemica* 8, 2001, s. 231.

SEMOTANOVÁ, Eva - ŠIMŮNEK, Robert - ŽEMLIČKA, Josef

- *Zdeněk Boháč zemřel (* 3. 1. 1933, † 25. 3. 2001)*. *Výběrová bibliografie prací PhDr. Zdeňka Boháče, Csc., za léta 1999-2000*. In: *Historická geografie* 31, 2001, s. 301-303.

ŠMAHEL, František - ŽEMLIČKA, Josef

- *Medieval Studies*. In: *Historica* 7-8, 2001, s. 13-55.

PREZENTACE A TISKOVÉ KONFERENCE

Prezentace společného díla středoevropských historiků („Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích“ v Clam-Gallasově paláci)

Na prahu jara, které se vyznačovalo zjitřením vztahů mezi středoevropskými státy, se ve čtvrtek 4. dubna 2002 konalo v Mramorovém sále Clam-Gallasova paláce setkání historiků, diplomatů a širší veřejnosti, jehož cílem bylo ukázat dějiny v jiném než povrchně medializovaném světle. Proti primitivní aktualizaci prezidentských dekretů z válečné a těsně poválečné doby postavilo toto setkání jako centrální téma rovnocenné soužití středoevropských zemí na prahu novověku a zároveň zdůraznilo současné úsilí historiků o hlubší komparativní výklad společných ústavních, právních a politických dějin této části kontinentu.

Setkání ve skvostných prostorách Archivu hlavního města Prahy uspořádaly spolu s Hlavním městem Prahou a v součinnosti s jeho Archivem Historický ústav AV ČR, Ústav právních dějin Právnické fakulty UK a Institut mezinárodních studií Fakulty sociálních věd UK. Setkání, které domácím a zahraničním zájemcům představilo publikaci *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619)* (Historický ústav AV ČR a Ústav právních dějin PF UK, Praha 2001), moderoval ředitel hostitelské instituce doc. Václav Ledvinka. Promluvili na něm redaktoři publikace prof. Jaroslav Pánek a prof. Karel Malý, laudatio přednesl prof. Jiří Pešek, dále se k významu publikace a vědecké spolupráce historiků vyslovili doc. Lydia Petráňová, místopředsedkyně Akademie věd ČR, dr. Michael Libal, velvyslanec Spolkové republiky Německo, Mgr. Ladislav Ballek, velvyslanec Slovenské republiky, a Mag. Gregor Schusterschitz, první tajemník Rakouského velvyslanectví; vzhledem k náhlému onemocnění polského velvyslance dr. Andrzeje Krawczyka, který je sám profesí historik, bohužel nebyl zastoupen čtvrtý z participujících sousedních států.

Projevy se neomezily pouze na charakteristiku prezentované publikace. V sevřené podobě osvětlily dobový kontext, v němž se rodily základy novověkého konstitucionalismu ve střední Evropě, a zároveň přiblížily metody práce nad touto problematikou. Tři delší vystoupení, která zazněla jako úvod k setkání, přinášíme v plném znění.

Bádání o ústavních dějinách jako východisko dlouhodobé spolupráce stře- evropských historiků

Před třemi lety, když jsme předkládali Grantové agentuře České republiky návrh na podporu badatelského, konferenčního a publikačního grantu k pŕltisíciletí vzniku Vladislavského zřizení zemského, měli jsme na mysli téměř výlučně vědeckou stránku této tematiky. Šlo nám o to, abychom Vladislavskou kodifikaci a další zemská zřizení podrobili zkoumání z hlediska obecné a právní historie a abychom je za pomoci zahraničních odborníků zařadili do střeoevropského kontextu. Spíše jen v pozadí zůstávala aktuální tematika novodobé politické a právní kultury, která nemůže nenavazovat na dávné dějinné kořeny. Teprve postupem práce se objevovaly původně neočekávané možnosti a pohledy a při jejím zakončení se dostavil efekt zcela nepředpokládaný. Bylo jím poznání, že součinnost historiků českých, německých, polských, rakouských a slovenských – dokonce i při práci na starších dějinách – přesahuje rámeček vědy a může nabídnout příznivější obraz vzájemných vztahů, než vlastními ambicemi zmítaná politika a vulgarizovaná žurnalistika.

Sborník 24 studií dvou desítek (přesně jedenadvaceti) autorů ze všech tří dnes působících badatelských generací spojil historiky a právní historiky z vysokých škol, akademických ústavů a archivů z pěti států a jedenácti univerzitních center – Augšpurku, Bratislavy, Brna, Jeny, Lince, Lipska, Opolí, Plzně, Poznaně, Prahy a Vratislavi. Jejich výběr nebyl ani v nejmenším náhodný. Šlo totiž o to, aby zvolený tým mohl zpracovat čtyři klíčové tematické okruhy – *Společnost a právo v českých zemích mezi Vladislavským zřizením zemským a Českou konfederací*, *Zemská zřizení v zemích České koruny na počátku novověku*, *Základy ústavního zřizení v českých zemích předbělohorské doby* a *Problémy raně novověkého ústavního zřizení střeoevropských zemí ve srovnávací perspektivě* – a aby se tak stalo s vyrovnaným zřetelem ke všem pěti zemím České koruny. Už to znamenalo zapojit vedle českých badatelů též historiky německé a polské. Tím spíše pak bylo zapotřebí mezinárodní spolupráce při srovnávacích pohledech na raně novověké země a státy střední Evropy, zejména pokud šlo o vztahy ke všem sousedním a historicky s Českou korunou úzce spjatým teritoriím – Bavorsku, Polsku, Rakousům, Sasku a Uhrám.

Neformálně, naopak velmi pracovně pojatá konference, jež se konala v pražském Karolinu v prosinci roku 2000 pod patronací našeho vzácného učitele profesora Karla Malého, ukázala, že se cílevědomý výběr domácích i zahraničních referentů zdařil. Nicméně snaha o brzké dokončení publikace si vynutila značné úsilí a dokonce značný tlak na některé autory, aby odevzdali své příspěvky včas, v termínech, které jim ani trochu nevyhovovaly. Navíc – povzbuzeni příkladem anglických publikací tohoto druhu – usilovali pořadatelé (k nimž se připojil mladý právní historik dr. Dalibor Janiš) o vyšší hodnotu publikace. Nikoli o pouhý záznam přednesených referátů, nýbrž o texty

skutečně přepracované do podoby plnohodnotných studií. Stanovili si ještě další dva cíle. Předně aby nešlo o pouhou juxtapozici stanovisek badatelů z různých zemí, nýbrž o komparativní shrnutí této problematiky; dále pak, aby byla tato látka otevřena i těm zájemcům, kteří čtou jen v některém ze tří hlavních středoevropských jazyků. Publikace takto pojatá není první svého druhu, neboť může navázat na předchůdce z Opolské univerzity, snaží se však svým dílem přispět k prohloubení trojjazyčné komunikace v našem dílu Evropy.

Společná práce upevňuje staré a odhaluje nové společné zájmy. Komparativní přístup názorně ukázal, do jaké míry zaostáváme v přípravě kritických edicí právních památek a ústavních pramenů z konce středověku a počátku novověku a kde se můžeme v tomto směru poučit. Odtud budou vycházet příští ediční podniky Historického ústavu AV ČR i dalších institucí (k vydání Moravského zemského zřízení z roku 1545 a Knihy Tovačovské přistoupí dr. Dalibor Janiš, přípravy Vladislavského zřízení zemského by se měl ujmout dr. Petr Kreuz).

Další výhled do budoucna nabízí nyní již rozvinutá spolupráce nad dějinami politické kultury střední Evropy ve středověku a novověku. Toto téma přijaly Instytut Historii PAN a Historický ústav AV ČR jako námět pro společný komparativní výzkum v příštích letech. Zároveň polský a český komitét historiků s podporou slovenského komitétu navrhly téma do programu XX. mezinárodního kongresu historiků. Pokud bude přijato Mezinárodním komitétem historických věd, bude možno představit před světovým fórem historiků málo známý kus středoevropských dějin. Takovýto výzkum a jeho mezinárodní prezentace by mohly přispět k pevnějšímu začlenění středoevropských zemí do souvislostí světové historie.

Jaroslav Pánek

Vladislavské zřízení zemské v ústavním vývoji českého státu

Nad knihou *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619)* si připomínáme více než 500. výročí kodifikace českého zemského práva jako první ústavy Českého království, která byla přijata zákonodárným orgánem Českého království, českým zemským sněmem, v podobě a formě základního zákona a také vzápětí vydána tiskem. Tato událost, nepochybně mimořádně významná a v dějinách českého státu i práva převratná, by však neměla zastřít skutečnost, že i před rokem 1500 mělo České království a české země svou ústavu a své ústavní předpisy, i když samozřejmě

jejich podoba byla jiná. Dovolím si v této souvislosti vyslovit několik poznámek.

(1) Jistěže, ovlivnění současností a tradicemi moderní ústavnosti, chápeme zpravidla ústavu jako základní zákon, který je nadřazen nad ostatní zákony a obyčeje. Zpravidla si také představujeme ústavu jako jeden zákon, či – jak se někdy říká – jako jednu ústavní listinu. A skutečně také v této podobě se u nás rodily ústavy rakouské, snad s výjimkou ústavy únorové a prosincové, které měly povahu samostatných ústavních zákonů. Podobně charakter samostatných ústavních listin měly i ústavy vydané u nás po roce 1918 či ústavy ostatních evropských zemí.

Dojem či představa, že v době moderní jiná než zákonná forma ústavy není možná, ovšem neobstojí, pohlédneme-li například do kolébky evropského konstitucionalismu, do Velké Británie, která podnes nemá takovou jednotnou ústavu, a přesto její parlamentní a demokratický systém funguje vynikajícím způsobem. Tuto poznámku jsem si dovolil uvést proto, abychom si uvědomili, proč České království a české země mohly mít i před rokem 1500 svou funkční ústavu, i když měla pochopitelně jinou podobu a jinou formu než Vladislavské zřízení zemské a vycházela z jiných právních pramenů.

České království (od roku 1198), předtím i České knížectví přemyslovské, bylo teritoriálním a mocenským základem, z kterého rostl státoprávní útvar, označovaný od 13. století jako Corona Regni Bohemiae (viz inkorporační listinu Zhořeleckou, vydanou Janem Lucemburským roku 1329), přičemž v mnohých soudobých pramenech leckdy bylo označení Česká koruna užíváno pro samotné České království a výraz České království naopak pro celek České koruny.

Není také jistě pochyb o tom, že již před 13. stoletím měly země ovládané Přemyslovci a tvořící společné soustátí svou vlastní ústavu. Ta pak byla založena na obyčejovém právu (viz například dědičné právo Přemyslovců na vládu nad rodovým patrimoniem), měla své ústavní akty panovnické (například pravidla o trůnní posloupnosti jako Břetislavův zákon o seniorátu) a byla založena na mezinárodně právních aktech, jakým byla kupříkladu Zlatá bula sicilská, upravující vztah českého státu k říši.

Od Karla IV. pak ústavu České koruny tvořily dále inkorporační akty z let 1348 a 1355, které vydal jako král český, roku 1348 jako král římský a roku 1355 jako císař římský. Ústava České koruny byla upravena také Karlovou Zlatou bulou z roku 1356. V následujících staletích byly pak vydávány další zákony, které upravovaly či obnovovaly spojení zemí České koruny a jejich vzájemné vztahy, či naopak jejich odstoupení (Lužice a větší část Slezska a léna zahraniční).

To ostatně vyplývalo i ze skutečnosti, že stát Česká koruna byl subjektem v mezinárodněprávních vztazích, přičemž nositelem této subjektivity byl český zemský stavovský sněm, který si toto postavení, založené v době stavovské a zakotvené ve Vladislavském zřízení zemském, zachoval i v době absolutistické,

kdy nejvyšším představitelem státu byl panovník a v mezinárodní politice uplatňoval své zájmy dynastické, povýšené na zájmy státní. Toto ústavní právo českého stavovského sněmu, který byl strážcem jednoty a suverenity České koruny, však bylo i v době pobělohorské respektováno evropskými panovníky.

Jinými slovy a stručně shrnuto: Vladislavské zřízení zemské bylo tak jednou z ústav zemí České koruny, avšak jeho mimořádný význam a hodnota spočívaly v tom, že bylo ústavou Českého království, které bylo svorníkem oné „*unio terrarum Regni Bohemiae*“, v němž „úřadové jeho mají své ústavy“ (Jan Kapras), že Čechy nesly titul království a že čeští stavové požívali jistých ústavních práv vůči ostatním korunním zemím a jejich stavům.

(2) Nutno však učinit další poznámku. Vladislavské zřízení zemské bylo ve skutečnosti více než jen ústavou, více než jen základním zákonem státním. Byla to kodifikace zemského práva, tedy práva šlechtického. Avšak právě v tom, že je tu kodifikováno právo zemské, spočívá mimořádný význam zákoníku: byl to soubor právních pravidel, vesměs nálezů stavovských soudů a sněmovních usnesení, který obsahoval nejen pravidla ústavního života království, upravoval vztah panovníka a stavů, jejich vzájemná práva, právní postavení a pravomoc jednotlivých institucí právní moci a záruky stavovských svobod, ale současně i právní život šlechty, tj. předpisy o právu majetkovém, o správě a právu trestním, přičemž byla tato ustanovení povýšena na pravidla obecně závazná pro ostatní společnost. Ostatní oblasti práva, označované jako zvláštní – právo městské, horní atd. – nesměly být v rozporu či dokonce porušovat zásady práva zemského, které jim bylo nadřazeno.

Ona zvláštní podoba práva stavovského a stavovské právní kultury, jež vedla v duchu stavovské personality práva k vytváření různých oblastí práva pro jednotlivé společenské skupiny, tu našla své vyjádření, které ovlivnilo nejen další vývoj právní kultury v Čechách, ale i na Moravě a ve Slezsku, jak v době předbělohorské, tak i po roce 1620, tedy prakticky až do konce feudalismu.

(3) Nakonec ještě poslední poznámka v této souvislosti. Přijetí kodifikace Vladislavské se stalo také hranicí, za kterou dosavadní převaha práva obyčejového a princip hledání a nalézání práva prostřednictvím soudních nálezů začíná ustupovat, aby po roce 1627, kdy byl vydán absolutistický zákoník Ferdinanda II., tato legální forma práva zcela převážila a stala se výlučnou.

Vladislavským zřízením zemským tak byla založena tradice ve vývoji české státnosti, která sahá přes nástup absolutismu až do doby moderní. Zmíněné již Obnovené zřízení zemské, které negovalo principy stavovské volební monarchie, v sobě přes snahu svých tvůrců a úmysl zákonodárce nutně obsahovalo i prvky a stavební kameny předbělohorské české ústavnosti a stalo se jejich nositelem až do počátku 20. století.

Karel Malý

Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619)⁰

Dámy a pánové,

sešli jsme se tu, abychom přivítali krásnou publikaci, věnovanou našimi milými kolegy nejstarší české tištěné ústavě. Mí předřečníci hovořili s obdivem a láskou nejen o krásné a vědecky cenné knize, ale také o vladislavské kodifikaci jako takové. Já jsem však vnitřně rozeklán: o Vladislavském zřízení zemském bych vlastně – po létech, která jsem strávil v Archivu hlavního města Prahy – měl dnes hovořit hlasem temně pohnutým, možná až tragicky přitlumeným. Jedním z mých nejmilejších badatelských témat přece jsou dějiny tohoto města a období vzniku vladislavské kodifikace jsem se věnoval i badatelsky. Víím proto, že rok 1500 byl zlým rokem pražských dějin, že vydání Vladislavského zřízení zemského bylo tím posledním, co by tehdejší Pražany potěšilo. Naopak – ústava, připravená českou šlechtou bez účasti městského stavu a schválená králem, sídlícím ve vzdáleném Budíně, Prahu a česká města těžce poškozovala, připravovala ji o postavení na zemském sněmu, rovnocenné se šlechtickými stavy, degradovala ji ze svobodné a mocné matky měst na pouhou komoru královu. Ivan Martinovský, znalec nad jiné povolaný, toto drama velmi názorně vylíčil ve své kapitole prezentované knihy.⁰

A přece nám stojí za to zabývat se v souvislosti s vydáním Vladislavského zřízení zemského Prahou: vladislavská kodifikace představovala potřebný a významný impuls k intelektuální i organizační rekonstrukci, modernizaci a soustředění pražských měst. Praha, ústavněprávně ponížená a oloupená o řadu významných výsad zahájila – zpočátku jakoby marný – boj za znovuzískání ztracených ústavních i hospodářských posic, svých i městského stavu jako celku. Od vydání nepříznivé zemské ústavy vedla cesta k prosazení se mladé generace universitně vzdělaných intelektuálů do čela městských úřadů, kanceláří a grémií, započala intenzivní organizační práce na mocenském soustředění městského stavu, na vytvoření městské armády, na potření brutálních šlechtických lupičů, krytých protipražsky zaměřenou aristokracií. V průběhu jediného desetiletí vyrostla ústavou znevážená Praha ve vážného soupeře šlechtických svazů.

V druhé dekádě 16. století pak Praha dokázala vytvořit mocný městský svaz, jehož politické a ekonomické moci a vojenské síle se již šlechtická hoto-
vost při trestných výpravách proti urozeným zemským škůdcům již neodvážila postavit. Na městskou stranu byl nakonec nucen postavit se i panovník. V roce 1517 byla pak „studená občanská válka“ ukončena kompromisní Svatováclavskou

---

⁰ Řeč držená 4. dubna 2002 na půdě Archivu hlavního města Prahy v Clam-Gallasově paláci u příležitosti presentace knihy: K. MALÝ – J. PÁNEK – D. JANIŠ (Ed.), *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619)*, HŮ AV ČR - Ústav právních dějin Právnické fakulty UK Praha 2001, 458 str. (dále citováno jako VZZ)

⁰ I. MARTINOVSKÝ, *Vznik a počátky Vladislavského zřízení zemského*, VZZ, s. 85-100.

smlouvou. Praha v ní jménem měst vystupovala již opět jako rovnocenný partner šlechtických seskupení, jako hlava zemsky respektovaného městského stavu. Bylo nutno vzdát se přežilých hospodářských privilegií pozdního středověku, přijmout ekonomickou konkurenci poddanských měst. Za tuto cenu však Praha a královská města získala politickou rovnoprávnost a na několik desetiletí uhájila svoji nezávislost, respektovanou poté i dalšími zemskými zákony.

To je silný a významný příběh. Jeho korunováním bylo – panovníkem nedávno před tím přísně zakázané – Janem Paškem z Vratu (donedávna profesorem pražské utrakvistické university) docílené spojení Starého a Nového Města pražského v roce 1518. (Slabá Malá Strana byla ve vleku tohoto ohromného pravobřežního seskupení). To byl mocenský vrchol raně novověkých dějin Prahy. Nic na tom nemění skutečnost, že mladý Ferdinand I. Habsburský již roku 1528 Prahu opět rozdělil a o dvacetiletí později dokonce brutálně zlomil nezávislé mocenské postavení hlavního města Čech. To již ale byl další příběh pražských dějin, a ten se přímo nevázal k ústavě z roku 1500.

Existují ovšem důvody, proč také a právě na půdě Prahy vzpomínat Vladislavské zřízení zemské také v dobrém – a dokonce s obdivem. Byla to přece první – a právě v Praze – tištěná ústava země. Vydání tak významné kodifikace tiskem představovalo zásadní zlom v dějinách právního života Čech. Možná dnes ještě ani neumíme docenit, co přinesla tisková multiplikace pro sjednocení, prosazení a teritoriální šíření kodifikovaného práva. Znamenalo to, že zákoník bude rychle a ve standardní podobě rozšířen a tedy recipován po celé zemi. Byl to počátek nové epochy právní unifikace, silné právě obecnou dostupností tištěného legislativního textu. Rozšíření a doložené praktické používání oficiálně zemským sněmem vlastně nikdy neschválených Brikcího z Licka Práv městských, vydaných tiskem roku 1534, bylo později dokladem toho, jak velkou roli hrála právě obecná dostupnost právně kvalitního, srozumitelného a – s ohledem na „oficiální“ tištěnou formu obecně respektovaného – zákoníku. Přejít k vydávání tištěných zemských norem byl tak zásadním zvratem v právní kultuře českých zemí.

Nebyl jsem však dnes povolán pouze k tomu, abych tu hovořil o Vladislavském zřízení zemském a některých jeho dobových kontextech. Byl jsem pozván jako jeden ze sudiček (tento pojem prosím nepřechylovat – došlo by k záměně se sudiči), kteří mají popřát vše dobré té velké, krásně vypravené a vědecky nesmírně závažné knize. Dvaadvacet historiků a právních historiků z celé střední Evropy se tu sešlo ke společné – komparativní práci.⁰ Již to samo představuje podstatný zlom v dosud převažujícím usu, zpracovávat dějiny práva, ústavnosti a ústavní politiky odděleně po zdánlivě samostatných zemských a státních celcích. Budoucnost však patří komparaci a kontextualisaci.

⁰ Skutečně naplněn byl postulát soustavné komparace ovšem jen u J. PÁNKA, *Zemská zřízení v kontextu ústavních proměn ve střední Evropě v 16. a na počátku 17. století*, VZZ, s. 403-441. Ostatní badatelé přinesli do společného zasedání a společné publikace své speciální příspěvky.

Pochopit a komplexně vyložit vývoj v jedné zemi nebude z řady důvodů možné bez porozumění právním i politickým kontextům celé naší oblasti, ležící na hranici vnějšího pásu svatě říše římské a zemí bezprostředně sousedících. Jde přece o region nesmírně zajímavý a – snad v důsledku nutného vyvažování zemských a říšských, resp. římskoprávních tradic – ústavněprávně velmi produktivní. Porozumění tomuto celku tradic, vlivů a inovací v potřebné komplexnosti přesahuje možnosti badatelského jedince a nejspíše i jediné národní školy.

Já tu však nemohu komentovat všechny, většinou velice zajímavé, příspěvky. Přinejmenším Pánkovy a Šmahelovy historické studie, zařazující Vladislavské zřízení zemské do širšího dějinného kontextu od husitství až do – Josefem Válkou přiblížené – konfederace z roku 1619, by ovšem stály za speciální zamyšlení, stejně jako např. Eberhardův příspěvek o náboženské politice v českých zemských zřízeních období reformace.⁰ Dovolím si však být subjektivní: pro mne byl v rozsáhlé knize nejzajímavější text badatele, který nás, tehdy studenty archivnictví, v polovině 70. let jako první obeznamoval s tím, že dějiny práva jsou disciplína nejen sama o sobě významná, ale také širě historicky a kulturně historicky zajímavá a vzrušující. Karel Malý přinesl ve zde prezentovaném svazku mimořádně inspirativní esej o právní kultuře v českém stavovském státě.⁰ V něm jednak předložil podnětné definice a interpretační vzorce pojmu „právní kultura“ pro český stát raného novověku, jednak formuloval cenné úvahy o vysoké kvalitě a nestandardních zdrojích právnické učenosti v předbělohorských Čechách. Také jeho náměty o cestách i politicky motivovaných blokáдах české recepce římského práva oné doby stojí za další velmi důkladné rozpracování, stejně jako Malým postulované otázky po – politických, nikoliv akademických – zdrojích kvalitní české stavovské legislativní tvorby onoho času.

Dámy a pánové,
přeji této krásné knize, aby ji ku svému prospěchu i potěše studovalo co nejvíce historiků všech denominací, a aby se také – jako příručka i jako inspirace – dostala do rukou co nejvíce studentů.

Jiří Pešek

⁰ J. PÁNEK, *Český stát a stavovská společnost na prahu novověku ve světle zemských zřízení*, VZZ, s. 13-54; F. ŠMAHEL, *Nástin proměn stavovské skladby Českého království od konce 14. do počátku 16. století*, VZZ, s. 71-84; J. VÁLKA, *Konfederace z roku 1619 ve vývoji teritoriální a náboženské struktury České koruny*, VZZ, s. 193-202; W. EBERHARD, *Zur Religionsproblematik in der böhmischen Landesverfassung der Reformationsepoche*, VZZ, s. 249-266

⁰ K. MALÝ, *Právní kultura v českém stavovském státě*, VZZ, s. 55-66.

Pocta Jaroslavu Mezníkovi

Profesor Jaroslav Mezník patří k té menšině historiků, kteří dělají svou práci a pramálo se starají o početnost vlastních publikací, či o jejich domácí a zahraniční ohlas. Nepodléhá poněkud hysterickému „duchu doby“, která si žádá publicitu, stálou přítomnost na konferencích a v recenzních rubrikách časopisů. Naopak, vede si svůj klidně vyrovnaný rozhovor s dějinami i s přítomností, a přece je jedním z těch, kteří svým počínáním už po desetiletí své současníky překvapují a bezděky uvádějí do rozpaků.

Historici z dnešní – rychle stárnoucí – střední generace ve svých studijních počátcích poznali Mezníkovo jméno při pročitání průvodců po státních archívech, té série publikací, která patří k nejcennějším a nejtrvalejším výsledkům pramenného historického bádání padesátých let. Tehdy ještě nic netušili o osudu historika, který nakrátko našel útočiště v Janovicích u Rýmařova a podílel se na perfektním zpřístupnění tamního pozapomenutého archivního bohatství. Potom začali jako pokročilejší studenti pročitat Mezníkovy detailní, úzkostlivě přesné studie z dějin českých a moravských měst. Když se zrodila první z jeho velkých monografií – *Praha před husitskou revolucí* (s konečnou platností vyšla v Praze 1990) – pochopili právě na Mezníkově případu, jaká nastává doba. Doba, kdy se knihy a jejich autoři mají stát pouhým materiálem ve zvráceném skartačním procesu pokleslé moci. A toto vnitřní zděšení se vystupňovalo, když byl vždy klidný, rozvázný a příkladně slušný docent Mezník odsouzen do vězení za „podvracení republiky“.

Perspektiva počátku sedmdesátých let byla zastřená a bezútěšná. Ti, kdo vstupovali do praktického života archivářů či akademických badatelů, se každý podle svých psychických dispozic vyrovnávali s rozpornou skutečností, že oni mohou více či méně odborně pracovat, zatímco někteří z jejich starších kolegů měří vodu nebo jezdí na tramvaji. Případ Mezník – totiž medievista za mřížemi – byl ovšem výjimečný a zůstával smutným mementem i poté, co se tento muž stal po propuštění skladovým dělníkem brněnské Transporty. Před koncem osmdesátých let přicházely o něco lepší zprávy jako otištění Mezníkovy studie o pozdně středověké šlechtě v mnichovské Bohemii a kouzelné vyprávění o kytici položené k Janáčkovu památníku v Brně poté, co policejní doprovod znemožnil disidentu Mezníkovi uctít památku T. G. Masaryka.

Plné napjatého očekávání bylo i první popřevratové setkání v Brně. Leč vstřícnost, s jakou tehdy vystoupil Jaroslav Mezník ve vztahu k mladším kolegům, předčila veškerá očekávání. Do prostředí nenavyklého na názorovou pluralitu, vnesl jakoby samozřejmě dar tolerance, která se pevně drží svých zásad, ale na vědeckém poli nezdůrazňuje rozdílné politické názory, nýbrž odbornou kompetentnost a elementární lidskou slušnost. Chápavý pohled a moudrý okouzlující úsměv Jaroslava Mezníka dával znejistělým mezilidským vztahům nový podstatný rozměr a skýtal perspektivu, že lze zachovat kontinuitu lepších stránek české historiografie a zároveň ji poctivou prací pozvedat na vyšší úroveň.

Návrat Jaroslava Mezníka do Historického ústavu Akademie věd byl v porovnání s někdejšími šestnácti lety (1956-1972) poměrně krátkou, ale důležitou epizodou. Medievista obětavě převzal i přednáškové a publikační povinnosti za své znejistělé kolegy z oboru novodobých dějin, aby sblížil pohled disentu, historiků dříve oficiálních a také širší veřejnosti na tradice české demokracie a státnosti. Bylo to ve vážné době nové orientace české společnosti a nebezpečného zpochybňování moravské příslušnosti k českému státu, v době, kdy právě autorita zejména dvou brněnských historiků – Jaroslava Mezníka a jeho dávného přítele Josefa Války – přiložila rozhodující závaží na stranu stability a soudržnosti státu. Pro samotný Historický ústav AV ČR bylo velmi důležité, že se profesoru Mezníkovi během necelých tří let (1990-1992) jakožto novému vedoucímu podařilo stabilizovat brněnskou pobočku ústavu a vyslat ji do budoucnosti v podobě moderního vědeckého pracoviště.

Na prahu pětadesátky Jaroslav Mezník znovu překvapil svým masarykovským krokem. Neodešel do důchodu, nýbrž v plném rozsahu převzal povinnosti řádného profesora Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, aby věnoval všechny síly přípravě studentů a doktorandů. Napravoval tak nešťastné přerušení generační návaznosti, jež zavinili ti, kteří ho o dvacet let dříve z fakulty a z Historického ústavu vyhnali. Ve věku, kdy většina vrstevníků už jen oprašuje vlastní bibliografii, se profesor Mezník neváhal pustit do práce na skriptech *Přehled dějin Západní Evropy* (I, Brno 1995, 2. vyd. 1997) a napsal své největší dílo *Lucemburská Morava 1310-1423* (Praha 1999), které jej zařadilo mezi klasiky českého dějepiscectví.

Při veškeré vědecké a pedagogické práci v oboru medievistiky i nejnovějších dějin byl profesor Mezník ochoten vzít na sebe těžká břemena organizační práce. Za jeho krátkého působení v úloze děkana Filozofické fakulty Masarykovy univerzity (1994-1995) se tato fakulta otevřela historikům a jiným badatelům z Prahy i z dalších univerzitních měst, kteří mohli na brněnském vysokém učení vykonat habilitační či profesorské řízení. Masarykova univerzita se tak – při zachování vysoké náročnosti – stala nejotevřenější z našich vysokých škol a upevnila své vynikající postavení v celém státě.

Profesor Mezník nelitoval času na zasedání v mnoha vědeckých a redakčních radách. Od roku 1992 věnoval jako jeden z dvojice vedoucích redaktorů obrovské úsilí obnovení sborníku *Historica*, který s podtitulem *Historical Sciences in the Czech Republic - Series Nova* (počínaje rokem 1994) reprezentuje českou historickou vědu před zahraničím. Historický ústav AV ČR, který je vydavatelem tohoto periodického sborníku, nemůže zásluhy profesora Mezníka v tomto směru slovy docenit. Pokusil se proto vyjádřit svou vděčnost ve vědecké rovině a zároveň jí dát materializovanou knižní podobu.

Čtrnáct vědeckých pracovníků ústavu společně připravilo kolektivní monografii, v níž zhodnotilo nejnovější vývoj české historiografie v oboru medievistiky, raně novověkých studií, ve výzkumu 19. a první poloviny 20.

století, v bádání o evropských a amerických dějinách, v historické geografii, bibliografii a biografistice. Není to jen kritická rekapitulace vyvstávajících problémů a výsledků dosažených v posledním decenniu druhého tisíciletí. Je to také ohlédnutí za devadesátými lety, na jejichž počátku se mohl profesor Mezník vrátit k práci, kterou miluje a od níž byl tak drasticky odháněn, ale v níž přesto vykonal mnohem více než většina z nás.

Svou přednášku *Osud českého historika ve druhé polovině 20. století*, kterou proslavil v pražském Národním muzeu 17. října 2001, zahájil profesor Mezník konstatováním, že idylická doba českých historiků 19. a první třetiny 20. století definitivně skončila roku 1939, a poutavě vyprávěl o osudu svém i svých kolegů v dobách neidylických. Pověděl, že to byl „pestrý, někdy i dosti tvrdý život“, a skromně dodal, že v něm nevynikal zvláštní odvahou ani se nestal nijak významným historikem.

A právě v tom s ním nemůžeme souhlasit. Tento nesouhlas jsme se opovážili vyjádřit nejen doma, ale také jej rozhlásit do světa. Monografickému dvojčíslu sborníku *Historica*, které nese název *Czech Historiography in the 1990s*, jsme dali dedikaci *To Professor Jaroslav Mezník, a gentleman and outstanding historian*. Snad se na nás pan profesor nebude zlobit, když mu tuto knížku předáváme jako výraz vděčnosti a úcty *skvělému člověku a vynikajícímu historikovi* a jako doklad pokory před jeho obdivuhodným životem i dílem.

Jaroslav Pánek

(Úvodní projev na prezentaci knihy *Czech Historiography in the 1990s. To Professor Jaroslav Mezník, a gentleman and outstanding historian*. Edited by Jaroslav Pánek /Prague 2001, 292 s.; *Historica. Historical Sciences in the Czech Republic 7-8, 2000-2001/*; prezentace se konala v Historickém ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně 4. března 2002.)

Prezentace projektu a publikace „*Grenze und Staat*“ na půdě Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Dne 15. dubna proběhla pod patronací Historického ústavu Filozofické fakulty a Austrian Science and Research Liaison Office Brno veřejná prezentace projektu *Grenze und Staat*. S hlavními záměry mezinárodního projektu, na jehož realizaci se podíleli odborníci z Rakouska, České republiky, Itálie a Ukrajiny, seznámily zúčastněné jeho vedoucí, pracovnice Historického ústavu při vídeňské univerzitě doc. dr. Waltraud Heindl a prof. dr. Edith Saurer. Tým historiků na něm rovněž představil výsledek své práce, stejnojmennou publikaci s podtitulem *Paßwesen, Staatsbürgerschaft, Heimatrecht und Fremden-*

gesetzgebung in der österreichischen Monarchie 1750-1867. Podtitul také nejnvýstižněji charakterizuje tématický záběr a důkladnost, s jakou byl projekt pojat.

Svůj podíl na objemné publikaci přijeli do Brna nastínit někteří ze zainteresovaných badatelů. Dr. Hannelore Burger představila svou pasáž o pasové problematice a instituci státního občanství, ve které se zaměřila na kritéria platná pro udělování pasů zástupcům jednotlivých společenských skupin – obchodníkům, studentům, mistrům, tovaryšům, lékařům apod., dále pravidla platná pro ženy nebo žadatele z řad cizinců, a v případě státního občanství na administrativní postupy, které jsou spjaté s jeho nabytím či propadnutím. Dr. Harald Wendelin (oba HÚ Univerzity Vídeň) se zevrubněji věnoval donucovacímu policejnímu opatření, tzv. postrku, přičemž předpoklady a míru jeho užití doložil i statistickými přehledy a konkrétními případy. Obdobný náhled uplatnil i na instituci domovského práva. Českou sekci zastupovala dr. Zdenka Stoklásková (HÚ FF MU), zabývající se ve své práci cizinci na území Čech a Moravy, podmínkami pro jejich vstup na dané území, cestovními pasy, jednotlivými typologickými skupinami cizinců, úřední evidencí atd. Příspěvky dr. Pavla Cibulky a doc. dr. Milana Hlavačky (oba HÚ AV ČR) směřovaly oproti dosavadním širěji pojatým studiím spíše k detailnějšímu rozboru pozice konkrétního subjektu, a to v příhraničním teritoriu. Dr. Cibulka podrobil analýze lichtenštejnské panství Břeclav, rozkládající se na moravsko-dolnorakousko-uherských zemských hranicích, jeho vztah k okolním dominiím a specifika vyvěrající z takto exponované polohy. Doc. Hlavačka prezentoval společnou práci s Janem Němcem o problematice udělování pasů na jiném hraničním panství, českokamenickém, na případě obchodníka Ignatze Kreibicha.

Aleš Vyskočil

Seminář nejen o tzv. Benešových dekretech

Centrum pro ekonomii a politiku, což je institut pro ekonomická a politická studia, založený v roce 1998, uspořádalo 10. dubna 2002 v Praze seminář *Benešovy dekrety – právní, historický, nebo politický problém*, věnovaný aktuálním otázkám z československé historie. Tématu odpovídalo i zastoupení referentů: právník profesor František Pavlíček, vedoucí katedry ústavního práva Právnické fakulty UK v Praze, historik Jindřich Dejmek, vědecký pracovník Historického ústavu AV ČR v Praze a Jiří Weigl, ředitel Centra pro ekonomii a politiku.

Po úvodním slovu předsedy Poslanecké sněmovny Václava Klause zahájil seminář Václav Pavlíček referátem na téma *Dekrety, demokratické hodnoty a národní zájmy*. Zabýval se právními aspekty vydávání prezidentských dekretů, důvody jejich vydávání, zejména pak soustředil pozornost na ty z nich, které se týkaly majetku (dekret o neplatnosti některých majetkových jednání z doby ne-svobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů a další majetkoprávní dekreta). Dále se zabýval genezí a důsledky odsunu Němců, kde zdůraznil, že žádný dekret se netýkal odsunu německého obyvatelstva, ale že transfer byl aktem mezinárodního práva z rozhodnutí Postupimské konference vítězných velmocí.

Jindřich Dejmek se ve své přednášce *Edvard Beneš, sudetští Němci a mezinárodní prosazení transferu minorit* zabýval Benešovým pojetím národnostní politiky od vzniku Československé republiky v roce 1918, kdy Beneš – nejprve jako ministr zahraničních věcí a poté jako prezident – usiloval o korektní vztahy Československa s oběma německy mluvícími sousedy, které však skončily nástupem Hitlera k moci a přikloněním se drtivé většiny sudetoněmeckého obyvatelstva v roce 1938 na stranu Říše a proti československému státu, který v nerovném diplomatickém souboji podlehl. V důsledku toho byla v československém odboji za druhé světové války nastolena jako jedna z prvních nejen otázka obnovení samostatné ČSR, ale také otázka řešení osudu německé minority a to nejen jako specificky československý, nýbrž evropský problém. V důsledku toho se v průběhu války spojenecké velmoci v čele s Velkou Británií rozhodly neobnovovat předválečný systém ochrany minorit, ale vyřešit jej transferem. V závěrečné části svého vystoupení odmítl odsuzování E. Beneše z rozdmýchávání nacionalistických vášní po osvobození v roce 1945 a seriózním rozbořem situace na konci války poukázal na přímé souvislosti nacistické politiky tzv. totální války (včetně opatření ARLZ) s poválečným „divokým“ odsunem i na analogické postupy v dalších sousedních zemích.

Jiří Weigl ve svém příspěvku *Benešovy dekreta a Německo na rozcestí* zdůraznil: „Benešovy dekreta jsou problém prvořadě politický, jsou problém současný a budoucí, je to problém na prvním místě německý a odtud je to i závažný problém evropský“. Konstatoval, že Německo bylo od roku 1871 třikrát postaveno do role nejsilnější evropské ekonomické velmoci – poprvé počátkem 20. století, podruhé ve 30. letech 20. století a potřetí nyní – po sjednocení v 90. letech. Zatímco v prvním i druhé případě svou roli neuneslo a výsledkem byla první a druhá světová válka, kladl Weigl v případě třetím otázku: „Je Německo schopno tuto roli a odpovědnost unést a nepodlehout starým pokušením?“ Proto zdůraznil, že stále obnovovaná debata o dekretach prezidenta E. Beneše je velmi významným indikátorem budoucího vývoje Evropy.

Referáty, přednesené na semináři, byly v neobvykle krátké době publikovány ve sborníku *Benešovy dekrety*,⁰ jenž vyšel s předmluvou předsedy Poslanecké sněmovny V. Klause. Kromě úplných textů referátů všech tří protagonistů zde byly v přílohách uveřejněny i dokumenty, týkající se mnichovské dohody a jejích následků, dále mezinárodní smlouvy o poválečném uspořádání, část dekretů prezidenta republiky i některé mezistátní smlouvy, podepsané Československem po druhé světové válce.

Na semináři byla také poprvé prezentována záslužná publikace Jindřicha Dejmka, vydaná právě Centrem pro ekonomii a politiku pod názvem *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992)*.⁰ Autor ve své knize shrnul veškeré výsledky svého dosavadního historického poznání z oblasti československé zahraniční politiky. Touto syntézou tak završil dlouhá léta svého bádání, lemovaná celou řadou analytických studií i prvních syntetických prací.⁰ Jeho práce je vlastně souborem jednotlivých kapitol, z nichž každá je věnována vztahu k některé zemi: Německo, Sovětský svaz (resp. Rusko), Polsko, Rakousko, Maďarsko, Velká Británie, Francie a Spojené státy americké. Význam této práce tkví nejen v tom, že pojednává komplexně o problematice československé zahraniční politiky (zejména pak první kapitola *Zahraněční politika Československa: obrysy mezinárodních aktivit malého státu*), ale i v tom, že některé pasáže Dejmkovy práce jsou úplným novem a vyplňují tak velmi citelné mezery v historii vztahu Československa zejména k jeho menším sousedům. Patrné to může být např. u Rakouska, kde postrádáme z české strany analytické studie o vzájemných vztazích v období od roku 1945, nemluvě pak vůbec o práci syntetické na toto téma. Ale i v případě dalších zemí, zejména pak velmocí, přináší Dejmkova práce nové pohledy, založené na autorově zevrubném výzkumu nejen pražského archivu ministerstva zahraničních věcí, ale i dalších archivů českých i zahraničních. Cenný je nesporně i autorův pohled na vývoj československého ministerstva zahraničních věcí, který dává cenné informace pro každého badatele v oblasti diplomacie. Dejmkova kniha (která se jistě dočká obsáhlejších anotací i recenzí, jež si vzhledem ke svému významu nepochybně zaslouhuje) tvoří základní příručku pro každého zájemce o dějiny československé zahraniční politiky.

Jan Němeček

⁰ V. PAVLÍČEK, J. DEJMEK, J. WEIGL, *Benešovy dekrety. Sborník textů*, Praha, Centrum pro ekonomii a politiku 2002.

⁰ J. DEJMEK, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918–1992). Vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha, Centrum pro ekonomii a politiku 2002.

⁰ Nutno připomenout zejména jeho práci o ministru zahraničních věcí K. Kroftovi: J. DEJMEK, *Historik v čele diplomacie: Kamil Krofta. Studie z dějin československé zahraniční politiky v letech 1936–1938*, Praha, Karolinum 1998.

Reinterpretace a negace

(Teze sdělení na tiskové konferenci Tiskového odboru AV ČR, uspořádané 25. dubna 2002 na téma *Módnost negativistických interpretací dějin*)

1. *Reinterpretace* – hledání nových výkladů – dějin je přirozenou a v procesu lepšího poznávání minulosti nezbytnou součástí vývoje historiografie jako vědy i historického vědomí jakožto součásti duchovní kultury.

2. Reinterpretace dějin neprobíhá pouze z důvodů výlučně vědeckých, ale má i své aspekty společenské, politické, ideologické a náboženské. K cenným výsledkům se může reinterpretace – ať již je vedena jakýmkoli pohnutkami – dopracovat, pokud respektuje pravidla *vědecké* historické práce a nepodřizuje dějiny apriorním soudům (v tomto smyslu dosáhla v posledních letech příkladných výsledků vědecky podložená reinterpretace církevních dějin).

3. Část u nás produkované publicistiky a žurnalistiky přistoupila k reinterpretaci v podobě *negace*, tedy radikálního popření dosavadních výkladů dějin. Ani proti tomu by nebylo třeba vznášet zásadní námitky, pokud by vytváření nových výkladů dějin bylo založeno na solidních znalostech problematiky a na respektování principů vědeckého myšlení. Zpravidla tomu tak není.

4. Nositelé *negativistické koncepce českých dějin* se dopouštějí těchto základních prohřešků proti vědeckému myšlení, popřípadě i proti elementární racionalitě: zjednodušené lineární chápání vývoje; výrazně utilitární vztah k dějinám; neschopnost kritické komparace a vytrhávání jednotlivin z kontextu; moralizování dějin (zpravidla s ahistorickým uplatňováním později vzniklých etických nebo právních norem); osobní útoky na nositele jiných názorů a snaha zdiskreditovat je v očích veřejnosti mimovědeckou „argumentací“; účelové záměny a zneužívání terminologie.

5. Zatímco vědecká reinterpretace je vedena úsilím o překonání stereotypů a o utváření vyváženějších pohledů na dějiny, negativistická koncepce českých dějin je nesena snahou o formulaci nových stereotypů, někdy dokonce na xenofobním základě. Část publicistiky prosazuje negaci – jistěže nedokonalého – českého historického autostereotypu a jeho nahrazení *heterostereotypem*, který je příznačný pro militantní představitele sudetoněmecké politiky a žurnalistiky (zdůrazňují, že tu nejde o skutečné vědce sudetoněmeckého původu). Tato forma negace českých dějin se snaží zpřetrhat historické zakořenění českého národa a vnutit české veřejnosti pocit, že jeho staletý vývoj představuje sérii katastrofálních omylů a vrcholí v údajné „genocidě“ sudetských Němců po druhé světové válce.

6. Negace tohoto druhu a kolektivní kriminalizace Čechů nemá nic společného s vědou ani s halasně vyhlášenou etikou, ale je poplatná politickým zájmům sudetoněmeckého revanšismu, který se nedokázal sebekriticky vypořádat s vlastní nacistickou minulostí. Tento *destruktivní výklad* dějin je naprosto nepřijatelný ve vědě, ale i v jakékoli – tedy i v české – demokratické společnosti.

Historikové proti znásilňování dějin

(Úvodní slovo k tiskové konferenci Akademie věd ČR dne 7. května 2002)

Uspořádání tiskové konference o dvacetistránkové brožuře, navíc na prezidiu Akademie věd České republiky, není věcí obvyklou. Tentokrát nás k tomu vedou zcela zvláštní důvody, jež nesouvisejí zdaleka jen s touto drobnou publikací.

(1) Brožura *Historikové proti znásilňování dějin*, která vyšla jako příloha Zpravodaje Historického klubu dne 9. dubna 2002, představuje stanovisko Sdružení historiků ČR, jediné celostátní profesní organizace vědecky pracujících historiků, k současné extrémní ideologizaci a politizaci moderních dějin. Na vydání této publikace se autorsky nebo redakčně podíleli pracovníci dvou ústavů AV ČR (prof. Jaroslav Pánek z Historického ústavu a dr. Jiří Kocian z Ústavu pro soudobé dějiny) a jedním z hlavních autorů textu je ředitel Institutu mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy prof. Jiří Pešek.

(2) Na dvaceti stranách jsou shrnuty stěžejní výsledky bádání, které jinak zůstávají zachyceny porůznu v desítkách pramenných edicích, monografiích a studiích, určených většinou úzkému okruhu odborníků. V předloženém textu jsou rovněž využity výsledky srovnávacích analýz a závěry kritických diskusí, k nimž dospěli čeští a němečtí historikové prací společné komise v průběhu uplynulého desetiletí. Stručnost textu je tedy v tomto případě dána výlučně snahou o dosažení maximálně úsporných a odbornou terminologií nezatížených formulací, nikoli důsledkem rychlé autorské improvizace, s jakou se hojně setkáváme v dnešní historizující publicistice.

(3) Text stanoviska *Historikové proti znásilňování dějin* byl vzápětí po svém vzniku poskytnut hlavním deníkům a dalším vybraným periodikům, ale také České televizi a Českému rozhlasu. Zprostředkování v elektronické podobě umožňovalo uvedeným médiím, aby tohoto textu patřičně využily. Mediální ohlas se v prvním týdnu po rozeslání textu blížil nule, což bylo v zásadním rozporu s obrovským zájmem nejen odborné veřejnosti, ale také veřejných činitelů, učitelů, studentů a dalších občanů o text tohoto stanoviska (k němuž se jednotlivci a celé instituce dostali prostřednictvím internetu nebo distribuovaných výtisků).

Nutně vzniká otázka, zda tu snad nejde o cílevědomou mediální blokádu názorů, které předkládají veřejnosti odborné posouzení vášnivě diskutovaných témat, o zamlčování názorů, jež nejsou v souladu s postoji žádného z médií ani žádné z politických stran. Pokud by snad tato teoretická otázka měla být zodpovězena souhlasně, je třeba říci, že by média takovým postojem vykonávala medvědí službu sama sobě. Neboť by tím zpochybňovala vlastní věrohodnost

a odkazovala by své dosavadní odběratele k jiným – zejména internetovým – formám komunikace s aktuální problematikou.

Hromadné sdělovací prostředky dosud sehrávají bezpochyby důležitou úlohu při utváření obrazů minulosti a při popularizačním výkladu vztahu mezi dějinami a přítomností. Mohou historické vědomí občanů kultivovat nebo je naopak devastovat. Měly by však počítat s tím, že nejsou jediným a neomezeným činitelem při utváření veřejného mínění o historických kořenech současnosti. Také probíhající diskuse o moderních českých a evropských dějinách, jejíž součástí je i stanovisko Historikové proti znásilňování dějin, ukáže, zda jsou představitelé médií schopni této skutečnosti porozumět.¹

Jaroslav Pánek

Prvá polovina 20. století – doba nucených migrací, vyhnání a transferů

(Příspěvek, přednesený na tiskové konferenci dne 7. května 2002; přetištěno z časopisu Dějiny a současnost)

Velkým, aktuálně bolestivým problémem Evropy první poloviny 20. století byla existence národnostních menšin a nacionálně smíšených území, která se stávala

---

¹ Od konce dubna a zvláště pak od května roku 2002 se stanovisko *Historikové proti znásilňování dějin* dočkalo značné publicity, která sahala od souhlasného přetiskování textu až po velmi tvrdé odsouzení (v případě Petra Placáka se vyznačujícího zvláště vulgární agresivitou). Zejména odmítavé názory, zčásti vycházející z jediného ideově vyhraněného prostředí, si zaslouží bibliografické zaznamenání, aby neunikly oku příštího historika, který by jim chtěl věnovat analytickou pozornost: Bohumil DOLEŽAL, *ČLK na prahu normalizace*, Mladá fronta Dnes, 11. 5. 2002, s. A/7; TÝŽ, *Normalizace s lidskou tváří*, Mladá fronta Dnes, 25. 5. 2002, s. A/6; Martin KOMÁREK, *Jde o česko-české vztahy*, Mladá fronta Dnes, 6. 6. 2002, s. A/9; Jiří LOEWY, *Poslední slovo: Zápisky ochotníka*, Lidové noviny, 10. 5. 2002, s. 14 (srov. odpověď J. Pánka a J. Peška, *Loewy by neměl lhát*, Lidové noviny, 27. 5. 2002, s. 11); Emanuel MANDLER, *Historici versus „ochotníci“: kdo chce překroutit dějiny?*, Mladá fronta Dnes, 22. 4. 2002, s. A/6; TÝŽ, *Ochotníci všeho Česka, spojte se!*, Lidové noviny, 29. 5. 2002, s. 13; Petr PLACÁK, *Falšování českých dějin*, Babylon. Studentský list 11, 2002, č. 8 (29. 4.), s. 1; TÝŽ, *Okno Babylonu: Historikové proti znásilňování dějin – Ze stanoviska Sdružení historiků České republiky*, tamtéž; TÝŽ, *Okno Babylonu*, Babylon. Studentský list 11, 2002, č. 9 (27. 5.), s. 3; Josef PRAVEC, *Dekrety se stávají novými mýty. Historici odmítají zjednodušené pohledy na odsun*, Hospodářské noviny, 26. 4. 2002, s. 2; TÝŽ, *Historici odmítají překrucování dějin*, Hospodářské noviny, 9. 5. 2002, s. 4; TÝŽ, *Emanuel Mandler, kritik politiky prezidenta Beneše, popírá, že píše ve prospěch militantních sudetoněmeckých skupin*, tamtéž; Milan ZNOJ, *Ta naše diskuse česká*, Lidové noviny, 28. 5. 2002, s. 1 a 12. – V květnu a červnu 2002 byl text stanoviska zveřejněn v internetových časopisech *Britské listy* (Glasgow) a *Neviditelný pes* (Praha), v nichž také probíhala diskuse o tématech stanoviskem dotčených.

ohnisky a záminkami mezinárodních vojenských konfliktů. Český čtenář si v tomto kontextu představí především česko německý vztah, resp. širší problém soužití slovanských národů s německým sousedem a otázku německých menšin na území „národních států“, vzniklých po první světové válce. Problém byl ovšem daleko širší. zmiňme např. národnostně smíšené Alsasko-Lotrinsko, které se po půlstoletí existence v rámci vilémovské německé říše vrátilo r. 1918 zpět do svazku Francouzské republiky.

Prvá čtvrtina 20. století však připoutala pozornost politiků, žurnalistů, politických a populačních geografů a ovšem široké evropské veřejnosti k oblasti na hranici Evropy a Asie: k Turecku. Již rok 1898, první dekáda 20. století a znovu v ohromné míře léta první světové války (především rok 1915) přinesla brutální masakry mužů a pochody smrti žen a dětí křesťanské arménské menšiny, usedlé na severovýchodě Turecka. Ze zhruba dvoumilionové arménské menšiny přežila zhroucení osmanské říše jen necelá polovina. Masakry byly dílem tureckých Kurdů, jejichž kmeny byly k těmto excesům podníceny istambulskou vládou. Ta si od „redukce“ křesťanské menšiny slibovala omezení ruského vlivu na severu turecké říše.

Daleko menší pozornost evropské žurnalistiky vzbudil osud tureckých menšin na Balkáně v době válek nově ustavujících se balkánských států, které bojovaly s tureckou říší o svobodu a nezávislost. Do života muslimského obyvatelstva severořecké Thrácie tvrdě zasáhlo obléhání Istanbulu bulharskou armádou během prvé balkánské války. Většina tureckých rolníků tehdy v listopadu 1912 uprchla před postupujícími Bulhary na druhý břeh Bosporu. O rok později v rámci druhé balkánské války naopak prchalo bulharské obyvatelstvo této oblasti na sever před postupující tureckou armádou. Takzvaná Istambulská smlouva „L'échange facultatif mutuel des populations bulgare et musulmane“, uzavřená 16., resp. 29. září 1913 v rámci mezinárodního prostředkování mírového ukončení války, měla odstranit záminku příštích konfliktů tím, že na jasně vymezeném území upravovala výměnu zbývajících necelých 100 000 Bulharů a Turků. Smlouva již nedošla v důsledku vypuknutí světového konfliktu v létě 1914 svého naplnění. Stala se však do velké míry věcným modelem řešení i formálním příkladem pro podobné situace a smlouvy příštích období.

První světová válka přinesla na západě a především na východním bojišti velké migrace obyvatelstva, prchajícího z boji aktuálně zasažených území. Přinesla také první rozsáhlé vysídlovací akce, uskutečněné jako kolektivní trest některých národnostních skupin za údajnou velezradu válčícího mateřského státu. To byl případ židovských komunit vysídlovaných ze zázemí ruské fronty do sběrných táborů či odesílaných dále na východ carské říše. Rakousko-uherská administrativa zas nejprve označila serenské Srby za neloyální renegáty a agenty nepřátelského Srbska a vysídliila prakticky celou jejich populaci do bídy uherské pusty. Ještě brutálněji se však Vídeň roku 1915 po vstupu Itálie do války po boku Dohody zachovala k trentinským Italům. Opět s odůvodněním, že jde o agenty nepřítele,

bylo 130 000 Italů transferováno do koncentračních táborů v uherské pustě, kde v úděsných podmínkách bez náležitého zásobování a hygienické, resp. lékařské péče zahynulo na 40 000, tedy bezmála třetina internovaných.

Nezávisle na tom se hned v prvních letech války v Německu vynořily – ve zvláště vyhrocené podobě především v provoláních německé akademické inteligence, v úvahách německých průmyslových a agrárních svazů, mezi částí generality a ovšem i u samotného císaře Viléma II. – koncepty anektování rozsáhlých území na západě a zejména východě vilémovské říše, představy anexe území, zbaveného dosavadního obyvatelstva nebo přinejmenším podstatné jeho části. Na západě byla plánováno připojení Belgie a severovýchodní Francie, uvolněné přesídlením francouzského obyvatelstva směrem na západ do nitra republiky. Na východě šlo o „vyčištění“ (nucené vysídlení, výměnu obyvatelstva) pásu dobytého ruského území, osídleného polským a židovským obyvatelstvem. „Polský pás“ měl být po vítězném konci války osídlen nuceně repatriovanými Němci z Pobaltí a z Ruska. Tyto plány, k nimž se civilní říšská vláda stavěla spíše zdrženlivě, byť i ne zcela odmítavě, našly od roku 1916 nadšené zastánce v představitelích nově ustaveného 3. nejvyššího vojenského velení, maršálech Paulu von Hindenburgovi a zejména Erichu Ludendorffovi. Skutečnému naplnění vysídlovacích a přesídlovacích plánů sice zabránilo zhroucení centrálních mocností na podzim roku 1918, vlastní koncept však přežil do doby meziválečné.

Problém definice „národních států“ v národnostně po staletí smíšeném prostředí se před mezinárodní politikou objevil v rámci pařížských mírových jednání po roce 1918, kdy bylo třeba vytýčit a mezinárodně garantovat nově utvářené hranice států střední a východní Evropy. Wilsonova idea práva národů na sebeurčení hrála potenciálně menšinám do noty. Právě skutečnost, že utváření nových států tu probíhalo v kontextu s mírovými jednáními s bezprostředně před tím poraženými ústředními mocnostmi, na jejichž úkor byly konstituovány národní státy, blokovala ovšem jakékoliv uskutečnění hlasitě projevovaných snah německých menšin o svobodné připojení „jejich“ území, k tomu či onomu z poražených států. Z hlediska vítězných mocností by to totiž znamenalo spíše další posílení, nikoliv potřebné oslabení zejména poraženého, nadále však obávaného Německa. Aktuálně tedy rozhodla především prakticky mocenská hlediska, zatímco otázka postavení menšin a definování jejich práv byla posunuta nově založené Společnosti národů.

Na Turecko (jako na exemplární příklad pro příští řešení typově obdobných problémů) se pohled Evropy zaměřil znovu počátkem 20. let, kdy po ztroskotaném řeckém pokusu o dobytí většiny Malé Asie a po úspěšné kemalovské protiofenzivě hledala na přelomu let 1922 a 1923 mezinárodní konference ve švýcarském Lausanne způsob, jak ukončit krvavý řecko turecký konflikt a jak trvale eliminovat jeho záminku: existenci řeckých a tureckých menšin na území druhého, znepráteleného státu. Z jeden a půl milionu osob čítající řecké menšiny, usdlé v turecké v Anatolii, sice již milion lidí uprchl před tureckou

protiofensivou, zbývalo však ještě půl milionu řeckých rolníků a v egejské Makedonii žila zhruba obdobně silná – Řeckem nekýžená – turecká menšina. Diplomaté – snad do značné míry ovlivnění teoriemi švýcarského antropologa a etnologa Georgese Montandona – dospěli k názoru, že jediným možným „humanitárním“ řešením je rozdělení smíšených populací.

Smíšené oblasti měly ovšem agrární charakter a obyvatelstvo pevně lpělo na půdě, zděděné po předcích. S dobrovolně akceptovanou výměnou a přesídlením obyvatelstva (navíc do poměrně dalekých oblastí) nebylo tedy možno počítat. Diplomaté ostatně soudili, že menšinové obyvatelstvo nechápe příčiny svého utrpení ani východiska z této situace a že musí být – ve vlastním zájmu – k přesídlení donuceno. Výsledkem byla nucená výměna obyvatel v dosud nebyvalém rozsahu. Již během konference ovšem politici, shromáždění v Lausanne (Společnost národů mezi nimi zastupoval bývalý polární badatel a v poválečné době významný aktivista v oblasti humanitární pomoci válečným uprchlíkům Fridtjof Nansen) dostali informace, že provádění nuceného přesídlení přineslo „zachraňovaným“ ještě větší utrpení než předchozí válečné události. Ztráty na životech anatolských Řeků, kteří zejména během špatně zajištěné lodní přepravy hromadně umírali vedrem, vysílením a žízni, dosáhly asi třetiny jejich počtu. (To jsou ztráty bezmála na úrovni nacistických pochodů smrti z konce II. světové války.) Zbídačení a psychické utrpení ostatních (a mutatis mutandis to samé platí pro balkánské Turky, jichž do cílové oblasti dorazilo jen 356 000) pak již nebylo „usmiřujícími se státy“ takřka vůbec bráno v úvahu.

Diplomaté si tyto skutečnosti uvědomovali alespoň v náznaku: Lord Curzon, předseda lausannské konference, tehdy shrnul své pochyby o perspektivách nucené výměny obyvatelstva jako o přijatelném humanitárním řešení podobných konfliktů do formulace, že jde o dalekosáhle špatné a nebezpečné řešení, za které bude svět po sto let platit těžkou pokutu. Netušil jistě, že se řešení řecko-tureckého případu přesto stane příkladem, jehož se již v nedaleké budoucnosti bude dovolávat celá řada expertů i politiků, a to především v jeho vlastní otčině. V jejich očích nepředstavovaly desetiprocentní zakalkulované ztráty na životech vysídlelců problém hodný zmínky.

Pro střední a východní Evropu řešila otázku národnostních menšin a mezinárodní stability Společnost národů. Rozhodla se pro koncept ochrany menšin jako celků s tím, že tak bude garantována i stabilita států, které nebudou mít formální důvod k mezinárodním konfliktům pod záminkou ochrany svých „trpících“ zahraničních menšin. Méně zdůrazňováno bylo, že toto řešení znamenalo v řadě ohledů také omezení práv a rozvojových možností menšin. Dominantním cílem byla mezinárodní stabilita, respektive nezpochybnitelnost jednotlivých národních států, nikoliv prospěch a rozvoj menšin.

Situace menšin v nově rozdělené střední a východní Evropě nebyla jednoduchá mj. právě proto, že se do menšinového postavení dostali především příslušníci dosud vládnoucích národů: Němci a Maďaři. Již na sám fakt ustavení nových států zareagovala nikoliv nepodstatná část německého a

maďarského etnika odchodem: západní Polsko např. opustilo na 800 000 německých obyvatel, menší skupiny zejména společensky výše postavených Maďarů odešly ze Slovenska. Polsko-sovětský válečný konflikt pak vedl k nezanedbatelným přesunům ukrajinského a židovského obyvatelstva východní části Polska. Tato migrace nebyly nucené ve smyslu nějaké vyšší intence, naopak nové státy spíše destabilisovaly. Lze je chápat jako jakousi dohru První světové války.

V polovině 20. let pak z německé iniciativy, posléze též s německou finanční podporou a – zejména od 30. let – s německou dominancí vznikl Evropský národnostní kongres, mezinárodní organizace usilující o vytvoření společné platformy menšin pro získání vlivu na evropskou mezinárodní politiku a uznání menšin za subjekty mezinárodního práva. Organizace vytčených cílů nedosáhla, v polovině 30. let se však de facto stala agenturou pro prosazování nacistické zahraniční politiky a propagování jejích ideálů. Evropský národnostní kongres, v němž prostřednictvím „Svazu německých národnostních skupin v Evropě“ hráli významnou roli též sudetští Němci, koordinoval také spolupráci jiných národnostních menšin (německo-ukrajinská s protipolským ostřím, německo-maďarská s cílem revidovat státoprávní uspořádání střední Evropy), ovšem opět v intencích určených berlínským ministerstvem zahraničí.

Již dvacátá léta ovšem znala také pokusy o národnostní homogenizaci některých států. Prvé soustavnější aktivity vyvinula německá výmarská republika již roku 1923, kdy ministerstvo zahraničí (Auswärtiges Amt), okouzlené čerstvými výsledky lausannské konference, rozpracovalo koncept postupného stažení německých menšin z východní a jižní Evropy na říšské území. Zatím šlo ovšem o pouhou teorii, kterou do praktické podoby převedl až Hitlerův režim.

S plánem nucených migrací přišla ve 20. a zejména 30. letech také sovětská vláda, která tak navázala na carské, resp. obecně rusko národnostní úsilí z doby před vypuknutím i během první světové války o přesídlení německých kolonistů z pohraničního pásu říše (především z Bukoviny a Podněstří, ale i z dalších oblastí Černomoří) do hloubi říše, především do střední Asie a na Sibiř. Tato snaha se týkala nejen německých kolonistů kteří dlouho pustou černo-mořskou oblast osidlovali s carskými privilegii již od poloviny 18. století, ale též dalších slovanských i neslovanských kolonistů, zejména těch, kteří nepřijali pravoslaví. Nyní (v době, kdy např. v Povolží vznikla autonomní německá republika v rámci Ruské federace) na ně navázala sovětská vláda snahou o „dobrovolnou“ kolonizaci sibiřských celin. Represe proti německým menšinám v evropském Rusku, ve střední Asii i na Sibiři byly ve 30. letech prováděny jednou pod záminkou kolektivizace či proticírkevních kampaní, jindy jako součást boje proti agentům imperiaslismu nebo nacistického Německa. Výsledkem se v některých regionech stala takřka úplná likvidace mužské části německé populace.

Velké politicko etnické čistky druhé poloviny 30. a počátku 40. let přinesly pak – do velké míry decimální – nucené přesídlování východoevropských

Židů, Poláků i velkých skupin pobaltských a kavkazských národů do střední Asie a na Dálný východ. Na to navázaly důsledky dobovačných válek, které Sovětský svaz vedl v letech 1939-1941. Připomeňme jen osud půl milionu Finů, kteří po – hrdinské – porážce v „zimní válce“ dali přednost útěku nebo evakuaci na sever své vlasti před životem v sovětském impériu.

Zároveň byly v druhé polovině 30. let a zejména v první polovině 40. let některé přesídlované národy nebo národnostní skupiny Sovětského svazu (opět především sibiřští Němci, resp. více než půl milionu Němců z roku 1942 doslova přes noc zrušené Povolžské německé republiky, ale také např. poamurští Korejci) do velké míry likvidovány v rámci předem kvótami definovaných vln masových poprav mužské části populace nebo posláním na nucené práce do sibiřských oblastí, z nichž nemělo být návratu. Z celkem 820 000 severo-kavkazských Čečenců, Ingušů, Balskrů, resp. krymských Tatarů, Arménů, Bulharů a Řeků, vysídlených v únoru a květnu 1944 vojsky NKVD do stepí a polopouští Kirgisie a Kazachstánu nepřežila úvodní masakry, drastický transport a extrémně nuzné prvé měsíce ve středoasijských lágrech více než třetina osob. O tom ale soudobá Evropa v podstatě „nevěděla“.

Když se počátkem roku 1933 ujal moci v Německu Adolf Hitler, zařadil problematiku spojení všech Němců v jednotném nacionálním státě (pod heslem: „jeden národ, jedna říše, jeden vůdce“) na čelné místo svého programu. Před přesídlením menšin dával Hitler ovšem přednost „převzetí“ Němci obydlených území do říše. Tak tomu bylo v případě Sárska, tak lze charakterisovat „anšlus“ Rakouska, tak Hitler presentoval i otázku Sudet. A mezinárodní veřejnost byla koneckonců ochotna Mnichovský diktát vnímat nejen jako záchranu evropského míru na cizí účet, ale i jako „osvědčené řešení“ menšinové otázky. Ostatně i v rámci Mnichova bylo počítáno s transfery a výměnami obyvatelstva. Ovšem uskutečnilo se jen vypuzení velkého dílu české menšiny ze Sudet. Podle statistik české sociální péče odešlo mezi zářím 1938 a březnem 1939 z Německem odtrženého území celkem 139 000 českých, 10 500 německých a 18 000 národnostně se jako Židé deklarujících uprchlíků vedle dalších 50 000 státních zaměstnanců. Z území odtržených od republiky Polskem a Maďarskem, resp. ze Slovenska se v českých zemích o příspěvky sociální péče do konce března 1939 přihlásilo 42 000 uprchlíků. Takové návrhy, jako byl pokus ministra zahraničí Krofty o záchranu železničního spojení Praha – Brno, přerušeno novou linií hranic, prostřednictvím rozsáhlé výměny obyvatelstva v okolí Svitav, neměly u jeho nacistických protějšků z pochopitelných důvodů naději na odezvu. V roce 1939 se ještě britská diplomacie pokoušela v poslední chvíli zabránit válce návrhem na dalekosáhlou výměnu obyvatelstva v bolestivě polsko německy smíšených oblastech Horního Slezska a polského koridoru k Baltu, Třetí říše ovšem o takové řešení slibně se rozvíjejícího konfliktu nestála.

I když je náš výklad přednostně soustředěn na státně organisované nucené migrace velkých skupin obyvatelstva, nelze nepřipomenout také velké

„dobrovolně nucené“ migrace v předválečné Evropě. Vedle národnostně i nábožensky pestré masy uprchlíků ze sovětského impéria, kteří ve velkých skupinách zakotvili v Německu, Československu, Francii, ale i ve Spojených státech, vedle početných židovských skupin, utíkajících za I. světové války i ve 20. letech do střední a západní Evropy před vypjatým rusko ukrajinským i polským antisemitismem, šlo o politické i rasové uprchlíky či přesněji řečeno vyhnance z autoritativních a totalitárních států, směřující do relativního bezpečí evropských demokracií. Ve Francii 30. let našlo útočiště vedle uprchlíků z Mussoliniho Itálie také na 100 000 křesťanských i židovských uprchlíků, emigrantů a vyhnanců z nacistického Německa, Československo, které bylo pro řadu německých a rakouských exulantů přestupní stanicí při cestě na západ, jich k dlouhodobějšímu pobytu přijalo na 20 000. Metoda zbavit se nepohodlných skupin obyvatelstva „donucením k emigraci“ nebo k útěku do zahraničí (a obohatit se v tomto kontextu z jejich zabaveného majetku) v meziválečných diktaturách zdomácněla.

Jedinou „legální“, smluvní předválečnou výměnou obyvatelstva se stalo řešení jihotyrolské otázky. „Odsun“ 260 000 německy mluvících „Jihotyroláků“ do říše nabídl Hitler italskému fašistickému spojenci již roku 1937, dramatické události roku 1938 však realizaci projektu odsunuly až na rok 1939, od kdy bylo 70 % jihotyrolských Němci za asistence SS přesídleno „domů do říše“. O dobrovolnosti tohoto „příkladného“ a posléze v regionálních mutacích několikrát zopakovaného přesunu svědčí skutečnost, že se mu mnozí potenciální přesídlenci usilovně (a z části úspěšně) snažili vyhnout a po válce se nadto většina přeživších přesídlenců vrátila zpět do severní Itálie.

Generální linii přesídlení německých menšin východní Evropy do říše nastínil Hitler v projevu v říšském sněmu 6. října 1939. Podle jeho mínění měly být ony roztroušené „střepiny německého lidu“ navráceny do říše a ta měla získat lepší hranice, oddělující ji od slovanského světa, než dosud. Provedení rozsáhlého přesídlovacího projektu bylo pod etiketou „upevnění německého národa“ ihned po projevu svěřeno Himmlerovi a jeho SS. Celkem bylo během války „Heim ins Reich“ nuceně přestěhováno 550 000 severoitalských, východoevropských a balkánských „Volskdeutsche“. Do vedlejších aktivit tohoto projektu byly zabudovány takové přípravné akce k „vyčištění terénu“, jako bylo vyvraždění, resp. v několika fázích provedené vysídlení židovského, romského a slovanského obyvatelstva střední a částečně i východní Evropy. Jak k tomu podotýká jeden z dnes nejkompentnějších znalců této problematiky, Hans Lemberg, míra zábran ohledně toho, co je pokládáno za možné dělat s lidmi nebo skupinami lidí, se od Hitlerova a Himmlerova otevření této nové dimenze nacionální homogenisace německého zájmového prostoru mezinárodně podstatně snížila.

Nešlo přitom o pouhé názorové výstřelky extrémních nacistických kruhů. Zásadní podkladový materiál, opírající se jak o plány a zkušenosti z první světové války, tak o rozsáhlý a důkladný historický, etnografický, sociologický a

hospodářsko geografický výzkum předložil v podobě memoranda v říjnu 1939 Theodor Schieder, po válce jeden z nejvýznamnějších zakladatelů moderní západoněmecké dějepisné vědy. Jeho memorandum sumarizovalo výsledky více než deset let probíhajících výzkumů na nichž se podíleli tak významní historikové a politici poválečného Německa, jako byl Albert Brackmann, Hans Rothfels, Werner Conze nebo spolkový ministr Theodor Oberländer. Ti všichni se v roce 1939 shodovali na odmítnutí principu sebeurčení národů a přednostní nutnosti vyhnání, resp. úplné eliminace zejména židů.

Podstatné ale je, že myšlenka na perspektivní možnost řešení konfliktních mezinárodních situací cestou nucené separace smíšených populací nebyla v této době v nejmenším cizí ani politikům demokratické části evropského politického spektra. Tak ve chvíli nejhlubší mnichovské krise poslal Eduard Beneš ministra Jaromíra Nečase s tajnou misí do Paříže: měl přeložit Leonu Blumovi přísně tajný (v pořadí pokusů o nalezení kompromisu s Henleinovou Sudetoněmeckou stranou celkem již pátý) plán řešení krise. Beneš v něm navrhoval, že Československo odstoupí Německu pohraniční, Němci obydlené oblasti, ležící před linií opevnění. Republika se tak zbaví osmi až devíti set tisíc Němců. Německo se ovšem musí zavázat, že přijme další 1 milion sudetských Němců, vysídlených z československého vnitrozemí. Zbylých 1 až 1,2 milionu Němců, „z poloviny demokratů, socialistů a židů“ již měla republika dokázat zvládnout. Nucený transfer tu byl předkládán jako dobově akceptovatelné, relevantní řešení. Od tohoto plánu byla později v londýnském exilu odvozena varianta, podle níž by v poválečném Československu vznikly tři „německé“ župy nebo kantony, do nichž by bylo veškeré obyvatelstvo německé národnosti nuceně sestěhováno. Je zajímavé, že tato varianta vnitrostátní nucené separace připadala německé sociálně demokratické emigraci a jmenovitě jejímu čelnému představiteli Wenzlu Jakschovi zcela přijatelná.

To se ale již velmocenské plánování ubíralo jinými cestami. Již v květnu 1940 bylo v Chatham House, v Britském královském institutu mezinárodních studií (Foreign Research and Press Service), vedeného Arnoldem Toynbeem, připraveno prvé memorandum o stabilisaci poválečné Evropy prostřednictvím vytvoření nadnárodních federací ve středovýchodní a jihovýchodní Evropě. V tomto rámci britští akademicky vzdělaní plánovači (nezávisle na „odsunových“ koncepcích české nebo polské emigrační vlády nebo na názorech odbojových skupin) poprvé zakalkulovali větší nucené transfery, resp. výměny obyvatelstva ve východní části střední Evropy. Žádné stabilní poválečné řešení nebylo z pohledu pracovní skupiny, jejímž jménem projekt předložil J. D. Mabbot, proveditelné bez transferu několika milionů Němců. Název ústřední části memoranda zněl „Transfer as a Contribution to Peace“.

Zklamání z krachu meziválečné menšinové politiky Společnosti národů, znechucení z německého zneužití zdánlivě skvělého mnichovského řešení problémů německé menšiny v Československu (Jakschovi exiloví němečtí sociální demokraté se platností „Mnichova“ nechtěli vzdát až do roku 1942) a samo-

zřejmě šok z porušení mnichovských dohod již necelého půl roku po jejich podepsání a zejména z rozpoutání druhé světové války přivedl pak zejména po vstupu Sovětského svazu a USA do války spojenecké plánovače k přesvědčení, že stabilitu poválečné Evropy může zaručit jen generální eliminace menšin jako mezinárodně politického fenoménu. (Připomeňme, že se tak stalo v době, kdy státy protihitlerovské koalice zkonfiskovaly veškerý německý majetek na svém území a muže německé národnosti, kteří nenastoupili do spojeneckých vojenských nebo pomocných formací z velké většiny internovaly.)

Odbojové skupiny v Polsku i českých zemích a také československé a polské zahraniční ozbrojené jednotky od počátku války předkládaly exilovým representacím ovšem daleko radikálnější plány na prakticky kompletní vyhnání Němců z osvobozených území. Za připomínku stojí fakt, že s vysídlením Němců z československého pohraničí např. s naprostou samozřejmostí počítala i židovská podzemní organizace v terezínském ghettu, které se podařilo propašovat ven memorandum s návrhem, že by po válce mohla být Němci uvolněná území osídlena židovskými navrátilci z koncentračních táborů na východě Evropy. Autoři memoranda tehdy ještě netušili, že jde o tábory vyhlazovací, z nichž se nevrátí takřka nikdo.

Zvýšenou dynamiku získala jednání o příštím uspořádání Evropy a tedy i o způsobu eliminace menšinového problému po zatažení SSSR a USA do války. Již v srpnu 1941 doporučil britský vyslanec v Moskvě Cripps v memorandu pro Foreign office, aby byly při úvahách o poválečném uspořádání Evropy vytyčeny strategické, vojensky hajitelné hranice, a to na účet Německa a jeho satelitů.

Podstatné pozornosti se této otázce dostala při moskevských jednáních britského ministra zahraničí Antony Edena s jeho sovětským protějškem Vjačeslavem Molotovem v prosinci 1941. S představou rozsáhlých transferů německých menšin z Polska a Československa na západ již tehdy předběžně souhlasil i Stalin, který zároveň naznačil koncept „posunutí“ Polska na západ – opět na úkor Německa. Sovětské diplomacii šlo v té chvíli především o to, aby Británie smluvně akceptovala územní výsledky dobovačných válek, které Sovětský svaz vedl v letech 1939-40. (V tomto rámci bylo např. na Sibiř, do Střední Asie a na Dálný východ vysídleno na 200 000 Poláků z anektovaných oblastí východního Polska, dále desetitisíce Židů a statisíce příslušníků pobaltských národů.) K této otázce později, v roce 1942, kdy se připravovala sovětsko britská smlouva, podotkl americký prezident Roosevelt, že by se – s ohledem na mínění americké veřejnosti – měla do smlouvy zabudovat klausule, že obyvatelstvo finských, pobaltských a polských území, anektovaných Sovětským svazem, dostane právo na vystěhování. Britové se v tomto kontextu ovšem obávali, že podobný závazek by po válce vedl k masovému stěhování pobaltského obyvatelstva směrem na západ.

Podstatné je, že se roku 1942 britská diplomacie jednoznačně rozhodla podporovat koncepci poválečného transferu německých menšin z východní části střední Evropy na západ Německa. Německo nemělo být po válce

rozděleno na několik států, ale dlouhodobě oslabeno ztrátou východních území a vyhnáním tamních Němců. V tomto kontextu je významné, jak v nejnovější práci o přípravě vyhnání a transferů z Československa a Polska řadou pramenů dokládá přední evropský znalec této problematiky, Detlef Brandes, že rozhodnutí britského válečného kabinetu z 6. července 1942 o prohlášení mnichovské dohody za neplatnou a o poválečném transferu německých menšin ze střední a jihovýchodní Evropy padlo sice až po Heydrichově hrůzovládě v Protektorátu a vlně teroru proti odbojovým skupinám i civilnímu obyvatelstvu českých zemí po jeho zavraždění československými výsadkáři, nebylo však – již jen s ohledem na daleko širší záběr konceptu transferu – bezprostřední reakcí britské vlády na Lidice, nýbrž vyvrcholením dlouhodobého vývoje britské koncepce. V memorandu, které Eden již 2. 7. jako podklad pro toto rozhodnutí předložil britské vládě, jsou v souvislosti s poválečným „odsunem“, pokládaným za nutný, vzpomenuy především rozsáhlé Hitlerovy a sovětské nucené přesídlovací akce. Koncepti vyhnání a transferu německých menšin z osvobozených území přijal za svoji i De Gaullův Národní výbor svobodných Francouzů.

Eduard Beneš v té době více než pružně kličkoval mezi nároky i obavami jednotlivých skupin československé emigrace (velmi radikální protiněmecké názory zastával např. československý vojenský attaché v Londýně Josef Kalla nebo londýnský představitel KSČ Václav Nosek) a domácího odboje i mezi představami britských, ruských a amerických diplomatů o otázkách odstoupení části československého území za cenu nucené emigrace většiny sudetských Němců. Naopak v debatách o tom, kolik, kterých Němců a s jakým statutem bude smět zůstat v poválečném Československu, si ponechával co největší manévrovací rezervy. (Předválečný československý ministr zahraničí a historik Kamil Krofta počítal v podkladech, zpracovaných krátce před zatčením gestapem, pro poválečné uspořádání s tím, že odbojově zasloužili pročeskoslovenští Němci dostanou v obnovené republice statut cizinců s trvalým povolením k pobytu.) Že však po válce dojde k té či oné formě podstatné redukce německé menšiny v Československu a v ještě daleko větší míře v Polsku, bylo již v té chvíli jasné v exilu i ve vlasti.

V květnu 1943 hovořil Edvard Beneš o otázkách poválečného uspořádání střední Evropy s britským premiérem Winstonem Churchillem. Ten formuloval své stanovisko před jednáním se sovětským vedením slovy: „Transfer obyvatelstva je nezbytný. Kdo chce opustit baltské státy, ať jde. To platí i pro Východní Prusko, jestli případně Polákům, a taktéž pro obyvatele ze Sudet. Dostanou krátkou lhůtu, aby si vzali to nejnutnější a šli – doufám že to u Rusů prosadíme. Osvědčilo se to před lety v Turecku a Řecku a osvědčí se to i teď.“ Zástupci amerického State Department byli podobného názoru. Ray Atherton, vedoucí evropského oddělení ministerstva zahraničí se dokonce za svoji osobu vyjádřil, že je pro návrat všech německých menšin do Německa – obdobně jako je pro návrat všech japonských menšin ze všech zemí Dálného východu do Japonska.

Podobně radikální názor (na rozdíl od o poznání umírněnějších amerických vojenských plánovačů) měl i prezident F. D. Roosevelt. Ten se v této době v rozhovoru se zástupcem polského hnutí odporu, Janem Karskim, souhlasně vyjádřil k představě velení podzemní Armii Krajowej, že po osvobození Polska bude rozpoutána krátká vlna krajního teroru vůči německému – za války přistěhovalému i trvale usedlému – německému obyvatelstvu, která je pohne k urychlenému „dobrovolnému“ vystěhování. President k tomuto plánu pouze podotkl: „Němci si to zasloužili.“ V prosinci 1943 se pak v Moskvě ukázalo, že české představy poválečného transferu Němců akceptuje bez výhrad jak sovětské ministerstvo zahraničí, tak i sám Stalin.

Problém válečného „odstranění“ menšin ovšem nelze redukovat na osud německých menšin, resp. na nacistické vysídlovací a vyvražďovací plány a akce vůči židovskému, romskému a slovanskému etniku jak západní a jižní, tak především střední a východní Evropy. Výše zmíněné radikální snížení úrovně zábran vůči manipulaci, vyhánění a vraždění židovských i dalších národních menšin v jednotlivých regionech dostalo drastické kontury zejména ve východní Evropě a na Balkáně. V řadě konfliktů mezi středoevropskými a východoevropskými národy 40. let působily vojenské akce, vyvražďovací a vyhladovovací politika nacistů jako roznětky, katalyzátor nebo přinejmenším prostředek snížení práhu zábran vůči agresivitě proti jiným národům a národnostem, náboženským nebo kulturním společenstvím. (V tomto kontextu je třeba s oporou v nejnovějších výzkumech mladé generace německých historiků zejména zmínit – díky Bohu jen z menší části skutečně – plány velení Wehrmachtu zbavit se izolací a smrtí vyhladováním celkem asi 30 milionů obyvatel Běloruska a přilehlých oblastí v zázemí nacistických armád, postupujících na Moskvu, resp. rozhodnutí Wehrmachtu zlikvidovat po předpokládaném dobytí obleženého Leningradu všechno jeho – hladovějící a nemocné – obyvatelstvo.) Ze sekundární linie rasově motivovaných masakrů je nutno připomenout především velké litevské a zejména lotyšské, ale také ukrajinské a jak víme nejnověji také početné polské, nacisty iniciované a z části dokonce pro kamery německých dokumentaristů režijně koncipované, s krajní brutalitou prováděné masové vraždy židovských obyvatel východní Evropy v létě a na podzim roku 1941.

Již roku 1942 se pak pod povrchem sovětsko německé války rozhořela krutá vyvražďovací a vyháněcí občanská válka na rozsáhlém smíšeném polsko-ukrajinském území předválečného východního Polska a severozápadní Ukrajiny. Střetla se tu polská podzemní Armija Krajowa se silami ukrajinských nacionalistů (UPA). Jak ukázal Philipp Ther, bojovaly obě odbojové nacionalistické organizace paralelně jak proti oběma velmocenským armádám, sovětské a německé, resp. proti jejich represivním sborům, tak proti sobě navzájem. (Podobně apokalyptické poměry vládly od konce 30. let do konce 40. let též v severněji ležícím Bělorusku, v zemi s celoevropsky patrně největšími ztrátami na životech obyvatelstva za dobu světové války, její předešly i dohry.)

Polsko-ukrajinská válka, trvající prakticky až do roku 1947 přinesla smrt několika stům tisícům lidí a další statisíce obyvatel polsko-ukrajinského pomezí vyhnala v největší nouzi z domova. Po roce 1944 na válečné utrpení navázala nucená sovětsko-polská výměna obyvatelstva, resp. nucený transfer dalších celkem asi 2,1 milionu Ukrajinců a 630 000 Poláků, kteří byli přesunuti mezi Rudou armádou znovudobytou a pacifikovanou Ukrajinou a mezi na západ „posunutým“ Polskem.

V řadě ohledů podobná, nacisty i komunisty iniciovaná, resp. opakovaně příživovaná několikaletá válka na život a na smrt probíhala také mezi jednotlivými národy nebo náboženskými skupinami nacisty od jara 1941 částečně okupované Jugoslávie, a to opět na pozadí do velké míry společného boje proti německým okupantům. Srbsko-chorvatský, ale i křesťansko-muslimský konflikt opakovaně přijímal podobu plošného vyvražďování civilistů a pojil se navíc se snahou Titových partyzánů o oslabení historické italské menšiny v severozápadní Jugoslávii nebo alespoň o likvidaci jejich hospodářských i intelektuálních elit. Navzdory hromadným popravám – s nacisty kolaborovavších i nekolaborovavších – reprezentantů vyšších italských vrstev, provedených srbskými komunisty v roce 1943, zapojila se od roku 1944 italská menšina – a to dokonce z části pod srbským velením – do ozbrojeného boje proti německým okupantům. Po válce jí to nebylo mnoho platné.

Německá menšina byla v Jugoslávii 21. listopadu 1944 zbavena dekretem AVNOJ (Antifašistického výboru národního osvobození Jugoslávie) všech občanských práv, vyvlastněna ve prospěch jugoslávského státu a následně vyhnána ze země. Italské obyvatelstvo Istrie, odstoupené Itálií z rozhodnutí spojenců Jugoslávii, postavila pak jugoslávská Titova vláda v poválečné době před nucenou nacionální opci: bylo jim dáno volit mezi prohlášením se za Jiho-slovany, čímž by ztratili národnostní i jazyková práva, ale mohli zůstat ve svých domovech, a mezi rychlým, bez většího vybavení provedeným opuštěním země směrem do Itálie. Na rozdíl od osudu německé menšiny se v tomto případě nejednalo o vyhnání – italské obyvatelstvo se masově na základě válečných zkušeností i bezprostředně poválečných násilností rozhodlo kodchodu „spontánně“. Barákové tábory istrijských Italů, v první generaci v podstatě neschopných adaptovat se na novou situaci a prostředí, vegetovaly pak v severní Itálii až do poloviny 60. let. „Reslovanisaci“ poitalštěných obyvatel severozápadní Jugoslávie byla svým způsobem velmi blízká urychlená „repolonisace“ nemalé části v předchozích asi sto letech národnostně poněmčených, resp. dvojjazyčných obyvatel Horního Slezska.

I když se velmoci dohodly na poválečném transferu, první nucené evakuace německých menšin z východní Evropy začaly již v nacistické režii. Podle Hitlerova rozkazu o vyklizení, a zničení nepříteli postupovaných oblastí, resp. o vystěhování všeho obyvatelstva před ústupem německé Wehrmacht, vydaném 14. února 1943 (dva týdny po pádu Stalingradu), neměl na území, kam postupovala Rudá armáda zbýt ani jeden občan Velkoněmecké říše. Masový

charakter nabyly evakuace a útky poté, co počátkem roku 1944 Rudá armáda vstoupila na území Východního Pruska a zahájila svoji okupační politiku masakrem německého civilního obyvatelstva vesnice Nemmersdorf. Masakr byl nacistickou propagandou tvůrčím způsobem využit, tvůrčím způsobem rozvinut a – v podstatě proti vůli armádního velení – začala gigantická akce stažení německého obyvatelstva před frontou do centra říše. Již tehdy (do jisté míry snad po ruském vzoru) začali také nacisté uplatňovat taktiku ponechávat nepříteli jen prázdnou spálenou zemi.

Je symptomatické, že se Hitlerovy rozkazy, formulované v tomto duchu, křížily s pokusy regionálních gauleiterů zabránit včasným evakuacím civilního obyvatelstva a organisovat z něj miliční obranu německých území. Ke spontánním, propagandou i reálnými zprávami o chování Rusů motivovaným útkům na západ říše pak mnohdy docházelo až v posledních chvílích před vstupem Rudé armády, utečenecké trény blokovaly komunikace a komplikovaly život bojujícím jednotkám Wehrmachtu. Osud masy utečenců byl z nemalé části tragický. Vedle toho navzdory všem rozkazům o spálené zemi zůstávala na Rusy obsazeném území velká část, zejména usedlého zemědělského obyvatelstva. Jeho osud nebyl o mnoho lepší.

Sebevražedný metodický postup „spálené země“ našel posléze vyvrcholení v samém závěru „totální války“ v Hitlerově tzv. „Neronovském rozkazu“ z 20. března 1945, že pod sankcí okamžitého zastřelení nikdo nesmí zůstat na kterékoliv spojenecké armádě vydaném území a že veškeré stavby i zařízení musí být před evakuací do základů zničeny. Tento rozkaz – skutečné obrácení ostří nacistického teroru i proti většině vlastního německého národa – byl také na většině území, které Třetí říši ještě zbývalo, opravdu a s brutalitou dodržován. Svým způsobem názorným předobrazem této metodiky všeobecné apokalypsy byla nacistická systematická likvidace zástavby Varšavy po porážce povstání ze srpna a září 1944, prováděná nadto tak říkajíc pod laskavým dohledem vyčkávající rudé armády.

Je ironií doby, že v téže době, v zimě 1944/45 začali západní spojenci, kteří konečně přenesli válku na německé území, poněkud upravovat svoji dosavadní, v otázkách nucených transferů poměrně velkoryse koncipovanou, politiku. (Britové např. dlouho odmítali pojímat nucené transfery sudetských Němců pojímat jako formu „trestu“ – vyslovovali totiž obavy, že kdyby byli takto potrestáni pouze prokazatelní nacističtí aktivisté a váleční zločinci, byl by celkový objem transferu příliš malý.) Ukázalo se, že i když Německo není „osvobozováno“, nýbrž nemilosrdně dobýváno a okupováno, je přece nutno vynaložit mnoho sil na zásobovací, zdravotní a ubytovací stabilisaci mnohdy takřka úplným rozvratem postižených obsazených území, na nichž proudy fyzicky i psychicky devastovaných uprchlíků představovaly pro okupační správu ohromnou zátěž a destabilisující prvek.

Objevily se proto pragmaticky motivované výzvy jednak k racionálnímu omezení příliš rozsáhlých nucených migrací, jednak a především k omezení

„vyhánění“ Němců z jejich sídel a k důraznému upřednostnění relativně stabilisovanějších a ve správním ohledu pak méně náročných humánních a organizovaných transferů, rozložených do delších časových úseků (západní spojenci uvažovali o horizontu až pěti let). Vedle vysídlenců a běženců bylo totiž na dobytých územích nutno zvládat a zaopatřovat také ohromná množství osvobozených, většinou hrůzně zubožených, podvyživených a nemocných vězňů a koncentráčníků, resp. válečných zajatců ze všech možných evropských národů a taktéž regulovat snahy milionů nuceně nasazených, nejednou v chaosu posledních měsíců války desperádství propadlých dělníků z celé Evropy, toužících po co nejrychlejším návratu z Německa domů. Němečtí váleční zajatci byli v této nepřehledné situaci západními spojenci masově odesíláni přes oceán do pracovních táborů v USA a v Kanadě, resp. sovětským velením na nucené práce na Sibiř. Jasně formulovanou podobu dostalo úsilí o „ordely and humane“ postup nuceného vysídlení německých menšin ze střední a východní Evropy ovšem až na Postupimské konferenci na přelomu července a srpna 1945.

Hitlerův neronovský rozkaz měl pro německé obyvatelstvo, pro města i vesnice fatální důsledky i na západě vlastního říšského teritoria, rozsáhlý útěk několika milionů civilistů z východu se však zcela vymkl ostatním měřítkům. Jen na okraj připomeňme, že v tomto gigantickém víru často bombardovaných, věčně hladových, vyčerpaných, mrznoucích a nemocných utečeneckých kolon, šílených koncentračnických pochodů smrti a zároveň vojenských transportů, směřujících nejrůznějšími směry, putovalo v zimě 1944/45 Polskem, Maďarskem a českými zeměmi směrem na západ také snad až několik set tisíc německých dětí mladších 14 let, které se před zhroucením front roku 1944 nacistickým úřadům nepodařilo stáhnout z táborů a ozdravoven akce Kinderlandesverschickung a které byly z velké části ponechány svému osudu. Je také třeba připomenout, že spolu s východoevropskými Němci prchala před Rudou armádou na západ i část baltského a slovanského, po traumatických zkušenostech přelomu třicátých a čtyřicátých let ostře antisovětsky naladěného obyvatelstva již jednou krvavě sovětisovaných zemí.

Ztráty na životech, k nimž došlo v rámci této nucené i spontánní, úředně jen z části podchycené evakuace, nebyly dodnes přesně vyčísleny ale evidentně jdou do statisíců. Regionální rozdíly přitom byly ohromné. Jestliže např. nacistická evakuace „karpatských Němců“ proběhla vcelku spořádaně, Východní Prusko nebo některé části Slezska byly nacisty evakuovány na poslední chvíli v největším spěchu a chaosu. Německé obyvatelstvo např. slezské části Sudet nebylo včas a náležitě propagandisticky připraveno na opuštění svých domovů a zarytě se pak bránilo nucené evakuaci, probíhající do velké míry paralelně s odvodem chlapců nad 14 let a starců do domobraneckých jednotek Volksturm, vrhaných ihned vstříc zbytečné smrti na frontě.

Polská situace, resp. polské vyhnání a vysídlení německých menšin z obnoveného polského státu, představují v poválečné Evropě obzvlášť specifický příklad. Poláci byli atakováni ze dvou stran: sovětsko nacistická smlouva z roku

1939, která vešla do dějin pod jménem „pakt Ribbentrop – Molotov“, likvidovala polský stát ve prospěch obou momentálně spojeneckých socialistických mocností a přiřkla Sovětskému svazu východní část historického Polska, tzv. „kresy“, včetně klíčových městských center – polsko-ukrajinského Lvova a polsko-litevského Vilna. Západní část Polska byla zčásti přiřčena k Říši, z části přetvořena v tzv. Generální gouvernement. Stalinovu vedení se po přepadu Sovětského svazu Hitlerovou Wehrmacht podařil husarský kousek: sověti cestou nastolování hotových skutečností postupně dotlačili západní spojence k uznání ruské části výše uvedeného paktu s nacisty. To však znamenalo radikální okleštění polského státu, tedy něco, co polské exilové vlády v Londýně vnímaly jako zradu na Polsku a Polácích a nikdy, ani po Sikorského smrti, nebyly ochotny akceptovat.

Aby západní spojenci Polákům usnadnili smíření se s ruskou expanzí, které nebyli schopni a s ohledem na vlastní válečné zájmy ani ochotni čelit, vstoupily na cestu kompensací: Poválečnému Polsku byla s předstihem přiřčena většina území Východního Pruska (původně i s Královcem, který pak ale Rusové podrželi pro sebe), Gdansk a jeho zázemí a Horní Slezsko. Na více reálně nestačila polská osidlovací kapacita (válka a nacistické masakry si vyžádaly na 2 miliony polských křesťanských životů a více než 3 miliony polských židovských mrtvých). Již tento britsko americký koncept počítal s vyhnáním a vysídlením asi 3,5 milionů Němců, dosud žijících na území poválečného Polska. Poté, co se však v Lublinu pod sovětskou kuratelou ustavil „národní výbor“, který postupně přejímal správu polských území, osvobozených rudou armádou, začal se výměr budoucího Polska a tedy i nuceného vysídlení Němců (bez ohledu na mínění západních spojenců) podstatně rozšiřovat, až nová západní polská hranice nakonec dosáhla na Odru a Nisu. Západ sice protestoval, při jednáních v Postupimi však nakonec před Stalinem kapituloval. Vyhnání německých obyvatel, kteří neuprchli před frontou, bylo v první řadě dílem rudé armády, která se ovšem chovala velmi brutálně i k „osvobozovaným“ Polákům, z nichž část proti ní také od počátku bojovala se zbraní v ruce. Podle odhadu Spolkového archivu z roku 1989 zahynulo při útěku a vyhánění z území dnešního Polska v letech 1944-45 asi 400 000 německých civilistů. Po válce zavládla na „nově získaných“ polských územích situace podobná občanské válce každého proti každému.

Poměrně dramaticky se proměňovala situace v poválečném Maďarsku. Po dobytí země sovětskými vojsky následoval již od podzimu 1944 odvoz asi 60 000 maďarských Němců na nucené práce do Ruska. Na Sibiř v této době putoval ale i nemalý kontingent maďarského civilního obyvatelstva – např. bezprostředně po dobytí relativně nevelkými německými i maďarskými vojsky dlouho bráněné pevnosti Budapešť. Od dubna 1945 pak nová maďarská vláda, zejména reprezentanti rolnická strana započala ostrou kampaň, směřující k vypovězení „švábských zemězrádců“. Stejný názor měli i maďarští komunisté: „Nelze svalovat všechnu vinu na Hitlera, Němectvo musí sdílet jeho osud.“

Maďarští sociální demokraté a občanská Demokratická strana oproti tomu poukazovala na skutečnost, že z 660 000 německých obyvatel válečného, vídeňskou arbitráží proti předválečnému stavu o polovinu zvětšeného Maďarska jich jen polovina vstoupila do nacistického Volksbund der Deutschen in Ungarn a jeho přidružených organizací. Maďarská prozatímní vláda nicméně již v dubnu 1945 (v souvislosti s přípravou pozemkové reformy) požádala Spojeneckou kontrolní komisi pro Maďarsko o souhlas s vysídlením 200 až 300 000 Němců ze země. Spojenci, zejména Američané, kupodivu ochotně souhlasili a měli zájem o dokonce až půl milionu přesídlenců. Chtěli ale především dělníky stavebních profesí, které by nasadili na obnovu zničených německých velkoměst. Donauschwaben byli ale hlavně zemědělci. V roce 1946 bylo nakonec odsunuto „jen“ 150 000 Němců do americké zóny a o rok později dalších 50 000 do sověty okupovaného východního Německa.

Současně s tím probíhal útek části maďarských menšin (240 000) z Bukoviny, Zakarpatské Ukrajiny, Sedmihradska a Vojvodiny, resp. stěhování menších skupin Maďarů z různých dalších evropských států do Maďarska, kam zároveň zčásti uprchlo, z části bylo vysídleno nebo za 70 000 Slováků „vyměněno“ i 110 000 Maďarů ze Slovenska.

Řada zemí západní a severní Evropy se svých, většinou nevelkých německých menšin a též naopak nemalých skupin německých válečných kolonistů, okupačních civilních zaměstnanců a uprchlíků zbavila bez velkých formalit a zvláštních legislativních úprav hned po osvobození spojeneckými armádami. Dle dnešního stavu francouzských výzkumů lze např. říci, že De Gaullovi Svobodní Francouzi přesně aplikovali polský, Armií Krajowou roku 1943 deklarovaný model: po vstupu do Alsaska postříleli na 8 000 tamních Němců, čímž dali podnět k „spontánnímu“ útěku nejen říšskoněmeckých válečných přistěhovalců, ale i části za nacismu kompromitovaných německých starousedlíků. Většina bilingvního obyvatelstva poté jednoduše konvertovala zpět k francouzské identitě. Teprve dnes řeší i ve Skandinávii historikové a publicisté otázku, zda na počátku poválečného období také zde došlo vedle početných vražd kolaborantů (a „kolaborantů“) též k násilné likvidaci větších skupin říšských Němců, případně zda nejde o pouhé pověsti (debata o tisících postřílených německých uprchlících v osvobozeném Dánsku).

Evropsky specifické je poválečné úsilí Nizozemska, které důrazně žádalo územní kompensaci za poldrová území, která německá Wehrmacht při obranných bojích zatopila mořskou vodou a tak je – i v dlouhodobé perspektivě – zničila. Nizozemský požadavek zněl na oblast na území dnešního Porýní-Vestfálska ve výměru zhruba třetiny vlastního Nizozemí. Tato oblast měla být podle opakovaně vyslovovaných požadavků odevzdána Nizozemí bez obyvatelstva, které mělo být vysídleno do hloubi Německa. Proti takové kompensaci válečných ztrát se ovšem ihned od osvobození stavěli např. nizozemští biskupové. Nizozemský požadavek narazil na – praktickými ohledy motivovaný – odpor

amerických okupačních orgánů. Definitivně byl se stolu smeten ovšem až v rámci studené války roku 1948.

Vysídlovací koncepty, k nimž se spojenci po drastických zkušenostech prvních let války a po zprávách o vysídlovacích, přesídlovacích a vyvražďovacích projektech a akcích nacistů rozhodli v letech 1942-1943, se opíraly o dobovou představu „kolektivní viny“ všech Němců, kteří se nezapojili do boje proti nacismu nebo se nestali jeho oběťmi (Hannah Arendt). Velký německý, v USA v exilu žijící spisovatel Thomas Mann formuloval svůj názor na „hroznou úhrnnou nacionální vinu“ Němců v relaci BBC „Deutsche Hörer“ z 30. prosince 1945: „Komu již dávno zešedl svět, když si uvědomil hory nenávisti, které se vztyčily kolem Německa, kdo si již dávno v bezesných nocích maloval, jak hrozná bude odplata, která na Německo musí dopadnout za nelidské skutky nacistů, ten nyní v tom, co se Němcům děje od Rusů, Poláků nebo Čechů nemůže se vší lítostí vidět nic jiného, než jen mechanickou a neodvratnou reakci na zločiny, které spáchal lid jako celek, přičemž, bohužel nehraje roli ani individuální spravedlnost, ani vina a nevina jednotlivce.“

Úhrnně se uvádí, že útěk, vyhnání nebo vysídlení postihlo na 12, podle novějších odhadů snad jen asi 10 milionů Němců, kteří původně žili mimo území dnešní SRN a v letech 1945-47 tu našli útočiště a posléze nový domov.

Další německé masové útky a migrace v rozsahu asi 800 000 osob následovaly v bezprostředně poválečné době ze sovětské okupační zóny na západ a týkaly se jak zdejšího usedlého obyvatelstva, tak utečenců a vyhnanců, sovětskými okupačními úřady usídlených na území pozdější NDR. Útky, vyhnání, nucené výměny obyvatelstva a transfery se v této době v menší, statisticky však významné míře týkaly také Finů, Maďarů a Rumunů. Celkem se odhaduje, že letech 1944-1948 bylo donuceno natrvalo nebo na podstatnou dobu opustit svoji vlast více než 20 milionů evropských civilistů. Většina národnostních menšin z mapy Evropy v této době skutečně vymizela. Poválečnou Evropu však spíše než národnostní homogenisace na desetiletí stabilisovaly linie studené války.

Princip kolektivní viny byl odmítnut v Chartě lidských práv OSN v prosinci roku 1948, zákaz nucených migrací jako politického nástroje nebo trestu vydala OSN až roku 1962.

Jiří Pešek

Edvard Beneš a jeho role v dějinách první poloviny XX. století
(Glosy k současným diskusím nejen o odsunu Němců)

(Příspěvek, přednesený na tiskové konferenci dne 7. května 2002)

I. Hledá-li jinak neinformovaný český čtenář mladší generace odpověď na příčinu dnešních problémů ve vztazích mezi Českou republikou a jejími německy mluvícími sousedy, nalezne ve světle tónů některých českých deníků celkem jednoduchou odpověď. Viníkem, přinejmenším historického rozměru těchto obtíží, byl druhý prezident Československa Edvard Beneš. On přece dokázal pomocí různých „falší“ přesvědčit dohodové státníky po první světové válce, aby odsouhlasili začlenění pohraničních teritorií historického českého státu do nového Československa a tím napomohl „znásilnit“ právo sudetských Němců na sebeurčení. Když si pak tito Němci po dvaceti letech vymohli – pravda, díky hrozbám Hitlera – etnicky „mnohem spravedlivější“ hranice v Mnichově (jak alespoň soudí renomovaný publicista a „politolog“ Bohumil Doležal), pomstil se jim Beneš prosazením jejich poválečného odsunu.⁰ Po návratu z exilu (kde, zřejmě neprávem, mezinárodně vybojoval obnovu hranic předmnichovských), rozpoutával prý svými projevy takové protiněmecké nálady, že si plně zasluhuje – jak píše spisovatel Petr Placák – zařazení do galerie válečných zločinců.⁰

Edvard Beneš jako výrazná osobnost vyvolával – ostatně nikterak výjimečné – kontroverze už v dobách své aktivity jako dlouholetý ministr zahraničních věcí. Měl své zaryté nepřátele na politické scéně meziválečného Československa, ještě mnohem více pak v zahraničí, kde se jejich paleta rozevírala od konzervativních monarchistů přes „malé“ autoritativní diktátory v sousedství republiky až po diktátory stojící v čele velmocí, nejprve Benita Mussoliniho a pak samozřejmě Adolfa Hitlera. Zuřivě byl ovšem napadán do roku 1934 i v tisku sovětském, který se k ostré kritice Benešovy politické linie vrátil vlastně hned po komunistickém převratu v Československu r. 1948, ještě před jeho smrtí. Leccos z těchto ataků a polemik naznačilo i osudy Benešova obrazu v historiografii a také historické paměti, která byla v československém případě vážně zasažena zvláště po komunistickém převratu skutečným „glajchšaltováním“ dějepisectví, především toho, zabývajícího se moderními dějinami. S jistou výjimkou šedesátých let tento stav trval vlastně až do pádu režimu, a tak k nejobjektivnějším pracím o Československu – a také roli druhého prezidenta – patřily ty, které napsali západní bohémisté, a pak také část autorů pounorové emigrace. Málo k tomu, aby se ve vlasti udržela kontinuita pevné dějinné paměti, jak se to dařilo např. sousedním Polákům.

Po roce 1989 se zájemci o moderní českou historii stali svědky zvláštního úkazu, který má – přinejmenším v takové kvantitativní podobě – v Evropě sotva příliš paralel. Odborná historiografie se ve své majoritě přihlásila k odkazu prvorepublikánské demokracie i k jejím vůdčím osobnostem.⁰ Takový trend nebyl ve střední Evropě, uvolněné po mnoha desetiletích od různých

---

⁰ B. DOLEŽAL, *Vyhřezlo trianonské trauma?*, Mladá fronta Dnes, 1. 3. 2002 .

⁰ P. PLACÁK, *Edvard Beneš před mezinárodní tribunál?*, Lidové noviny, 1. 2. 2002.

autoritativních indoktrinací (nejen komunistických), ničím výjimečným – postačí připomenout jaké renesance se např. např. v sousední Polsku dočkal odkaz meziválečné Druhé Rzeczypospolite (která přitom trpěla mnoha shodnými negativy, které kritikové vyčítali První republice). V části publicistiky, často navazující na předcházející diskuse tzv. disentu, se ale prosazovaly názory zcela odlišné, které v některých případech směřovaly nezakrytě k negaci celé ideje moderní české a československé státnosti ve jménu jakéhosi konzervativního tradicionalismu, který se nejčastěji snoubil – jak se brzy ukázalo – s výrazným a evidentně politicky cíleným germanofilstvím.⁰

Zmíněný názorový střet pochopitelně nemohl minout posuzování historické role nejvýraznějších osobností moderních českých dějin včetně Beneše. Pro řadu publicistů a novinářů se stal oblíbeným terčem, přes který ovšem přinejmenším někteří z nich útočí na cíle podstatnější, vlastně – například v mnohdy zcela ahistorickém velebení „nadnárodní“ habsburské monarchie – na samu podstatu moderní československé (a tedy i české!) státnosti. Před občanem tohoto státu, jemuž nejsou lhostejné jeho kořeny, a který je alespoň částečně poučen o „vlastní minulosti i z jiných zdrojů, nežli z per některých publicistů“, pak ovšem vyvstává řada otázek. Byl Beneš, o němž Masaryk vícekrát veřejně prohlásil, že by bez něj československého státu nebylo, skutečně jen, z dnešního pohledu, zavržením hodným diplomatickým machiavelistou a českým šovinistou, zodpovědným v rozhodující míře za německo-české kolize, které vyústily do transferu? Byl mužem, který nás de facto zavedl dobrovolně do sféry sovětského vlivu? Nebo jeho politická a diplomatická aktivita naopak anticipovala mnoho pozitivního, k čemuž se dnes hlásí moderní Evropa, jak v oblasti mezinárodních vztahů, tak v oblasti širokého chápání demokracie nejen jako pouhé formální instituce, ale skutečného politicko-sociálního systému nabízejícího svým občanům více než hlasování pro různé politické strany? Konec konců, nebyl snad Benešem vedený zápas o obnovu Československa v letech druhé světové války i s jeho pozitivním završením (bez ohledu na následný vývoj) důvodem k jeho trvalému zařazení do panteonu české národní dějinné paměti? Na tyto i další otázky musí hledat odpovědi česká odborná historiografie, schopná posuzovat Benešovy aktivity, jejich výsledky, ale také jeho, z různých důvodů nerealizované či neprosazené, záměry v kontextu své doby i prostoru, kde se odehrály. Podívejme se ve zkratce alespoň na nejdůležitější z nich.

⁰ Stačí v té souvislosti poukázat na řadu sborníků z různých konferencí, věnovaných jak První republice, tak Masarykovi a nakonec i Benešovi; srov. alespoň: *Masarykova idea československé státnosti ve světle kritiky dějin*. Praha 1993; J. HARNA (Red.), *Československo 1918-1948: Nahodilost – nebo logika dějin*, in: *Moderní dějiny 2*, 1994; S. KUČEROVÁ, *Idea Československa a střední Evropa*. Praha 1994; *Edvard Beneš, československý a evropský politik*. Praha 1994, atd.

⁰ Za typický příklad může posloužit publikace R. KUČERY, *Kapitoly z dějin střední Evropy*. Praha 1990, a řada textů téhož autora, otištěných ve sborníku *Střední Evropa*.

II. Nejen v české historické paměti a v díle řady českých historiků, ale také ve většině knih známých historiků západních, zdaleka nejen specialistů-bohemistů, je Benešova osobnost po desetiletí úzce spojována s existencí meziválečného československého státu, který se stále těší v širších historických vrstvách na Západě značné přízni. Např. v dodnes opakovaně vydávaných *Dějínách Evropy od dob Napoleonových* z pera prof. Davida Thomsona čteme, jak Masaryk s Benešem vedli po vzniku Československa „nový vícenárodní stát po civilizované dráze k toleranci a svobodné vládě, bez ohledu na ... odlišné síly náboženství, ras a tradice.“ Republika byla pak autorovi státem, který nejúspěšněji ze všech podunajských zemí aplikoval zásady demokracie, odsouzené ovšem k zániku díky – jak doslova psal – vydírání v Mnichově.⁰ Jiný známý britský historik, James Joll, zase ve svých *Dějínách moderní Evropy* prezentuje Československo jako jedinou ze zemí v centru kontinentu, kde liberální instituce mohly skutečně prospívat, a která byla prvkem stability v nestabilní oblasti. Jedním z důvodů mu přitom byla – vedle osobnosti Masarykovy – právě aktivita Beneše jako „šikovného diplomata a politika.“⁴⁰ K těmto dvěma velmi reprezentativním – a, jak svědčí jejich mnohonásobné editování, i velmi čteným – spisům bychom samozřejmě mohli přidat řadu další děl Angličanů, Američanů, Francouzů, Poláků i dalších včetně části historiků německých. To ovšem podivně kontrastuje s obrazem Československa jako tzv. umělého státního útvaru, který dodnes zastává jiná část německých dějepisců, od nichž své inspirace čerpají i někteří čeští publicisté.

Mimořádná role Beneše jako dlouholetého ministra zahraničních věcí a pak Masarykova nástupce v prezidentském úřadě v relativně úspěšném fungování československého státu a jeho začlenění do evropských mezinárodních vztahů je mimo jakoukoliv pochybnost. Řada autorů ze západních demokratických zemí také pozitivně oceňuje mimořádné aktivity, které Beneš vyvíjel nejen jako šéf nedávno se zrodilší diplomacie československé, ale jako diplomat evropského formátu, který se stal vedoucí osobností první reálné internacionální instituce politických mezinárodních vztahů, Společnosti národů.⁰ A právě v této aktivitě, spolu s pokusy o budování širší středoevropské integrace Beneš, jejíž základy v podobě tzv. Malé dohody položil už na počátku dvacátých let,⁰ překročil teoreticky i prakticky rámec své doby neboť k těmto

---

⁰ D. THOMSON, *Europe since Napoleon*. První vydání London 1957; zde cit. dle poslední edice Harmondsworth 1990, s. 597-598; 745-748.

⁰ J. JOLL, *Europe since 1870. An International History*. První vydání 1973, zde cit. dle vyd. 1990, s. 297n.

⁰ E. WISKEMANOVÁ, *Europe of the Dictators, 1919-1945*. London - Glasgow 1966, s. 20-21.

⁰ Je-li dnes Malá dohoda prezentována často jako pouhá protimaďarská aliance, jde ovýraznou simplifikaci. Původně trilaterálnímu spojení, určenému skutečně k obhajobě výsledků Trianonského míru dali postupně jeho tvůrci včetně Beneše daleko širší rámec, zahrnující zvláště od poloviny dvacátých let i oblasti zcela mimo politickou a vojenskou složku, mj. prohlubování vzájemných vazeb na poli hospodářském, parlamentárním a v neposlední řadě i školském

principům praktické mezinárodní vztahy dospěly až postupně v poválečném období.

Instituce, ztělesňující celkovou demokratizaci mezinárodních vztahů po Velké válce, tzv. „novou diplomacii“, teoreticky zrovnoprávňující menší státy s velmocemi, byla Benešovi blízká již ve své podstatě a třebaže šéf československé diplomacie zvažoval její možnosti realisticky, od počátku její existence aktivně přispíval ke snahám o zdokonalení jejích mechanismů, mj. především z hlediska tehdy se ovšem teprve rodící kolektivní bezpečnosti. Je příznačné, že se Beneš už počátkem dvacátých let prosazoval rozšíření jurisdikce této instituce, současně se mimořádně angažoval ve v té době modelově nových akcích, jakou byla např. mezinárodní humanitární pomoc hladomorem postiženému Rusku, spoluorganizování internacionální finanční pomoci Rakousku, atd. Zásadním způsobem se pak podílel i na přípravě prvního dokumentu, který prakticky spojoval zásadu arbitráže mezinárodních sporů s mechanismy sankcí proti straně, která nebyla ochotna se takovému rozhodnutí podřídit a případně prosazovat své cíle násilím, tedy tzv. Ženevského protokolu.⁰ I když tento dokument, přijatý na podzim 1924, posléze nevstoupil v platnost, stal se ideálem modelu univerzální kolektivní bezpečnosti, k němuž se – alespoň vzdáleně – přiblížily některé multilaterální bezpečnostní soustavy po druhé světové válce.

Benešovi ostatně komplikovaný vývoj mezinárodních vztahů mezi světovými válkami nabídl opakovaně možnost, aby osvědčil, nakolik myslí takové principy kolektivní bezpečnosti vážně. Ministr, který již roku 1923 varoval západní státníky před nebezpečím plynoucím z politiky nedávno nastoupivšího italského diktátora Mussoliniho, o dvanáct let později předsedal Shromáždění Společnosti národů, které – poprvé ve své historii – přijalo mezinárodní sankce proti agresorovi z řad velmocí, tedy právě Itálii, brutálně napadnuvší Habeš.⁰ Beneš dával ovšem najevo své odhodlání hájit jak středoevropský řád, tak místo Československa v něm, i proti nepříteli mnohem nebezpečnějším, totiž A. Hitlerovi. Nejvýrazněji to demonstroval – již jako prezident – v březnu 1936, kdy ujišťoval francouzského tituláře okamžik poté, co německé jednotky vpadly do demilitarizovaného Porýní, že se připojí k odvetné akci, pokud vyvodí Paříž důsledky.⁰ Rezultát v podobě fakticky totální pasivity Západu je známý, Benešovi ale neubral v energických opatřeních, které prováděl či inicioval jako hlava demokratické republiky na její obranu v následujících letech.

---

a kulturním, mj. organizováním spoluprací různých zájmových organizací novinářských, ba dokonce i feministických. Je samozřejmé, že po ztroskotání demokratických systémů v Jugoslávii a posléze i v Rumunsku tato stránka ustoupila do pozadí, resp. byla ryze formální. To ovšem zajisté nebyla vina Beneše a jeho diplomatů.

⁰ K tomu podrobně R. BŘACH, *Ženevský protokol o pokojném vyřizování sporů z roku 1924*. Historie a vojenství 1992, s. 6, s. 30-48.

⁰ K tomu např. R. KVAČEK, *Nad Evropou zataženo. Československo a Evropa 1933-1937*. Praha 1966.

⁰ Srov. naposledy J. DEJMEK, *Historik v čele diplomacie: Kamil Krofta*. Praha 1998, s. 30-33.

V hodnocení Benešovy role ve fatálním roce 1938 se jeho kritikové často pohybují mezi dvěma extrémami. Pro jedny (jak to pevně fixovala i většina komunistických historiků) je – samozřejmě z různých důvodů – kapitulant. Pro jiné naopak politik, který údajnou neústupností vůči německé menšině a také aktivitou v době tzv. květnové (či víkendové) krize hrozil zavléci celou Evropu do nové války.⁰ Přístupná dokumentace naší i zahraniční provenience přitom umožňuje konstatovat, že československý prezident, oprávněně přesvědčený o Hitlerových expanzionistických cílech, skutečně apeloval – zvláště od počátku roku 1938 – na západní státníky, že je nutné postavit se výbojům nacistického Německa na aktivní odpor.⁰ Nalézal proto motivy strategické, ryze vojenské i politické, jež by bylo možno zkrátit do základního jmenovatele zápasu demokracií s diktátory vedenými Hitlerem. Jak dnes ale víme z desítek studií o fenoménu zvaném appeasement, žádná podobná argumentace nemohla mít v té době především v Londýně skutečný úspěch. Obě západní velmoci, s nimiž zakladatelé Československa spojili programově osud republiky, nebyly na konfrontaci s diktaturami připraveny ani vojensky, ani politicky (a hospodářsky), navíc značná část jejich elit byla přesvědčena o možnosti úspěšného jednání s Hitlerem i Mussolinim.⁰ Odtud pak vedla přímá cesta do konferenční síně v Mnichově, které Československo jako malá země ani její mimořádně aktivní prezident nemohli zabránit.

Publicisté, historikové i politikové velmi často spekulují o možných alternativách k akceptování mnichovské dohody, a v té souvislosti také o roli Beneše v celé tragédii. Nutno konstatovat, že Beneš byl připraven vést československou demokracii do obranné války proti Německu a učinil v tomto ohledu maximum možného, počínaje nejdalekosáhlejšími ústupky v té době už v drtivé většině zfašizovaným sudetským Němcům (jako součástí velmocenské hry o Československo) přes opakované apely na západní demokraty, zvláště Francouze až po žádost SSSR „o podporu letectvím“ (a také již odeslanou prosbu o reakci na eventuální útok v ženevské Společnosti národů).⁰ Běh

---

⁰ Teze o Benešově kapitulantství se objevila v řadě prací, především v knihách vycházejících po roce 1948 v rámci východního bloku, část ruské historiografie ji drží dodnes. Druhou z tezí, kterou pod vlivem nacistické propagandy zastávala řada britských diplomatů, naznačil např. známý britský historik A. J. P. TAYLOR, *The Origins of the Second World War*. Harmondsworth 1963. Je takřka neuvěřitelné, že ji mohl – byť ve změněné podobě, a samozřejmě s příslušnou aktualizací, nedávno opakovat český novinář v „prominentním“ deníku Mladá fronta Dnes.

⁰ Vedle normálních diplomatických dokumentů, otištěných dnes ve velké míře ve sbírkách britských a francouzských dokumentů, se toto přesvědčení zrcadlí v rozhovorech, které vedl zvláště na jaře 1938 s některými západními prominenty, např. generálem L. Spearsem.

⁰ Srov. např. G. SCHMIDT, *The Politics and Economics of Appeasement*. British Foreign Policy in 1930s. Leamington, Spa 1984; R. A. C. PARKER, *Chamberlain and Appeasement. British Policy and the Coming of the Second World War*. London 1993; Y. LACAZE, *L'Opinion publique française et la crise de Munich*. Paris 1991.

⁰ K tomu viz nyní J. DEJMEK (Ed.), *Dokumenty zahraniční politiky Československa*. Sv. XX/2, Praha 2001, kde je dosud nejúplnější tištěná kolekce úřední dokumentace československé

událostí vyústivších do Mnichova dával ale jediné dvě alternativy. Přijetí mnichovské dohody jako celku, tedy s anticipovanou možností sjednání příznivější finální hranice v mezinárodní komisi a především se zaručenou mezinárodní garancí okleštěné republiky, nebo izolovanou válku proti sedmdesátimilionové nacistické velmoci, podporované Maďarskem a zřejmě i Polskem. Beneš, tradičně uvažující v duchu devízy o dosažení alespoň „minima nejnütnějšího“, samozřejmě volil první z alternativ. Zaručená „pozitiva“ se ovšem nenaplnila a navíc byl prezident přinucen Němci i domácí pravici k urychlené abdikaci...⁰

III. V důsledku rozbití Druhé republiky a následné německé okupace českých zemí v březnu 1939 měl Edvard Beneš, v té době formálně soukromý profesor ve Spojených státech, sehrát roli plně srovnatelnou s rolí T. G. Masaryka při vzniku Československa. Beneš, který ihned vznesl proti německé agresi protest u řady klíčových mezinárodních činitelů, vzápětí zdvihl i díky své nepopíratelné autoritě jak mezi rodící se emigrací, tak mezi krajany na Západě prapor zápasu „za nové svobodné Československo ve svobodné Evropě“.⁰ Bez ohledu na krajně nepříznivé postavení tzv. československé otázky ve velmocenské politice v roce 1939 dosáhl nakonec prakticky svého cíle, byť v jeho vítězství bylo zaseto již klíčící semeno následné tragédie.

Nutno připomenout, že ačkoliv západní demokracie (a zpočátku také SSSR) právně neuznaly německou okupaci, program obnovení Československa rozhodně nepatřil mezi priority ani po té, co Velká Británie a Francie vstoupily do války proti Německu. Zahraniční úřady v Londýně a Paříži sice mlčky kalkulovaly s obnovou československého státu, v otázkách jeho finální podoby (i geografické) se ale odmítaly nejen nyní, ale ještě mnohem později jakkoliv zavazovat. Beneš prozíravě už v období 1939/40 viděl důležitější centrum Západu – bez ohledu na francouzské bojiště – v Londýně, a zde také vyvíjel diplomatickou aktivitu k určitému formálnímu uznání exilové reprezentace, která měla současně znamenat i definitivní ztvrzení programu obnovy Československa. Zásadního výsledku tu dosáhl až po pádu Francie, kdy britská, nyní už Churchillova vláda uznala – byť jako prozatímní – jím navržené státní zřízení, jež mj. obnovovalo uznání jeho prezidentské funkce. Trvalo však ještě další rok, než byla tato Benešem vedená reprezentace uznána jako definitivní, a dalších třináct měsíců, nežli Britové odvolali svůj podpis pod tzv. mnichovskou dohodou. I když měl britský postoj i nadále své rezervy a nevyjadřoval (např. v

---

provenience.

⁰ Oblíbený argument Benešových kritiků (cílicích samozřejmě mnohdy především proti tezi o kontinuitě československé státnosti), že prezident abdikoval dobrovolně, nesnese konfrontaci s mnoha dobovými skutečnostmi, mj. prokazatelným tlakem Němců na československé diplomaty v Berlíně, vyjednávající v mezinárodní komisi s cílem stanovit „definitivní“ hranice nového Československa; svoji roli ovšem hrála i česká pravice a v neposlední řadě část generality.

⁰ Této fráze Beneš použil poprvé ve známém projevu v Chicagu 18. dubna 1939, srov. naposledy M. HAUNER (Ed.), *Formování československého zahraničního odboje*. Praha 2000, s. 209 nn.

konfrontaci s postojem svobodných Francouzů) přesně československé právní hledisko vůči tomuto dokumentu, Beneš mohl plným právem prohlásit, že „celý náš mezinárodní status byl v celé své úplnosti dokončen a vybudován...“⁴⁰ I pod dojmem studia britských úředních aktů k tomu může dnešní historik dodat, že nikoliv na posledním místě zásluhou naléhavosti a rozhodnosti prezidenta samého; od tohoto momentu bylo obnovení republiky v předmnichovských hranicích závislé především na přímých výkonech spojeneckých vojáků, pro velmoci protiněmecké koalice nebyl (a z tohoto hlediska se ani neměl stát) problémem. V kontextu pozice československého problému v roce 1939 to byl samozřejmě velký úspěch, srovnatelný s rezultáty aktivity Masarykovy v závěrečné fázi první světové války.

Benešovým cílem, který navazoval na „vylikvidování“ Mnichova ze strany demokracií, bylo hledání receptu nového zabezpečení poválečné republiky a právě s ním souvisí ta část jeho diplomatické aktivity, dnes pod dojmem dalšího vývoje nejvíc zpochybňovaná, totiž politika vůči SSSR. Její kořeny jsou složitější, než si řada kritiků představuje, přičemž rozhodně nesměřovaly do dobrovolného stalinistického „chomoutu“, jak bývá naznačováno. Není pochyb, že pod dojmem řady okolností, mj. sovětského postoje v roce 1938 a také hned od léta 1941, kdy Moskva bezvýhradně uznala československou vládu, se kyvadlo Benešovy bezpečnostní optiky vychýlilo výrazně na východ, což ovšem souviselo i s objektivním vývojem na frontách, včetně ruské rezistence a později také schopnosti efektivně útočit, což západní armády až do roku 1943 v pozemních operacích nedokázaly. Benešova snaha o obnovení, ba prohloubení aliance se Svazem vycházela i z jeho – nikterak izolovaně – anticipované možné nové německé agrese, podporovala ji ale významně také formalizovaná spolupráce britsko-sovětská (a posléze i francouzsko-sovětská).⁰ V neposlední řadě mělo smluvní ztvrzení přátelského poměru mezi československou vládou v Londýně a Moskvou zabránit přímé sovětské ingerenci do československých poměrů, kterou prozíravý Beneš nemohl – i na základě už v prvním pololetí roku 1943 se rýsujícího znásilnění Polska – nepředjímat.⁰ Výsledkem byla známá smlouva z prosince 1943, která ale (jak ostatně dosvědčovala i Benešova diplomatická aktivita v jiných azimutech) neznamenal bezvýhradnou orientaci republiky na Moskvu.

Beneš prakticky po celou dobu svého londýnského působení usilovně hledal pro poválečné Československo na evropské šachovnici nové partnery a spojence. Nejvýrazněji to dokumentovaly jeho mimořádné vztahy s de Gaul-

---

⁰ Cit. dle Benešova projevu před Státní radou 12. listopadu 1942, in: E. BENEŠ, *Šest let exilu a druhé světové války*, s. 304.

⁰ Britsko-sovětská spojenecká smlouva byla podepsána při návštěvě V. Molotova v Londýně 26. května 1942; sovětsko-francouzská spojenecká smlouva byla podepsána při návštěvě den. De Gaulla v Moskvě 10. prosince 1944. Formálně Moskva smlouvy vypověděla až v květnu 1955, v souvislosti s podporou vstupu SRN do NATO ze strany Británie a Francie.

⁰ Úmysl zabránit sovětské ingerenci jasně dokládá čl. 4 pak podepsané smlouvy, hovořící mj. o „nevměšování do vnitřních věcí druhého státu.“

lovými Svobodnými Francouzy, ale také podpora opozičních politických skupin z některých Německem obsazených středoevropských zemí pobývajících v Británii, mj. Rakušanů a Rumunů. Aktivně se také snažil získat i přímou podporu anglosaských mocností, zde ale – jak ukázal už pouhý nezdar sondáží o dohodu o osvobozených územích – zcela neúspěšně. Významný anglický politik Kingsley Martin dosvědčuje, že Beneš ještě roku 1944 věřil, že se do republiky vrátí po boku britských či amerických armád.⁰ Vývoj na bojištích na přelomu let 1944/45, informace o sovětském postupu na osvobozovaných či spíše obsazovaných územích a především faktická anexe Podkarpatské Rusi ale nakonec přiměly československého prezidenta akceptovat Stalinovu iniciativu, vrátit se domů přes Moskvu.⁰ Vzhledem k takřka současnému vytvoření prosovětské vlády v Polsku (a pak i dalších sovětských krocích, především brutálním zákroku proti vládě rumunské) nikdo nemohl vyloučit, že by podobný model nenásledoval také v Československu. Právě zřetelná paralela s bezmocností Mikolajczykovy vlády proti sovětskému postupu napovídá, že Benešem zvolený postup včetně akceptování převážně levicové vlády Zdeňka Fierlingera a jejího programu, fakticky předloženého zástupci KSČ, byla jediným možným pokusem o obnovu, byť neúplné, demokracie v oblasti, kde jinak německou hegemonii vystřídala hegemonie sovětská. Beneš věděl, že Praha v anglosaské optice váží mnohem méně než Athény, kam Britové fakticky dosadily nechtěnou královskou vládu; americké odmítnutí postupovat do nitra Čech z počátku května 1945, k němuž generála Eisenhowera vybízel Churchill i Benešův intimus H. Ripka, tento předpoklad plně potvrdily...

IV. Obnova samostatného Československa jako státu s pluralitním, v zásadě demokratickým systémem, navíc – s výjimkou Podkarpatské Rusi – v předmnichovských hranicích, byla neoddiskutovatelným úspěchem, který se – s těžko srovnatelnou výjimkou Řecka – nezdařil žádné z politických reprezentací ze států této geografické oblasti. Československý prezident ovšem – a to programově, v návaznosti na vlastní názory i programy především domácího odboje – neusiloval o prostý návrat k První republice, ale o její transformaci a zdokonalení. První zásadní změnou byla proměna Československa v národní stát Čechů a Slováků, která – v duchu projektů válečných a jejich vývoje – anticipovala dnes tolik diskutovaný transfer Němců (a také Maďarů). Druhou byly výrazné změny v sociální a hospodářské struktuře státu, jež měly vést k tzv. demokracii socializující či hospodářské.⁰ K nim přistupovala řada dalších, počínaje změnami v politickém systému (kde byla nejen reálně provedena, ale

⁰ Srov. K. MARTIN, *Dr Beneš, The New Statesman and Nation*, 11. září 1948, s. 209.

⁰ Pro celou tuto nesmírně složitou problematiku možno nyní odkázat na pečlivou dokumentární sbírku J. NĚMEČEK, I. ŠTOVÍČEK et cons. (Ed.), *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939-1945*. Dokumenty., zvl. sv. II, Praha 1999.

⁰ Beneš svoji koncepci „nové“ demokracie načrtl v řadě projevů, řadu obecných zásad ostatně obsahuje již jeho programový (a do mnoha jazyků přeložený spis) *Demokracie dnes a zítra.*, Londýn 1942 a další vydání.

již předtím anticipována redukce počtu politických stran) až po předjímané reformy v oblasti školství a kultury.

Aby historik mohl skutečně tyto mnohdy revoluční proměny posoudit, je ovšem potřeba – podobně jako při hodnocení republiky meziválečné – rozhlédnout se na kroky poválečných vlád jinde v Evropě, především tam, kde museli řešit podobné problémy. Ani akt, který Benešovi jeho kritikové nejzásadněji vytýkají, tj. transfer německého obyvatelstva, nebyl výjimečnou záležitostí Československa, ani otázkou česko(slovensko)-německou, ale problémem široce mezinárodním, který byl nadto – podobně jako kvantitativně mnohem rozsáhlejší transfery obyvatelstva z Polska – legalizován definitivně konferencí vedoucích reprezentantů protifašistické koalice v Postupimí. Vyhánění a vysídlování Němců nezačalo ostatně v českých zemích počátkem léta 1945, ale zahájil je – pomineme-li přesídlování samotným Hitlerem – útek mnoha set tisíců Němců před ruskou frontou už na přelomu 1944/45 z Východního Pruska a polských území. Pokračovalo – částečně ještě ve formě neorganizované – kontinuálně i při obsazování území, předurčeného (z větší části dokonce už koncem roku 1943) poválečnému Polsku. Podobné procesy provázely i osvobozování některých států jihovýchodní Evropy. Za této situace, kdy navíc Beneš i československá vláda měli rámcový souhlas s transferem od všech klíčových velmocí již z doby válečné, bylo nemyslitelné, a pro drtivou většinu nejen politické elity, ale především české veřejnosti, další soužití s obyvatelstvem, které se předtím prokazatelně masově podílelo na rozbití státu i na zločinném okupačním aparátu.⁰ Nutno přitom jasně zdůraznit, že Beneš už od léta 1945, ještě před Postupimí, vyzýval své spoluobčany nikoliv k etnickým čistkám, jak lživě tvrdí někteří publicisté, ale naopak k tomu, aby byl „odsun“ prováděn organizovaně a v rámci možností civilizovaně.⁰

Podobně se dobové atmosféře ve většině Evropy nevymykal ani princip nacionalizačních či etatizačních opatření, zásadně usnesených ještě před vydáním příslušných dekretů v říjnu 1945. K rozsáhlé nacionalizaci ve stejné době přistupovala v duchu tehdejších levicových programů i řada vlád západoevropských, mj. labouristé v Británii. Beneš, který už za války anticipoval výrazný posun veřejného mínění směrem levicovým (a výsledky voleb ve většině evropských států mu také daly více či méně za pravdu), ovšem usiloval o to, aby – jak to formuloval v jedné ze svých programových přednášek – očekávané revoluční změny byly prováděny evoluční cestou, právními předpisy, jež by přitom nenarušily duchovní a mravní hodnoty podstaty demokracie.⁰ V zásadních rysech byla tato devíza v prvním poválečném období splněna,

---

⁰ Srov. k tomu např. poznámky T. STAŇKA, *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha 1991, zvl. s.373-375.

⁰ Určitý, i když ne úplný přehled Benešových názorů a postojů k odsunu přináší edice K. NOVOTNÉHO (Ed.), *Edvard Beneš, Odsun Němců z Československa*. Praha 1996, zvl. s. 146 nn.

⁰ Srov. zvláště E. BENEŠ, *Světová krise, kontinuita práva a nové právo revoluční*. Praha 1946.

Československo zůstalo pluralitním státem, kde proběhly svobodné volby, byť jejich výsledek znamenal jen další nebezpečný krok k nástupu komunistické diktatury.

Nejvýznamnějším, ba existenciálním problémem Benešem vedených českých a slovenských demokratů všem nebyly často přeceňované vnitřní problémy Třetí republiky, ale vývoj „velké“ politiky a s ním související mezinárodní situace státu. Podmínkou realizace koncepce, nazývané s nadsázkou „mostem“ mezi Východem a Západem, byla trvající spolupráce mezi Svazem a západními demokraciemi, která ale už v průběhu roku 1946 dostala vážné trhliny, a v následující roce skončila docela. To ovšem radikálně minimalizovalo i zahraničně-politické možnosti Československa, které leželo mimo zásadní zájmové sféry západních demokracií. Přes Benešův osobní vklad se z mnoha důvodů nepodařilo podepsat ani spojeneckou smlouvu s Francií, Moskva si pak vynutila i rezignaci na již přijaté rozhodnutí vlády o participaci na první konferenci týkající se tzv. Marshallova plánu, což očích Západu Třetí republiku fakticky včlenilo do dotvářeného sovětského bloku. To pak jen zvýraznilo i další spojenecké vazby ČSR, tedy smlouvy s již zcela sovětizovaným Polskem, ale především s komunistickou Jugoslávií, která potenciálně hrozila zavléci republiku do konfliktů mezi komunistickými státy a Západem na Balkáně. Nejpozději od podzimu 1947 byli tak čeští demokraté v čele s Benešem ve faktické izolaci, která fakticky předurčila výsledek komunisty vyprovokovaného střetu o pár měsíců později

V tragickém únoru 1948 neměli především díky této mezinárodní situaci prakticky žádnou naději na úspěch, jakkoliv K. Gottwald nemusel nakonec ani využít sovětské nabídky na přímou intervenci ruských vojsk.⁰ Československo vzhledem ke své geopolitické poloze v centru Evropy, vzhledem ke své průmyslové základně a v neposlední řadě i surovinovému bohatství nemohlo ve Stalinově koncepci zůstat druhým Finskem, kde by stačilo rozmístit omezené kontingenty a zadávat byť drastické hospodářské objednávky. Vývoj sovětizovaného státu v první polovině následující dekády jasně prokázal, že sovětskému diktátorovi nešlo o loajálního spojence, ale o bezvýhradné, zcela uniformní a poslušné klienty. Těmi samozřejmě nemohl být levicoví demokraté Beneš, Ripka a spol., ale jedině komunističtí aparátčící, odchovaní školami Kominterny, vedení navíc zástupy sovětských poradců.

V. Když Beneš počátkem června 1948 definitivně odstoupil z prezidentského úřadu, považovala to nejen řada Čechů a Slováků za poslední tečku za poválečnou vývojem – jak napsal např. britský velvyslanec v Praze, „přerвала se poslední vazba, která vážala současný stát s ideály demokracie a humanity, na nichž byl kdysi založen.“⁴⁰ Když pak o dva měsíce později zcela fyzicky vyčerpaný Beneš zemřel ve svém faktickém domácím vězení, ocenila

---

⁰ Srov. k tomu nejpodrobněji K. KAPLAN, *Pět kapitol o únoru 1948*. Praha 1998.

⁴⁰ PRO, FO 371, f. 71349. Pierson Dixon do Londýna 21. července 1948.

pozitivně jeho celoživotní aktivitu včetně závěrečné tragédie podstatná část významnějších politických revuí v západoevropských státech i USA, kam svými nekrology přispěly takové osobnosti jako Seton-Watson, R. Bruce Lockhardt, L. Tapie, Harrison Thomson i Carlo Sforza.⁰ Ve francouzském národním shromáždění pronesl dokonce o Benešovi dlouhý epitaf jeho předseda (a přítel Československa), Edouard Herriot. Ministr zahraničí Robert Schuman, jeden z otců zakladatelů evropské integrace, pak před několika sty francouzskými zákonodárci vyhlásil, že doufá, že „jeho smrt bude milníkem na cestě k evropské obnově, ke svobodě a míru mezi národy, které, sledujíc Benešův příklad si mohou být jisté, že jsou na dobré cestě...“⁰

Výše uvedené názory západních historiků a politiků o Edvardu Benešovi naznačují, že s hyperkritickými soudy některých českých publicistů není cosi v pořádku. Je nejen odbornou, profesionální, ale také občanskou povinností českých historiků, aby nabízeli svým krajanům – a nejen jim – poněkud vyváženější obraz vlastní minulosti o jejích osobnostech, nežli ten, jaký by rádi vsugerovali Čechům tito často málo originální kritikové...

Jindřich Dejmek

Ediční práce k československým dějinám 1918-1945

(Příspěvek, přednesený na tiskové konferenci dne 7. května 2002)

Chtěl bych se v krátkém vystoupení zmínit o tom, co je nejen pro historiky, ale pro všechny, kteří se novodobou historií zabývají, ať už jsou to publicisté, učitelé či další, velmi důležité. Jsou to edice pramenů k československým dějinám první poloviny 20. století. Část dokumentů vyšla již po válce nebo později v plodném období konce 60. let. Chtěl bych však hovořit o tom, jak se ediční práce rozvíjela v posledních 10 letech.

Zejména bych se chtěl alespoň ve stručnosti zmínit o projektu *Dokumenty československé zahraniční politiky*, který je připravován ve spolupráci Historického ústavu AV ČR, Ústavu mezinárodních vztahů a Státního

---

⁰ Srov. např. R. W. SETON-WATSON, *Slavonic and East European Review*, 1948, s. 359-363; V. L. TAPIÉ, *Revue historique* 1952, s. 25-48; S. HARRISON-THOMSON, *Journal of Central European Affairs*, 8, 1948, s. 239-241; N. P. COMNENE, *Rivista di studi politici internazionali* 15, 1948, s. 319-334, atd. Je příznačné, že žádný z těchto větších nekrologů, ani „diplomatický životopis“ Beneše z pera velvyslance Piersona Dixona, citovaný v předcházející poznámce, se vůbec o problému transferu Němců z Československa nezmiňoval...

⁰ AMZV, Zpráva ZÚ Paříž 1948, zpráva ze 14. září.

ústředního archivu za finanční podpory Ministerstva zahraničních věcí ČR a Grantové agentury ČR. Podle navržené koncepce se předpokládá ve dvou řadách – řada A pro období 1918–1939, řada B pro období 1939–1945 – vydat 25 dílů, z nichž větší část bude dvousvazková. Jde o zpřístupnění základních dokumentů, nacházejících se v českých a slovenských archivech a vztahujících se k dějinám československé zahraniční politiky tak, aby byla vytvořena souvislá ediční diplomatická řada odpovídající standardním edicím rozvinutých zemí. V roce 1994 vyšel první svazek pod názvem *Vznik Československa 1918*, poté, po určité časové prodlevě se pokračovalo ve vydávání dalších svazků. Jedná se o dva svazky dílu *Československo a Mnichovská dohoda 1938* (zahrnující období 1. 1. – 30. 10. 1938) a dva svazky dílu *Od rozpadu Československa do uznání československé prozatímní vlády 1939–1940* (zahrnující období od 15. 3. 1939 do 15. 6. 1940), dále pak byl vydán další svazek z počátku řady *Československo na pařížské mírové konferenci 1918–1920*. O tomto projektu však bude připravena na podzim roku 2002 samostatná tisková konference, která by jej měla blíže představit.

Na projekt *Dokumenty československé zahraniční politiky* se váže celá řada dalších edicí, které se tematicky věnují vztahům Československa k dalším zemím za druhé světové války. Jako první byla připravena edice k československo–polským vztahům, která vyšla ve dvou vydáních v roce 1994 pod názvem *Československo–polská jednání o vytvoření konfederace 1939–1944* ve verzi české a krátce nato i ve verzi anglické, vybavené anglickým poznámkovým aparátem a tedy jazykově přístupné i zahraniční odborné veřejnosti.

Další tematickou edicí, která se objevila na knižních pultech před čtyřmi (1. díl), resp. třemi roky (2. díl) je dvousvazková práce *Československo–sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939–1945*, vydaná pracovníky Státního ústředního archivu a Historického ústavu AV ČR, zahrnující na 1300 stranách celkem 530 dokumentů (záznamů rozhovorů, telegramů, diplomatických nót apod.). Chronologicky navazuje na tuto edici další, vydaná Ústavem soudobých dějin AV ČR pod názvem *ČSR a SSSR 1945–1948. Dokumenty mezivládních jednání*, přinášející 180 dokumentů z období od osvobození Československa po únorový převrat v roce 1948.

V současné době se připravuje edice vztahující se k další velmoci – Francii – a měla by zahrnovat vztahy československé exilové vlády k odbojovému hnutí Charlese de Gaulla i vichystické vládě ve Francii v období let 1940–1945.

Z dalších edicí nutno zmínit ty, které se vztahují bezprostředně k aktuálním otázkám historie. Je tu nutno uvést edici *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945. Dokumenty*, vydanou ve dvou svazcích Ústavem pro soudobé dějiny již v roce 1995, která publikovala valnou většinu dnes tolik diskutovaných dekretů prezidenta E. Beneše. Možná poněkud stranou zůstávají edice další, v nichž se však problematika vývoje československého zahraničního odboje za druhé světové války odráží ještě zřetelněji. Mám na mysli edici *Edvard Beneš. Vzkazy*

do vlasti, vydanou Historickým ústavem Armády ČR v Praze, která obsahuje instrukce prezidenta Beneše, zasílané v průběhu let 1939–1944 domácímú ilegálnímú odboji.

Neméně důležitou edicí k poznání historie sudetoněmecké otázky za druhé světové války je edice vydaná v roce 1994 Ústavem mezinárodních vztahů v Praze pod názvem *Češi a sudetoněmecká otázka*. Tato edice se dočkala v roce 1998 spolu s prvním svazkem Dokumentů československé zahraniční politiky i vydání elektronickou formou na stejnojmenném CD–ROMu, na němž byly publikovány také dokumenty Evropské unie. Snažíme se tedy přizpůsobit dnešní době a vedle knižních vydání přinášet dokumenty i prostřednictvím moderních médií.

Edice, které jsem zmínil, se vztahují k historii československého zahraničního odboje a zejména zahraničněpolitickým vztahům za druhé světové války. Vedle toho však vyšla a nadále vychází i řada edic, specializovaných na problematiku domácího odboje (viz např. jedenáctisvazková edice časopisu *V boj*), odrážející tematiku protektorátní (pokračující série dokumentů k nacistickému okupačnímu aparátu, jež vyšla v roce 1991 pod názvem *Protektorátní politika Reinharda Heydricha*, nebo válečné deníky náměstka pražského primátora Josefa Pfitznera), nebo edice, týkající se problematiky židovské perzekuce.

To však jsou jenom edice publikované v knižní formě. Vedle toho vyšlo bezpočet dílčích edic, které jsou vydávány ve vědeckých časopisech a sbornících a pomáhají tak dotvářet pravdivý obraz historické skutečnosti. Chtěl bych říci, že právě v dnešní době jsou edice nezastupitelné, neboť zdaleka ne všichni zájemci o historii mohou trávit dlouhé hodiny a dny bádáním v archivech. Publikování pramenů vytváří základ pro objektivní poznání naší historie, poznání nezkreslené často zjednodušenou interpretací. A závěrem musím dodat, že tu musíme v ediční práci do značné míry dohánět to, co je v řadě rozvinutých zemí již běžným standardem. U nás však až do listopadu 1989 nebyla řada významných fondů běžně přístupná, často je mohli využívat jen vybraní jedinci. Teprve otevření všech archivů v 90. letech vytvořilo předpoklady pro vydávání skutečně reprezentativních edic, reprezentativních co do výběru dokumentů i jejich edičního zpracování, kde můžeme směle konkurovat vyspělým zemím. A na úplný závěr bych chtěl dodat na adresu těch, kteří kritizují údajné zástupy historiků, kteří nemají co dělat: „*Žeň je bohatá, ale dělníků je málo*“.

Jan Němeček

KONFERENCE A VĚDECKÁ ZASEDÁNÍ

Konference „Srdce Ježíšovo“ na Vranově

Ve středu 30. ledna 2002 proběhla v paulánském klášteře na Vranově u Brna konference *Srdce Ježíšovo. Teologie – symbol – dějiny*. Na organizační přípravě se podílel Historický ústav AV ČR (HÚ AV ČR), Centrum pro výzkum církevních dějin ČBK a Centro Alletti Velehrad-Roma.

V úvodu tohoto interdisciplinárního setkání vystoupil Jaroslav Pánek, ředitel HÚ AV ČR, který připomněl úspěch a význam konference, věnované zkoumání osobnosti M. Jana Husa v Římě v prosinci 1999, pro prohloubení odborného dialogu při zkoumání církevních dějin. Zároveň ve svém příspěvku zaměřil pozornost na připravovanou *Příručku církevních a náboženských dějin českých zemí*, která si klade za cíl celistvé zmapování dějin církevního vývoje a náboženského života v našem prostoru.

Jan Horský (FHS UK Praha) se poté ve svém příspěvku zabýval otázkou vztahu historika a duchovních entit, přičemž vycházel zejména z filosofických koncepcí Ernsta Cassirera a Rudolfa Bultmanna. Pavel Ambros, děkan Cyrilo-methodějské teologické fakulty Univerzity Palackého (CMTF UP) v Olomouci, připomněl ty aspekty úcty Božského Srdce Ježíšova v teologickém myšlení, které vycházejí ze zdůraznění emocionálního a estetického prožitku duchovní zkušenosti. Podobnému tématu se věnoval také Ctirad Pospíšil (CMTF UP Olomouc), který provedl nástin patristické, středověké a současné christologické reflexe symbolu Ježíšova Srdce, v jehož rámci naznačil ústřední místo Kristova lidského nitra v křesťanské teologii. Referát Martina Weisse (TF JU České Budějovice) se zabýval historickým vývojem úcty k Ježíšovu Srdci od středověku do počátku 20. století. M. Weiss v něm zvláště vyzdvihl aktivity francouzské řeholnice sv. Marie Markéty Alacocque v 17. století, zaměřené na rozšíření úcty Božského Srdce. Její činnost podle něho ovlivnila i rozšíření této úcty v celé katolické církvi. Petr Hlaváček (GWZO Lipsko) se věnoval tématu rozšíření kultu Čtrnácti svatých pomocníků v době středověku a zdůraznil především jeho kristocentrický aspekt. Jiří Mikulec (HÚ AV ČR) ve svém příspěvku seznámil účastníky konference s vývojem zasvěcení náboženských bratrstev Srdci Ježíšovu v době baroka (jeho analýzy se opíraly o studium ve vatikánských archivech). Přestože nepatřilo k nejrozšířenějším (mezi bratrstvy, zaměřenými na uctívání Krista, převažovala zejména ta, která byla zasvěcená úctě Krista v Eucharistii), popularitu neztrácelo toto zasvěcení ani v době poklesu počtu náboženských bratrstev ke konci 18. století. Zdeněk R. Nešpor (Praha) se věnoval teologickému a duchovnímu pojmání srdce v prostředí tzv. východočeského tolerantního sektářství, které vznikalo v období české protireformace jako jedna z forem tajného nekatolictví, a svého největšího rozvoje dosáhlo na přelomu 18. a 19. století. František J. Holeček (CMTF UP

Olomouc, HÚ AV ČR) hovořil na téma symbolů v době Francouzské revoluce. Zmínil zejména povstání v provincii Vendée v roce 1793, přičemž sledoval transformaci náboženského symbolu Ježíšova Srdce do podoby symbolu antirepublikánských tendencí. Kristina Kaiserová (UJEP Ústí nad Labem) si vybrala pro svůj referát téma náboženské symboliky v době vyostřeného střetu mezi katolickou církví a německým nacionalismem a protestantismem, který se projevoval hnutím *Los von Rom* v severozápadních Čechách na přelomu 19. a 20. století. Tehdy probíhala ostrá kampaň zejména proti jezuitům a redemptoristům, kteří byli vnímáni jako negativní symboly katolického duchovního i mocenského vlivu.

Damjan Drnovšek, slovinský historik umění a současný velvyslanec Slovinska v České republice, upozornil ve svém referátu na duchovní symboliku v architektuře Josipa Plečnika. Zejména sledoval genezi výstavby kostela Nejsvětějšího Srdce Páně v Praze-Vinohradech. O sakrální architektuře v brněnské diecézi (např. chrám v Brně-Husovicích) se symbolikou Ježíšova Srdce hovořila na závěr Jana Osolsobě (Brno).

Vranovská konference byla zřetelným dokladem rozvíjejícího se interdisciplinárního výzkumu církevních dějin v českých zemích a současně naznačila další možnosti plodné vzájemné spolupráce mezi různými názorovými i metodologickými proudy.

Jaroslav Šebek

ZAHRANIČNÍ CESTY

NĚMECKO - Jaroslav Pánek, Miloslav Polívka

Mnichov 28. 2. 2002

Cílem cesty byla účast na výročním zasedání Collegia Carolina (J. Pánek), doplňkový výzkum v Bayerische Staatsbibliothek (M. Polívka), zajištění výměny knih v mnichovských institucích (Monumenta Germaniae Historica, Kubon & Sagner) a nákup nové historické literatury (německé a anglické) v univerzitních knihkupectvích v Mnichově pro knihovnu Historického ústavu AV ČR.

NĚMECKO – Miloslav Polívka, Jaroslav Šebek

Tübingen 18. – 22. 3. 2002

Zúčastnili se konference *Kirchen- und Kulturgeschichte in Nordost- und Ostmitteleuropa: Initiativen, Methoden, Theorien*, pořádané Internationales Zentrum für Wissenschaftliche Zusammenarbeit Universität Tübingen. Zazněly na ní příspěvky dvou desítek odborníků z Polska, Litvy, Ruska, Německa a České republiky. Cílem bylo především zmapovat obraz bádání na poli církevní historiografie ve středoevropské perspektivě a diskutovat o možnostech rozvoje vzájemné spolupráce v této oblasti. Miloslav Polívka přednesl referát, zaměřený na současný poznání v oboru středověkých církevních dějin, přičemž připomněl zásadní význam vatikánského sympózia, věnovaného osobě M. Jana Husa, které podnítilo jak rozvoj vědeckého výzkumu problémů církevní historie, tak i interkonfesijní spolupráci. Jaroslav Šebek hovořil o vývoji a současném stavu historiografie církevních dějin v českých zemích v období 19. a 20. století, přičemž zmínil také vnitřní diferenciaci a polaritu českého a německého katolického prostředí.

NĚMECKO - Jaroslav Pánek, Miloslav Polívka

Žitava 3. 5. 2002

Ve dnech 3. - 4. 5. 2002 byla německé politické reprezentaci, žurnalistům a širší kulturní veřejnosti zpřístupněna velká reprezentativní výstava *Welt – Macht – Geist. Das Haus Habsburg und die Oberlausitz 1526-1635*, uspořádaná v historických prostorách města Žitavy a reprezentující dějinné sepětí Lužice s českým státem a střední Evropou. J. Pánek se jakožto člen mezinárodní vědecké rady,

kteřá bděla nad odbornou úrovní této výstavy, zúčastnil dne 3.5. dopoledne tiskové konference k otevření výstavy a promluvil na ní o významu studia dějin Lužice jakožto součásti českého státu a o příspěvku středoevropských historiků raného novověku k objektivnímu osvětlení dějin česko-německých vztahů v minulosti (na okraji svého vystoupení prezentoval vybrané publikace Historického ústavu AV ČR); 3. 5. večer se zúčastnil setkání mezinárodní vědecké rady u příležitosti zahájení výstavy. Též jednoddenní cesty využil M. Polívka k výběru a zakoupení jinak nedostupné novější literatury k dějinám Lužice a Slezska, resp. k česko-německým vztahům, ve specializovaných knihkupectvích v Žitavě, Zhořelci a Ochranově (Herrnhutu).

NĚMECKO - Jaroslav Pánek

Kiel 17.-19. 6. 2002

Hlavním cílem cesty bylo proslovení vyžádané přednášky na téma *Zur Lage der Geschichtswissenschaften in Tschechien nach dem Sturz des Kommunismus* v rámci mezinárodního přednáškového cyklu *Aktuelle Probleme der Osteuropaforschung*. Přednáška seznámila posluchače s organizačními, tematickými a metodickými proměnami výzkumu a výuky historie v České republice v období 1989-2002 a vyvolala rozsáhlou diskusi (o tematickém zaměření českého výzkumu, o úrovni jednotlivých akademických a univerzitních pracovišť, o mezinárodní spolupráci českých historiků, o zájmu studentů o obor historie atd.). Zbývajícího času využil J. Pánek ke studiu literatury v Historickém semináři Christian-Albrechts-Universität zu Kiel (dějiny novověku, historické encyklopedie) a k jednání o možnostech spolupráce s historiky z oddělení „Osteuropäische Geschichte“ (prof. Rudolf Jaworski přislíbil proslovit v Historickém ústavu AV ČR přednášku ve volném cyklu, věnovaném činnosti zahraničních bohemistů).

POLSKO - Jaroslav Pánek, Miloslav Polívka

Opole 23. - 24. 1. 2002

Hlavním cílem cesty byla prezentace nově vydaného sborníku *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619)*, kterou dne 23. 1. večer uspořádala Opolská univerzita (OU) ve slavnostním sále Villa Academica. OU připravila tuto prezentaci vzhledem k tomu, že se na sborníku významně podílelo pět polských historiků, z nichž tři jsou profesory resp. vědeckými pracovníky OU. Prezentace, kterou moderoval prof. Bogdan Suchoňski, ředitel Historického ústavu OU, a již se zúčastnila řada významných

polských historiků a právních historiků (prof. Leszek Kuberski, prorektor OU, prof. Jan Seredyka, vedoucí Katedry dějin parlamentarismu OU, a další), byla uvedena přednáškou J. Pánka *Wczesnonowożytna ustawa krajowa jako problem międzynarodowych badań historycznych* a koreferátem M. Polívky *Význam Vladislavského zřízení zemského v dějinách pozdně středověkého českého státu*. V následné diskusi byly rozebrány aktuální otázky spolupráce historiků a právních historiků při zpřístupňování pramenů dějin státu a práva, komparativního výzkumu českých a polských dějin raného novověku, ale také církevní historie, práce na dějinách Slezska a zvláště slezské šlechty; polští historici se vyslovili rovněž k úrovni didaktiky dějepisu na českých vysokých školách. Kromě nového sborníku byly oceněny i další prezentované výsledky současné české historiografie (zejména v souvislosti s *Atlasem historických měst ČR* projevíli polští kolegové zájem o spolupráci při srovnávacím historicko-kartografickém zpracování dějin měst na česko-polském pomezí). Dne 24.1. se oba pracovníci ústavu jako čestní hosté OU zúčastnili udělení doktorátu honoris causa kardinálům Karlu Lehmannovi a Miloslavu Vlčkovi.

POLSKO - Pavel Krafl

Krakov 6. 5. – 30. 5. 2002

Cesta se uskutečnila na základě meziakademické výměny mezi AV ČR a Polskou Akademií Umiejętności. Pracoval v Jagellonské knihovně, Knihovně PAU a PAN, Knihovně Historického ústavu Jagellonské univerzity, Archivu augustiniánů-kanovníků při kostele Božího těla v Krakově-Kazimierzi, Státním archivu města Krakova, Archivu krakovské katedrální kapituly, Metropolitním archivu v Krakově. V rámci studijní cesty dokončil studii *Česko-polské vztahy ve středověku*, připravil edici sedmi české historiografii dosud neznámých konfraternitních listin českých, moravských a slezských klášterů augustiniánů kanovníků vydaných v první polovině 15. století pro klášter v Krakově-Kazimierzi a také edici nepublikované konfraternitní listiny spišských kartuziánů vydané pro kazimierzský klášter. Zároveň prostudoval nekrolog kláštera a akta krakovské katedrální kapituly, seznámil se s medievalistickou produkcí krakovských historiků a nakoupil odbornou literaturu.

POLSKO - Jaroslav Pánek, Miloslav Polívka

Vratislav 23. 6. 2002

Ve dnech 21. - 24. 6. 2002 se ve Vratislavi konaly výroční slavnosti, jež byly tentokrát z podstatné části věnovány diskusi o dějinách města, a to v důsledku vydání závažného díla dvou britských autorů (Norman Davies - Roger Moorhouse, *Microcosm. Portrait of a Central European City*, London 2002; současně i v polském překladu *Mikrokosmos. Vratislavia-Breslau-Wrocław. Portret miasta środkowo-europejskiego*, Wrocław 2002). Celá akce (prezentace knihy, panelové diskuse o historiografii měst, ukázky filmového zpracování dějin Vratislavi atd.) představila význam slezské metropole, která sehrála závažnou úlohu v českých, polských a německých dějinách; prezentace zároveň naznačila možnosti kulturně historické komparace měst v rámci střední Evropy. Přestože se pozvání ze strany primátora (resp. prezidenta) města Vratislavi Stanisława Huskowského vztahovalo na celou čtyřdenní akci, mohli se J. Pánek a M. Polívka z časových důvodů zúčastnit pouze té části diskuse, která probíhala 23. června. Zbývajících času využili na zakoupení nové literatury k dějinám Slezska pro knihovnu Historického ústavu AV ČR.

RAKOUSKO – Jaroslav Pánek, Miloslav Polívka

Vídeň 10. 1. 2002

Krátká služební cesta se uskutečnila na pozvání *Historische Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften* a jejím cílem byla účast na prezentaci pramenů k dějinám cestování Čechů a dalších obyvatel habsburské monarchie v raném novověku a v 19. století (projekt *Die Entdeckung der Welt – die Welt der Entdeckungen*). Při této příležitosti J. Pánek a M. Polívka ve vídeňských akademických knihkupectvích vybrali a pro knihovnu Historického ústavu AV ČR zakoupili novou rakouskou a německou literaturu ke středověkým a novověkým dějinám střední Evropy. J. Pánek využil cesty rovněž ke kolacionování zbývajících částí bohémikálního rukopisu (*Österreichische Nationalbibliothek*, Cod. 8091), připravovaného ke knižní edici spisu Jana Zajíce z Házmburka *Sarmacia*.

RAKOUSKO – Pavel Cibulka

Vídeň 10. – 16. 2. 2002

Týdenní pobyt ve Vídni byl věnován studiu fondů Rakouské Národní knihovny, jež umožňují reflektovat alespoň část současné diskuse o revolučním období 1848/49, neboť v českých knihovnách jsou tyto publikace k dispozici pouze torzovitě. V posledních letech se konala celá řada mezinárodních sympozií a vědeckých konferencí věnovaných 150. výročí této jedné z nejvýznamnějších událostí novějších evropských dějin. Zejména v Německu budí revoluce 1848

živou pozornost, neboť stála na počátku souvislého rozvoje ústavních a politických institucí, vedoucího k vytvoření moderní demokratické společnosti. V současné době již nejde o popis těchto přelomových událostí, ale spíše o posouzení kontinuity či diskontinuity dalšího vývoje evropského konstitucionalismu. Vedle toho se současná německá historiografie 19. století zabývá zpracováním různých biografických příruček, přibližujících složení prvních moderních zákonodárných sborů (frankfurtský sněm, erfurtský sněm aj.) i raných politických stran a frakcí, jež mohou být inspirací i pro české historiky.

RAKOUSKO – Jaroslav Šebek

Vídeň 27. – 28. 2. 2002

Zúčastnil se 95. zasedání komise Rakouské biskupské konference *Iustitia et Pax*. Přednesl referát, v němž se zaměřil na vývoj vztahů mezi Rakouskem a Československem v meziválečném období, s důrazem na tehdejší vývoj katolické církve v obou zemích.

SLOVENSKO – Jan Němeček

Bratislava 27. – 31. 5. 2002

Zúčastnil se workshopu „*Vladimír Clementis – politik a diplomat*“, který 28. 5. pořádalo Ministerstvo zahraničních věcí SR a Historický ústav SAV, kde přednesl příspěvek „*Vladimír Clementis a československý zahraniční odboj*“. Dále provedl doplňkový archivní výzkum ve Slovenském národním archivu v Bratislavě (fondy V. Šrobár a V. Clementis), v Historickém ústavu SAV navštívil doktorskou obhajobu Miroslava Čaploviče. Důležitou součástí studijního pobytu bylo také jednání o publikaci paměti Juraje Slávika s pracovníky MZV SR, nakladatelství SAV Veda a s ředitelem HÚ SAV V. Bystrickým.

VELKÁ BRITÁNIE - Pavla Vošahlíková

Dundee 16. – 21. 3. 2002

Zúčastnila se *Forum of British, Czech and Slovak Historians – „The Impact of Nationalism and Fascism in the Era of the Two World Wars“*, kde přednesla příspěvek „*Feminism and Nationalism*“.

VELKÁ BRITÁNIE - Jaroslav Pánek

Oxford, Dundee 14. - 27. 3. 2002

Cesta uskutečněná na základě výměnné kvóty mezi Akademií věd ČR a British Academy měla dvojí hlavní cíl: (1.) Účast na konferenci *The Impact of Nationalism and Fascism in the Era of the Two World Wars*, která se konala na University of Dundee ve Skotsku (18.-20.3.) a s níž bylo spojeno zasedání společného orgánu historiků tří zemí *Forum of British, Czech and Slovak Historians*. Vzhledem k tomu, že příští třístrannou konferenci má připravit Akademie věd ČR, bylo při jednání v Dundee dosaženo dohody o náplni a předběžně také (při následném jednání se zahraničním odborem British Academy v Londýně a s prof. Robertem J. W. Evansem na Modern History Faculty v Oxfordu) o organizační přípravě konference na téma *Confession and Nation in the Era of Reformations*; měla by se konat nejspíše v březnu 2004 v Česku. (2.) Badatelský pobyt v Oxfordu se soustředil na výzkum britských a západoevropských pramenů k dějinám českého stavovského povstání 1618-1620 a česko-falcké unie 1619-1620 a dále na doplnění přehledu o západoevropských historických encyklopediích v *Bodleian Library*. Kromě toho J. Pánek v Oxfordu i v Dundee vybral a pro knihovnu Historického ústavu AV ČR zakoupil novou britskou literaturu k raně novověkým dějinám západní Evropy, k dějinám nacionalismu v Evropě v 19.-20. století a rovněž nové práce k dějinám českých zemí a středovýchodní Evropy.

MISCELLANEA

Jaroslav Pánek

- 5. 3. 2002 byl zvolen předsedou *Českého národního komitétu historiků*. Ustavující zasedání nového ČNKH (šestnáctičlenný komitét byl jmenován 30. 1. 2002 Radou pro zahraniční styky Akademie věd ČR na čtyřleté období) dále zvolilo místopředsedou doc. dr. Ivo Bartečka, CSc. (Katedra historie Filozofické fakulty Palackého univerzity, Olomouc) a tajemníkem dr. Jiřího Kociana, CSc. (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha).

František Šmahel

- 20. 5. 2002 byl zvolen předsedou *Učené společnosti České republiky*, a to po čelných přírodovědcích – fyzikálním chemikovi prof. Rudolfu Zahradníkovi a onkologovi prof. Josefu Kouteckém – jako první představitel společenských věd v historii této instituce.

